

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРАВО

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ПРАВО

ECONOMIC THEORY AND LAW

Збірник наукових праць

Виходить щоквартально

Заснований у січні 2010 р.

№ 1 (28) 2017

Харків
«Право»
2017

*Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 9 від 27.01.2017 р.)*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21210-11010 ПП від 16.02.2015 р.

Економічна теорія та право : зб. наук. пр. / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2017. – № 1 (28). – 202 с.

Засновник – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Видавець – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

А. П. Гетьман – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (*голова редакційної колегії*); **Л. С. Шевченко** – доктор економічних наук, професор (*заступник голови редакційної колегії*); **Д. В. Задохайло** – доктор юридичних наук, професор (*заступник голови редакційної колегії*); **О. С. Марченко** – доктор економічних наук, професор (*відповідальний секретар*); **О. З. Ватаманюк** – доктор економічних наук, професор; **А. А. Гриценко** – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України; **О. А. Гриценко** – доктор економічних наук, професор; **Н. І. Дучинська** – доктор економічних наук, професор; **Ю. К. Зайцев** – доктор економічних наук, професор; **Т. М. Камінська** – доктор економічних наук, професор; **В. С. Мілаш** – доктор юридичних наук, доцент; **В. Л. Мусяка** – кандидат юридичних наук, професор; **Л. В. Нечипорук** – доктор економічних наук, професор; **О. Ф. Новікова** – доктор економічних наук, професор; **Л. Новіковене** – доктор філософії, доцент (Литва); **В. М. Пашков** – доктор юридичних наук, доцент; **О. П. Подцерковний** – доктор юридичних наук, професор; **В. В. Резнікова** – доктор юридичних наук, професор; **У. Я. Садова** – доктор економічних наук, професор; **В. Ю. Уркевич** – доктор юридичних наук, доцент; **Л. І. Федулова** – доктор економічних наук, професор; **О. В. Шаповалова** – доктор юридичних наук, професор; **М. В. Шульга** – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України; **О. Л. Яременко** – доктор економічних наук, професор; **В. Л. Яроцький** – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Відповідальна за випуск **О. С. Марченко**

Збірник наукових праць «Економічна теорія та право»

зареєстрований ВАК України як наукове фахове видання з юридичних наук (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 № 515) та з економічних наук (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2016 № 820).

Збірник наукових праць зареєстровано і проіндексовано у таких міжнародних наукометричних базах: Index Copernicus International (ICV 2015: 56,37), Academic Research Index (ResearchBib), MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals),

Google Scholar, Open Academic Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, а також базах даних «Наукова періодика України» та «Бібліометрика української науки» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Адреса редакційної колегії: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024

Тел. (057) 704-11-35; (057) 704-92-58

e-mail: ekonom@nulu.edu.ua

ekonom_theory@ukr.net

Сайт: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017

© Видавництво «Право», 2017

*Рекомендовано к печати и к распространению через сеть Интернет ученым советом
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого
(протокол № 9 от 27.01.2017 г.)*

Свидетельство о государственной регистрации КВ № 21210-11010 ПР от 16.02.2015 г.

Экономическая теория и право : сб. науч. тр. / редкол.: А. П. Гетьман и др. – Харьков : Право, 2017. – № 1 (28). – 202 с.

Учредитель – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Издатель – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А. П. Гетьман – доктор юридических наук, профессор, академик НАПрН Украины (*председатель редакционной коллегии*); **Л. С. Шевченко** – доктор экономических наук, профессор (*заместитель председателя редакционной коллегии*); **Д. В. Задыхайло** – доктор юридических наук, профессор (*заместитель председателя редакционной коллегии*); **О. С. Марченко** – доктор экономических наук, профессор (*ответственный секретарь*); **О. З. Ватаманюк** – доктор экономических наук, профессор; **А. А. Гриценко** – доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины; **Е. А. Гриценко** – доктор экономических наук, профессор; **Н. И. Дучинская** – доктор экономических наук, профессор; **Ю. К. Зайцев** – доктор экономических наук, профессор; **Т. М. Каминская** – доктор экономических наук, профессор; **В. С. Милаш** – доктор юридических наук, доцент; **В. Л. Мусияка** – кандидат юридических наук, профессор; **Л. В. Нечипорук** – доктор экономических наук, профессор; **О. Ф. Новикова** – доктор экономических наук, профессор; **Л. Новиковене** – доктор философии, доцент (Литва); **В. М. Пашков** – доктор юридических наук, доцент; **О. П. Подцерковный** – доктор юридических наук, профессор; **В. В. Резникова** – доктор юридических наук, профессор; **У. Я. Садова** – доктор экономических наук, профессор; **В. Ю. Уркевич** – доктор юридических наук, доцент; **Л. И. Федулова** – доктор экономических наук, профессор; **О. В. Шаповалова** – доктор юридических наук, профессор; **М. В. Шульга** – доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент НАПрН Украины; **О. Л. Яременко** – доктор экономических наук, профессор; **В. Л. Яроцкий** – доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент НАПрН Украины

Ответственная за выпуск **О. С. Марченко**

Сборник научных трудов «Экономическая теория и право» зарегистрирован ВАК Украины как научное специализированное издание по юридическим наукам (приказ Министерства образования и науки Украины от 16.05.2016 № 515) и по экономическим наукам (приказ Министерства образования и науки Украины от 11.07.2016 № 820).

Сборник научных трудов зарегистрирован и проиндексирован в международных наукометрических базах: Index Copernicus International (ICV 2015: 56,37),

Academic Research Index (ResearchBib), MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals), Open Academic Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar, а также базах данных «Научная периодика Украины» и «Библиометрика украинской науки» Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Адрес редакционной коллегии: Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, ул. Пушкинская, 77, Харьков, 61024

Тел. (057) 704-11-35; (057) 704-92-58

e-mail: ekonom@nulu.edu.ua

ekonom_theory@ukr.net

Сайт: <http://econlaw.nlu.edu.ua>

© Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, 2017

© Издательство «Право», 2017

*The issue is recommended for publication and for distribution via the Internet
by the Academic Council of Yaroslav Mudryi National Law University
(the protocol No.9 of 27.01.2017)*

The certificate of the state registration KB № 21210-11010 ПП of 16.02.2015.

Economic Theory and Law : col. of sci. papers / editorial board: A. P. Hetman, etc. – Kharkiv : Pravo, 2017. – Issue No. 1 (28). – 202 p.

Founder – Yaroslav Mudryi National Law University

Publisher – Yaroslav Mudryi National Law University

EDITORIAL BOARD:

A. P. Hetman – Doctor of Legal Sciences, professor, academician of National Academy of Legal Sciences of Ukraine (*editor-in-chief*); **L. S. Shevchenko** – Doctor of Economic Sciences, professor (*deputy editor-in-chief*); **D. V. Zadykhailo** – Doctor of Legal Sciences, professor (*deputy editor-in-chief*); **O. S. Marchenko** – Doctor of Economic Sciences, professor (*executive secretary*); **N. I. Duchynska** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **L. I. Fedulova** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **A. A. Hrytsenko** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine; **O. A. Hrytsenko** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **T. M. Kaminska** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **V. S. Milash** – Doctor of Legal Sciences, Associate Professor; **V. L. Musiyaka** – PhD, Professor; **L. V. Nechyporuk** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **O. F. Novikova** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **Lina Novikovienė** – PhD (Литва); **V. M. Pashkov** – Doctor of Legal Sciences, Associate Professor; **O. P. Podtserkovnyi** – Doctor of Legal Sciences, Professor; **V. V. Reznikova** – Doctor of Legal Sciences, Professor; **U. Ya. Sadova** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **O. V. Shapovalova** – Doctor of Legal Sciences, Professor; **M. V. Shulha** – Doctor of Legal Sciences, Professor, Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; **V. Yu. Urkevych** – Doctor of Legal Sciences, Associate Professor; **O. Z. Vatamanyuk** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **O. L. Yaremenko** – Doctor of Economic Sciences, Professor; **V. L. Yarotskyi** – Doctor of Legal Sciences, Professor, Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; **Yu. K. Zaitsev** – Doctor of Economic Sciences, Professor

Managing editor – **O. S. Marchenko**

The collection of scientific papers «Economic Theory and Law»

is registered by the Higher Attestation Commission of Ukraine as a scientific professional publication in legal sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of the 16.05.2016 № 515) and in economic sciences

(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of the 11.07.2016 № 820).

The collection of scientific papers registered and indexed in the international scientometric databases: Index Copernicus International (ICV 2015: 56,37), Academic Research Index (ResearchBib), MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals), Open Academic Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar, as well as databases «Scientific Periodicals Ukraine» and «Bibliometryka Ukrainian science» of V. I. Vernadsky National library of Ukraine.

Address of the editorial board: Yaroslav Mudryi National Law University, 77, Pushkinska St., Kharkiv, 61024.

Tel.: (057) 704-11-35; (057) 704-92-58;

e-mail: ekonom@nulai.edu.ua

ekonom_theory@ukr.net

Website: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>

© Yaroslav Mudryi National Law University, 2017

© Publisher «Pravo», 2017

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

ФЕДУЛОВА Л. І.

Наука в забезпеченні економічного розвитку:

світові тенденції та проблеми України..... 14

ДЕЙНЕКА Т. А.

Суперечності глобалізованого суспільства в аспекті проблем світового економічного порядку..... 32

ПАНКРАТОВА О. М.

Інституційна обумовленість інноваційного розвитку суб'єктів господарювання..... 42

СТРАПЧУК С. І.

Стан та тенденції розвитку фармацевтичного виробництва в Україні 54

ФІЛАТОВ В. М.

Макроекономічні особливості реформування економічних відносин у сфері охорони здоров'я в Україні 63

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВА

ГРИЦЕНКО О. А.

Економічні підходи до пошуку предмета регулювання медичного права..... 76

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА

ШЕВЧЕНКО Л. С.

Злиття і поглинання в юридичному бізнесі: економічний аспект проблеми..... 88

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

ОСТАПЕНКО Ю. І.

«М'яке право» у регулюванні господарських відносин 98

ВЕЛЬЦЕН В. С.

Капітальне будівництво аеропорту як цілісного майнового комплексу: господарсько-правові аспекти..... 108

ВРУБЛЕВСЬКА К. М.

Місце інноваційного інвестування в господарському праві України..... 119

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

МОІСЕЄНКО Ю. М.

- Розвиток законодавчих механізмів захисту цивільних прав сторін договору
банківського вкладу (депозиту) на сучасному етапі 132

КРУГЛИЙ СТІЛ

«ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ»

ЗАДИХАЙЛО Д. В.

- Харківська школа господарського права та розвиток доктринальних
позицій 144

ВІННИК О. М.

- Проблеми правового забезпечення е-бізнесу 150

ПОДЦЕРКОВНИЙ О. П.

- Щодо підготовки правників господарсько-правового напрямку
у країнах заходу 153

УСТИМЕНКО В. А.

- Сучасна економічна політика в Україні та правові механізми її реалізації 156

ЗАДИХАЙЛО Д. Д.

- Конституційно-правове забезпечення сфери екологічних відносин 159

ОСТАПЕНКО Ю. І.

- Економічна система та економічне право: шлях вдосконалення
національного законодавства 162

ВАКІМ В. Е.

- Методологія застосування спеціальних режимів інноваційного
господарювання 165

ВЕЛЬЦЕН В. С.

- Проблеми застосування господарського законодавства
про державно-приватне партнерство в сфері забезпечення авіаційних
перевезень 168

ВРУБЛЕВСЬКА К. М.

- Завдання законодавчої політики держави в сфері регламентації інноваційного
інвестування 171

ЛАВРЕНЮК Т. А.

- Принципи господарського права в механізмі господарсько-правового
регулювання 174

МЕНІВ Я. О.	
Проблема правової кваліфікації суб'єктів господарювання великого бізнесу.....	177
РУДЯГА І. М.	
Корпоратизація та приватизація активів Укрзалізниці: можлива модель холдингових відносин.....	179
КОСІНОВА К. С.	
Феномен аутсорсингової діяльності як об'єкта господарського-правового регулювання.....	182

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ

ВОРОБІЙОВ Є. М.	
Економічна теорія для юристів.....	186
МАРЧЕНКО О. С.	
Фундаментальне дослідження інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі.....	187
СОБОЛЄВ В. М.	
Світовий досвід університетського менеджменту та його запровадження в Україні.....	190
Вимоги до оформлення статей у збірнику «Економічна теорія та право».....	192

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ

ФЕДУЛОВА Л. И.

Наука в обеспечении экономического развития:
мировые тенденции и проблемы Украины14

ДЕЙНЕКА Т. А.

Противоречия глобализированного общества в аспекте проблемы
мирового экономического порядка32

ПАНКРАТОВА Е. Н.

Институциональная обусловленность инновационного развития субъектов
хозяйствования42

СТРАПЧУК С. И.

Состояние и тенденции развития фармацевтического производства
в Украине.....54

ФИЛАТОВ В. М.

Макроэкономические особенности реформирования экономических отношений
в сфере здравоохранения Украины.....63

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ ПРАВА

ГРИЦЕНКО Е. А.

Экономические подходы к поиску предмета регулирования медицинского
права76

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРАВА

ШЕВЧЕНКО Л. С.

Слияния и поглощения в юридическом бизнесе: экономический аспект
проблемы.....88

ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО

ОСТАПЕНКО Ю. И.

«Мягкое право» в регулировании хозяйственных отношений98

ВЕЛЬЦЕН В. С.	
Капитальное строительство аэропорта как целостного имущественного комплекса: хозяйственно-правовые аспекты	108
ВРУБЛЕВСКАЯ Е. Н.	
Место инновационного инвестирования в хозяйственном праве Украины	119

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

МОИСЕЕНКО Ю. Н.	
Развитие законодательных механизмов защиты гражданских прав сторон договора банковского вклада (депозита) на современном этапе	132

КРУГЛЫЙ СТОЛ «ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОГО МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ»

ЗАДЫХАЙЛО Д. В.	
Харьковская школа хозяйственного права и развитие доктринальных позиций	144
ВИННИК А. М.	
Проблемы правового обеспечения э-бизнеса	150
ПОДЦЕРКОВНЫЙ О. П.	
Относительно подготовки юристов хозяйственно-правового направления в странах запада.....	153
УСТИМЕНКО В. А.	
Современная экономическая политика в Украине и правовые механизмы ее реализации.....	156
ЗАДЫХАЙЛО Д. Д.	
Конституционно-правовое обеспечение сферы экологических отношений	159
ОСТАПЕНКО Ю. И.	
Экономическая система и экономическое право: путь совершенствования национального законодательства.....	162
ВАКИМ В. Е.	
Методология применения специальных режимов инновационного хозяйствования	165

ВЕЛЬЦЕН В. С.	
Проблемы применения хозяйственного законодательства о государственно-частном партнерстве в сфере обеспечения авиационных перевозок.....	168
ВРУБЛЕВСКАЯ Е. М.	
Задачи законодательной политики государства в сфере регламентации инновационного инвестирования	171
ЛАВРЕНЮК Т. А.	
Принципы хозяйственного права в механизме хозяйственно-правового регулирования.....	174
МЕНИВ Я. А.	
Проблема правовой квалификации субъектов большого бизнеса	177
РУДЯГА И. М.	
Корпоратизация и приватизация активов «Укрзалізниця»: возможная модель холдинговых отношений	179
КОСИНОВА К. С.	
Феномен аутсорсинговой деятельности как объекта хозяйственно-правового регулирования.....	182

НАУЧНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ

ВОРОБЬЕВ Е. М.	
Экономическая теория для юристов.....	186
МАРЧЕНКО О. С.	
Фундаментальное исследование инновационного развития предприятий сферы торговли.....	187
СОБОЛЕВ В. М.	
Мировой опыт университетского менеджмента и его внедрение в Украине	190
Требования к оформлению статей в сборнике «Экономическая теория и право»	192

CONTENTS

ECONOMIC THEORY

FEDULOVA L. I.

Science in economic development: world trends and challenges
of Ukraine..... 14

DEYNEKA T. A.

The contradictions of the globalized society in the aspects of the world
economic order problems..... 32

PANKRATOVA E. N.

Institutional conditioningality of innovative development of economic entities..... 42

STRAPCHUK S. I.

Condition and trends of pharmaceutical production in Ukraine 54

FILATOV V. M.

Macroeconomic features of reforming economic relations
in Ukrainian's healthcare..... 63

ECONOMIC THEORY OF LAW

HRYTSENKO O. A.

Economic approaches to search for the subject of regulation of medical law 76

ECONOMIC ANALYSIS OF LAW

SHEVCHENKO L. S.

Mergers and acquisitions in the legal business: economic aspect of problem 88

ECONOMIC LAW

OSTAPENKO YU. I.

«Soft law» in the regulation of economic relations 98

VELTSEN V. S.

Capital construction of the airport as an integral property complex:
economic and legal aspects 108

VRUBLEVSKA K. M.

Place of innovative investing in economic law of Ukraine..... 119

CIVIL LAW

MOISEIENKO Y. M.

The development of legal instruments for the protection of civil rights
of the parties of bank deposit (deposit) agreement at the present stage.....132

ROUND-TABLE DISCUSSION «PROBLEMS CONCERNED WITH REFORMATION OF THE ECONOMIC AND LEGAL MECHANISM OF DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY»

ZADYKHAILO D. V.

Kharkiv school of economic law and development of a doctrinal position 144

VINNYK O. M.

Issues of legal support of e-business.....150

PODTSERKOVNYI O. P.

Matters concerned with training lawyers of a business and legal field
in western countries.....153

USTYMENKO V. A.

A Contemporary economic policy in Ukraine and legal mechanisms
of its implementation.....156

ZADYKHAYLO D. D.

Constitutional and legal frameworks of the sphere of ecological relations159

OSTAPENKO YU. I.

An economic system and economic law: ways of improvement of the national
legislation162

VAKIM V. YE.

Methodology of application of special regimes for innovative economic activity.....165

VELTSEN V. S.

Issues of application of the economic legislation on public and private partnership
in the sphere of providing airfares168

VRUBLEVSKA K. M.

Purposes of a state legislative policy in the sphere of regulation of innovative
investing171

LAVRENIUK T. A.

Principles of economic law in a mechanism of economic and legal regulation174

MENIV YA. O.

An issue of legal qualification of business entities of a large business.....177

RUDIAHA I. M.	
Corporatization and privatization of assets of JSC «Ukrzaliznytsia»: a possible model of holding relations.....	179
KOSINOVA K. S.	
A phenomenon of outsourcing activity as an object of economic and legal regulation.....	182

SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS

VOROBIOV YE. M.	
Economic theory for lawyers.....	186
MARCHENKO O. S.	
Fundamental research of innovative development of the enterprises in the sphere of trade.....	187
SOBOLIEV V. M.	
World experience of University management and its implementation in Ukraine.....	190
Requirements for the articles in collection of scientific papers «Economic Theory and Law».....	192

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.341

Л. І. ФЕДУЛОВА

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
Київського національного
торговельно-економічного університету
fedulova2010@rambler.ru

НАУКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

У статті розкрито стан розвитку сучасної науки у світі та охарактеризовано основні його тенденції. Проаналізовано рейтинги інноваційної активності України у світових експертних виданнях, що відображають вплив наукової політики на забезпечення інноваційного розвитку економіки. Здійснено оцінку стану розвитку наукової сфери України та розроблено пропозиції щодо підвищення її результативності.

Ключові слова: наука, економічний розвиток, інноваційний індекс, глобальні інновації.

JEL Classification: O33, O38.

Постановка проблеми. Наука у XXI ст. позиціонує себе не лише як важливий компонент інноваційної діяльності, але й ключовий фактор сталого економічного розвитку. Особливо помітною стає тенденція зростання наукових знань з їхньою одночасною концентрацією в рамках регіональних інтеграційних об'єднань та участю у великомасштабних експериментальних проектах, наприклад, таких як CERN і ITER. Цей процес супроводжується появою нових наукових напрямів, що, у свою чергу, спричиняє формування

новітньої конфігурації структури наукової діяльності та суттєві зміни стосовно ролі в глобальній економічній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками актуалізація проблем розвитку сучасної науки обумовлюється зростанням масштабів, міждисциплінарністю й глобальним характером досліджень, а також посиленням їхнього впливу на світовий інноваційний розвиток. Зокрема, зарубіжних вчених цікавлять питання, присвячені особливостям розвитку науки в епоху цифрових технологій, пошуку механізмів підвищення ефективності взаємодії наукового співтовариства з іншими учасниками інноваційної системи, формуванню принципів «відкритої науки» [1–2]. Проблемні питання розвитку сфери науки постійно розглядаються українськими вченими [3–4]. Все це вимагає постійного моніторингу й визначення особливостей та перспектив розвитку сучасної науки для обґрунтованого вибору напрямів та розробки програм наукових досліджень.

Формулювання цілей. Мета статті – розкрити стан розвитку сучасної науки у світі та в Україні й охарактеризувати основні його тенденції, у тому числі на основі аналізу провідних рейтингів інноваційної активності, що відображають вплив наукової політики на забезпечення інноваційного розвитку економіки та розробити пропозиції щодо підвищення результативності наукової сфери.

Виклад основного матеріалу. Об’єктивна реальність світової господарської системи така, що, незважаючи на величезні труднощі, передові країни рухаються шляхом науки, технологій та інновацій. І навіть незважаючи на постійні виклики та періодичні кризи, видатки на науку в державних бюджетах таких країн щороку зростають і в абсолютному, і у відносному вираженні. Так, за даними Доповіді ЮНЕСКО з науки у 2013 р. світові валові видатки на НДДКР досягли 1 477,7 млрд дол. (ПКС) порівняно з аналогічним видатками по ПКС у 2007 р., що складала 1 132,3 млрд дол. (табл. 1). І хоча цей приріст склав менше 47% від показників періоду 2002–2007 рр., проте був значним, особливо з урахуванням кризи, що мала місце в цей самий період. Оскільки валові видатки на НДДКР зростали швидше глобального ВВП, це призвело до підвищення глобальної інтенсивності НДДКР із 1,57% (2007) до 1,70% (2013) [5]. Як зазначалося в Доповіді ЮНЕСКО з науки за 2010 р. [6], країни Азії й, зокрема Китай, першими вийшли із кризи, відносно швидко підвищуючи глобальні інвестиції у НДДКР. В інших країнах з ринковою економікою, що формується, таких як Бразилія й Індія, підвищення інтенсивності НДДКР зайняло більше часу. Позитивна тенденція у зростанні витрат на НДДКР зберігається і в країнах ЄС.

**Частка участі в загальносвітових видатках
на НДДКР**

	НДДКР (ПКС в млрд дол. США)				Частка у світових НДДКР, %			
	2007	2009	2011	2013	2007	2009	2011	2013
Весь світ	1132,3	1225,5	1340,2	1477,7	100,0	100,0	100,0	100,0
Країни з високим рівнем доходів	902,4	926,7	972,8	1024,0	79,7	75,6	72,6	69,3
Країни з низьким рівнем доходів	1,9	2,5	3,2	3,9	0,2	0,2	0,2	0,3
Європа	297,1	311,6	327,5	335,7	26,2	25,4	24,4	22,7
Китай	116,0	169,4	220,6	290,1	10,2	13,8	16,5	19,6
США	359,4	373,5	382,1	396,7	31,7	30,5	28,5	28,1

Джерело: складено за даними [5].

Аналітики ЮНЕСКО виділяють три геополітичні події, що здійснили найбільш сильний вплив на науку й технології за останні п'ять років: це «арабська весна» 2011 р., ядерна угода з Іраном у 2015 р. і створення у 2015 р. Економічного співтовариства Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Загалом було визначено такі тенденції:

– скорочення участі в НДДКР державного сектору в багатьох країнах з високим рівнем доходів (Австралія, Канада, США та ін.) і зростання інвестицій у НДДКР у країнах з більш низьким рівнем доходів;

– переважна більшість країн у цей час визнають важливість наукових досліджень і розробок з позицій забезпечення сталого розвитку в довгостроковій перспективі, зокрема, країни з низьким рівнем доходів і з рівнем доходів нижче середнього сподіваються використовувати науково-технологічні дослідження для підвищення своїх доходів, більш багаті країни – для збереження позицій на глобальному ринку, де конкуренція постійно зростає;

– у географічному відношенні розподіл інвестицій у знання залишається нерівномірним: США як раніше домінують: на них припадає 28% глобальних інвестицій у НДДКР. Китай піднявся на друге місце (20% випередивши ЄС (19%) і Японію (10%). На інші країни світу припадає 67% світового населення, але тільки 23% глобальних інвестицій у НДДКР. Показники інтенсивності НДДКР або людського капіталу в Бразилії, Китаї, Індії й Туреччині перебувають поки що на низькому рівні, однак їхній внесок у глобальний обсяг знань швидко збільшується завдяки великому обсягу їхніх інвестицій у НДДКР;

– зараз у наукових дослідженнях в усьому світі зайнято близько 7,8 млн чол. З 2007 р. число дослідників зросло на 21%. Це значне зростання знайшло також відбиття в різкому збільшенні кількості наукових публікацій. При цьому ЄС залишається світовим лідером за кількістю дослідників (його частка становить 22,2%). З 2011 р. Китай (19,1%) обігнав США (16,7%). Частка Японії у світі скоротилася з 10,7% (2007) до 8,5% (2013), а частка Російської Федерації із 7,3% до 5,7%. Таким чином, на п'ять провідних країн усе ще припадає 72% загальної чисельності дослідників, хоча їх відповідні частки й змінилися;

– у глобальному масштабі жінки досягли паритету (45–55%) на рівні бакалаврів і магістрів, де вони становлять 53%. На рівні доктора наук їхня частка не досягає до паритетного показника й становить 43%. Цей розрив стає ще помітнішим на дослідницькому рівні, де в цей час жінки становлять лише 28,4% від загальної кількості наукових працівників. У ряді країн проводиться політика, спрямована на забезпечення гендерної рівності. До таких країн належать, зокрема, Німеччина, де відповідно до угоди про коаліцію 2013 р. відносно складу рад директорів компаній встановлена 30% квота для жінок; Японія, де в критеріях відбору кандидатів на одержання найбільш великих університетських грантів у цей час враховується частка жінок серед викладацького складу й науковців.

В останні п'ять років з'явилися деякі нові тенденції з позицій національних пріоритетів у галузі наукових досліджень. Наприклад, переважним пріоритетом стала енергетика. Практика у сфері використання патентів дозволяє констатувати про вплив інновацій. Так, патенти Тріади (термін, що належить до тих винаходів, заявки на які подаються винахідниками в патентні бюро США, ЄС і Японії), є показником схильності країни до підтримки конкурентоспроможності на основі технологій на глобальному рівні. Загальне домінування в цьому відношенні країн з високим рівнем доходів досить суттєве. Зокрема, Південна Корея й Китай виявилися єдиними країнами, що зуміли істотно похитнути переважні позиції Тріади із цього показника. За десять років (до 2012 р.) глобальна частка патентів, виданих країнами, що не входять в Групу двадцяти, потроїлася. Незважаючи на це, вона становить усього 1,2%. Спостерігається надзвичайна концентрація заявок на реєстрацію патентів у країнах Північної Америки, Азії і Європи. При цьому на інші країни припадає всього близько 2% від загального числа таких заявок.

У той же час як більшість НДДКР (і реєстрація патентів) здійснюються в країнах з високим рівнем доходів, впровадження інновацій відбувається в країнах із різними рівнями доходів. До того ж багато інновацій впрова-

джуються за повної відсутності якої-небудь діяльності у сфері науково-технологічної діяльності. Так, у більшості країн, охоплених оглядом Статистичного інституту ЮНЕСКО за 2013 р., впроваджені інновації, не пов'язані з НДДКР, стосувалися більш ніж 50% їхніх компаній. Окрім того, дослідження показують, що проблеми, які стоять сьогодні перед багатьма країнами, помітно набувають загального характеру. До їхнього числа належать прагнення знайти рівновагу між місцевою й міжнародною участю у наукових дослідженнях, між фундаментальними й прикладними дослідженнями, між генерацією нових знань і виробництвом знань, що користуються попитом на ринку, між наукою в інтересах суспільного блага і наукою як рушійною силою комерційної діяльності [5].

Слід зазначити, що Україна в Доповіді ЮНЕСКО згадується в контексті аналізу країн басейну Чорного моря, де відзначено, що у своїх стратегічних документах такі країни визнають важливість науково обґрунтованих інновацій для довгострокового зростання продуктивності економічної системи. Зазначається також, що в пострадянських державах із традиційно більш розвиненим промисловим виробництвом, таких як Білорусь і Україна, показники валових витрат на НДДКР уже не настільки високі, як у 1980-ті, однак залишаються порівнянними (0,7–0,8% від ВВП) з показниками країн із середнім рівнем доходів, які ставлять перед собою менш амбіційні завдання.

Згідно з даними Європейського інноваційного табло (European Innovation Scoreboard 2016) [7] Україна належить до країн так званих «скромних» інноваторів (modest innovators) і вважається аутсайдером Європи з інновацій. Зокрема, інноваційна активність України стосовно ЄС зменшилась із 38% у 2008 р. до 34% у 2015 р. (рис. 1).

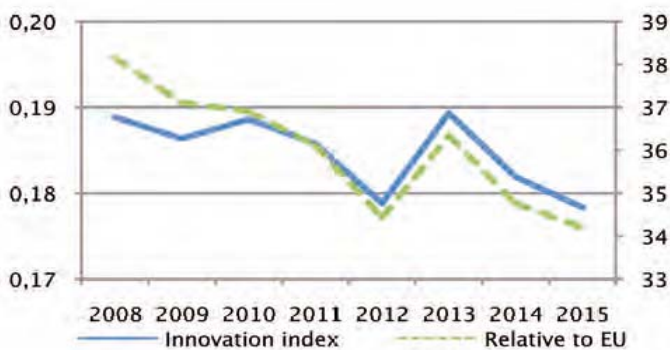

Рис. 1. Динаміка зміни інноваційної активності України щодо ЄС

Джерело: [7].

Україна має низький рейтинг майже по всіх пунктах: рівень освіченості населення, розвиток наукових видань та осередків, впровадження інновацій у виробництво, інтеграція науки у світову співпрацю, інвестиції у науково-інноваційний сектор з боку держави та бізнесу та ін. (рис. 2).

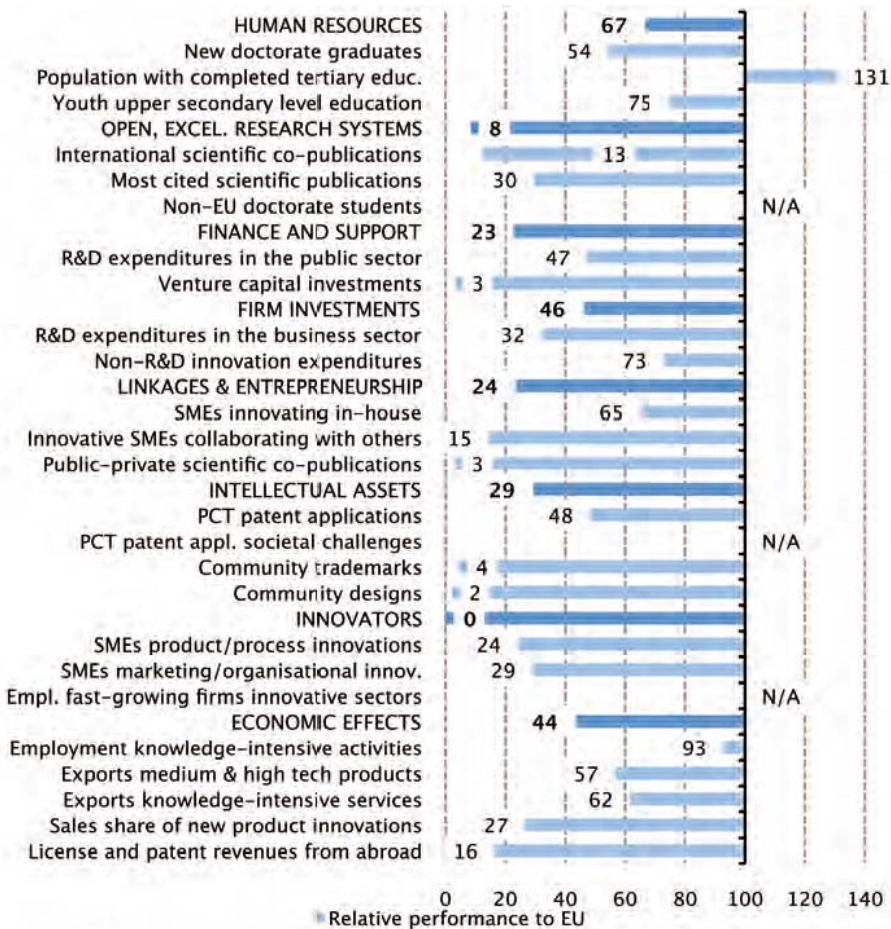

Рис. 2. Рейтинги України за складовими Інноваційного індексу щодо ЄС (ЄС=100)

Джерело: [7].

Серед причин, що стримують реалізацію ролі наукового фактора у підвищенні конкурентоспроможності української економіки продовжують залишатися такі: недостатня затребуваність інновацій, оскільки українська економіка в її нинішньому стані не формує активної зацікавленості переважної частини господарюючих суб'єктів у результатах наукових розробок

або ж останні виявляються не спроможними ефективно використовувати інноваційні розробки; відсутність інститутів розвитку, що забезпечують функціонування економіки інноваційного типу у всіх її складових (організація й управління розробками; їхнє фінансування, маркетинг, комерціалізація та ін.); мала чисельність висококваліфікованих інноваційних менеджерів, здатних працювати в інноваційній сфері; відсутність узгодженості державної освітньої, науково-технологічної, промислової й інноваційної політики.

В Україні проблеми науково-технологічного та інноваційного розвитку в останній період не викликають особливої зацікавленості (в Стратегії-2020 інноваційний фактор заявлено як фактор гордості, на відміну від економічно розвинутих країн, де інновації – це фактор економічного зростання). З одного боку, експертами констатуються досягнення в оборонно-промисловому комплексі, обумовлені науковими розробками й відповідними технологіями проривного характеру й активізовані останніми військовими подіями, а з другого боку – проблемні питання галузей технологічного відставання відійшли на другий план у зв'язку з рецесією вітчизняної промисловості у 2014–2015 рр., що поглиблювало процес деструктивних змін.

Науково-технологічний потенціал вітчизняної науки, незважаючи на недостатні умови розвитку через низьке фінансування і відсутність належного попиту на інновації вітчизняного реального сектору економіки, продовжує «виживати», хоч кількісно скорочується наявність наукових організацій (рис. 3), і ця кількість на кінець 2015 р. стала ще меншою, ніж кількість установ 1991 року. Упродовж 2015 р. наукові та науково-технічні роботи в 978 організаціях виконували 101,6 тис. працівників (без урахування сумісників). Продовжується тенденція збереження структури розподілу наукових організацій за галузями наук: найбільша частка припадає на технічні (38,0%) і природничі науки (38,1%), найменша – на суспільні (11,6%) і гуманітарні науки (5,0%). Розподіл наукових організацій за секторами діяльності у 2015 р. свідчить, що, як і в попередні роки, переважна більшість таких організацій належить до організацій підприємницького сектору (42,2%) та державного сектору (41,9%). Найбільша кількість організацій, що виконують наукові та науково-дослідні роботи, розташована у м. Києві і Харківській області.

В Україні продовжується скорочення загальної чисельності кадрів, зайнятих у сфері досліджень і розробок. З 2005 р. кількість працівників наукових організацій в Україні скоротилася на 40,4%, у т. ч. дослідників – на 36,9%. За числом дослідників на 1000 населення показник України сьогодні в 3–4 рази нижчий, ніж у науково розвинутих держав (Велика Британія,

Франція, Німеччина), а також у 1,5 раза нижчий від показників Польщі й Румунії, які ще недавно суттєво поступалися Україні за науковим потенціалом. У 2015 р. частка виконавців наукових досліджень і розробок (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) у загальній кількості зайнятого населення становила 0,50%, у тому числі дослідників – 0,33%. Найбільша чисельність спеціалістів, які беруть участь у виконанні наукових та науково-технічних робіт, працює в наукових установах м. Києва. Найбільша кількість працівників основної діяльності наукових організацій припадає на галузі технічних (48,6% від загальної кількості працівників) і природничих наук (37,7%).

Рис. 3. Динаміка кількості наукових кадрів та організацій в Україні

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Частка витрат на наукову сферу України у ВВП (наукоємність ВВП) має тенденцію до зменшення, а з 2006 р. має значення менше 1%. У 2015 р. цей показник за даними Держстату становив 0,62%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,21% (табл. 2).

**Витрати на наукову та науково-технічну діяльність
у ВВП України**

Роки	1990	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Витрати усього до ВВП, %	3,11	1,20	1,17	0,94	0,92	0,95	0,91	0,81	0,75	0,77	0,66	0,62
За рахунок державно- го бюдже- ту, %	2,3	0,36	0,39	0,39	0,41	0,37	0,34	0,29	0,33	0,33	0,26	0,21

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України.

У 2015 р. п'ята частина загального обсягу витрат була спрямована на виконання фундаментальних досліджень, які на 95% профінансовано за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. Частка витрат на виконання прикладних досліджень становила 14,4%, які на 61,5% фінансувалися за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та 22,8% – за рахунок коштів організацій підприємницького сектору. На виконання науково-технічних розробок спрямовано половину загального обсягу витрат, які на 39,2% профінансовані за рахунок власних коштів, 30,3% – іноземними фірмами та 18,5% – організаціями підприємницького сектору. Частка витрат на виконання науково-технічних послуг становила 14,4% загального обсягу витрат.

Слід зазначити, що нова редакція Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який був прийнятий у 2015 р., залишила без змін положення попередньої редакції про те, що «держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України» (п. 2 ст. 48). Проте всі останні роки наукоємність ВВП в Україні ніколи не перевищувала 0,4% й має стійку тенденцію до скорочення. Узагальнення статистичних даних та думки експертів показують, що починаючи з 2009 р. спостерігається чітко виражена тенденція до згортання науки в Україні. Законом України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» на фінансування НАН України були передбачені видатки обсягом 2 млрд 60,6 млн грн, що на 12,2% менше від обсягів фінансування 2015 р. Наявні бюджетні видатки не забезпечують навіть мінімальні потреби НАНУ та галузевих Академій наук: виплату заробітної плати працівникам, оплату комунальних послуг та споживання енергоносіїв, утримання та розвиток матеріально-технічної бази наукових установ, про-

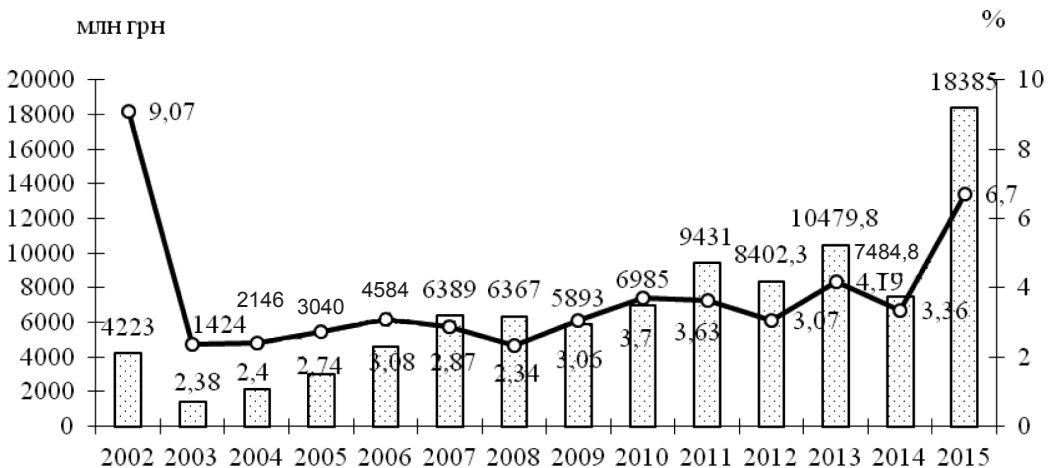
ведення перспективних наукових досліджень, спрямованих насамперед на забезпечення наукоємних галузей економіки, підвищення обороноздатності та національної безпеки держави.

Через відсутність ефективної наукової та технологічної політики держави й, особливо в частині недостатнього фінансування, наукова сфера України невпинно втрачає свій людський і матеріально-технічний потенціал. Зокрема, на 1 січня 2016 р. чисельність дослідників на душу населення в Україні стала найнижчою у Європі. Вже помітним стає відплив українських учених до інших країн і, насамперед тих, які працюють в оборонному секторі.

В Україні ще зберігаються такі наукомісткі галузі, як авіа- та ракетобудування, суднобудування та атомна енергетика, турбобудування, оборонна промисловість, медицина та сільське господарство, які складають основу економіки України. Позбавлення цих галузей наукового супроводу з боку академічної, університетської та галузевої науки ставить під загрозу національну безпеку держави та унеможливує її інноваційний розвиток. Найбільш серйозними структурними втратами в організації науково-дослідної діяльності в Україні варто вважати катастрофічне зменшення частки організацій, які працювали на доведення наукових знань до впровадження в практику – конструкторські, проектні та проектно-пошукові організації, науково-дослідні та конструкторські підрозділи на промислових підприємствах. Експертне середовище називає головними причинами зазначеного стану низьку технологічну укладність економіки України в цілому та відсутність ефективних стимулів для бізнесу з метою активізації його інноваційної активності. Проте вважаємо, що першопричиною кризового стану науки в Україні є невідповідність її організаційної структури управління внутрішнім вимогам та зовнішнім викликам. Наукова сфера в організаційному плані так і не була реструктуризована у напрямі відповідності принципам ринкової економіки, як інші галузі (сектори) національного господарства, що не дозволило їй бути насправді основною продуктивною силою суспільного виробництва та ключовим фактором соціально-економічного розвитку, як у передових країнах.

Незважаючи на численні пропозиції, розроблені документи та визначені стратегічні пріоритети, фактор знань в Україні й до цього часу не визнається державною владою як ключовий ресурс економічного розвитку. Зокрема, в країні через відсутність форм первинної облікової документації зі статистичного обліку об'єктів авторського права і суміжних прав та Інструкції щодо їх заповнення неможливо об'єктивно визначити, який економічний внесок створює сфера інтелектуальної власності (ІВ), яка в розвинутих країнах створює близько 10% ВВП. Динаміка інвестицій у нематеріальні активи протягом багатьох років складала від 2 до 3% загального обсягу капітальних інвестицій,

і лише у 2015 р. ця частка склала 6,7% (рис. 4), проте це менше навіть порівняно з 2002 р., коли промисловість країни виходила із затяжної кризи. Відсутність відповідної стратегії управління інтелектуальною власністю, нехтування влади будь-якого рівня інтелектуальним ресурсом протягом останніх років спричинили ситуацію, коли інтелектуальний потенціал країни не здатний повною мірою перетворитися в її інтелектуальний капітал і бути суттєвою складовою наповнення бюджетів.

Умовні позначення:

- Інвестиції у нематеріальні активи, у фактичних цінах
- Відсотків до загального обсягу капітальних інвестицій

Рис. 4. Динаміка інвестицій у нематеріальні активи

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Зазначений вище стан розвитку науки в Україні прямо впливає на інноваційну активність, перш за все промислових підприємств. Так, за даними офіційної статистики, упродовж 2012–2014 рр. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 2259 підприємств, або 22,6% обстежених. Машино й обладнання придбали 1758 підприємств, 556 підприємств займалися навчанням та підготовкою персоналу для розробки та впровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів і процесів; 303 підприємства витратили кошти на внутрішні НДР, 174 – на НДР, виконані іншими підприємствами (зовнішні); 164 підприємства придбали інші зовнішні знання; 142 – займалися діяльністю щодо ринкового запровадження інновацій; 275 підприємств займалися іншими видами діяльності для запровадження нових або суттєво вдоско-

налених продуктів та процесів. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації протягом цього періоду, була в межах 12–13%.

У зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства (починаючи зі звіту за 2015 р. – юридичні особи видів економічної діяльності промисловості з кількістю працюючих 50 осіб і більше) безпосереднє порівняння даних за 2015 р. з аналогічними даними попередніх років є некоректним. На жаль, прийняті в Україні методологія й практика статистичного обліку інноваційної активності, що відбиваються, наприклад, у щорічному статистичному збірнику «Наука й інноваційна діяльність в Україні», не гармонізовані з міжнародними стандартами, що істотно ускладнює прямі зіставлення на мікро- і макрорівнях, а, отже, знижує ефективність бенчмаркінга (еталонних порівнянь сильних і слабких сторін).

У цьому контексті заслуговують на увагу дослідження Міжнародної бізнес-школи INSEAD, Корнельського університету (Cornell University) і Всесвітньої організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, WIPO), що презентують щорічні аналітичні доповіді «Глобальний індекс інновацій» (Global Innovation Index). Так, динаміка рейтингу для України така: у 2012 р. вона займала 63 місце й була між Македонією (61) і Індією (64); у 2013 р. – 71 місце – між Тунісом (70) і Монголією (72); 2014 р. – 63 місце між Бахреєм (62) і Йорданією (64). Сильними сторонами України в цьому рейтингу справедливо визнано людський капітал (зокрема, охоплення школярів третім рівнем освіти, випускники в сфері природничих та технічних наук); створення знань і технологій (заявки на патенти і корисні моделі резидентів країни), креативність в частині заявок на реєстрацію торгової марки. Інституційне середовище, бізнес-середовище, інфраструктура, креативність в частині обліку нематеріальних активів і використання ІКТ в моделюванні бізнес-процесів та створенні організаційних моделей визнано слабкими сторонами України в Global Innovation Index.

У Глобальному індексі інновацій 2016 «*Перемагаючи за допомогою глобальних інновацій*» (у доповіді аналізується зростаюча частка інновацій, створюваних за допомогою глобальних інноваційних мереж, які є доказом того, що в умовах зростаючого транскордонного обміну знаннями й талантами можливі більш широкі застосування результатів глобальної інноваційної діяльності; окрім того, існують широкі можливості для поглиблення співробітництва в рамках приватних і державних НДДКР для посилення майбутнього економічного зростання) Україна піднялася на 8 позицій, зайнявши 56 місце (в рейтинг увійшло 128 країн). Шостий раз підряд лідером рейтингу

стала Швейцарія. За нею ідуть Швеція, Великобританія, США й Фінляндія. Україна розташувалася між Монголією й Бахрейном, які займають 55 і 57 місця відповідно. У групі країн з доходом нижче середнього, куди входить наша країна, вона посіла друге місце після сусідньої Молдови. У регіоні «Європа» Україна на 34 місці з 39, випереджаючи Македонію (58), Сербію (65), Білорусь (79), Боснію й Герцоговину (87) і Албанію (92). При цьому наша країна єдина серед європейських країн у загальному рейтингу від 50 до 100, хто поліпшив свої позиції [8].

Ще один відомий міжнародний рейтинг – Bloomberg Innovation Index 2017 (рейтинг найбільш інноваційних економік у світі) другий рік поспіль очолює Південна Корея [9], яка випереджає інші світові держави за інтенсивністю науково-дослідної діяльності, доданої вартості у виробничому процесі, у сфері патентів. Рейтинг розрахований для 50 країн на основі аналізу наступних показників: інтенсивності наукових досліджень і розробок; доданої вартості у виробництві; продуктивності праці; питомої ваги високих технологій; ефективності вищої освіти; кількості фахівців, що беруть участь у дослідженнях; патентної активності. У ТОП-10 найбільш інноваційних економік планети автори Bloomberg Innovation Index у 2017 р. також включили: Швецію, Німеччину, Швейцарію, Фінляндію, Сінгапур, Японію, Данію, США, Ізраїль. Причому Сполучені Штати – поза конкуренцією за питомою вагою у сфері високих технологій. Україна у цьому рейтингу зайняла 42 місце з 50, поступившись Польщі, Росії й країнам Балтії. Проте за Україною залишилися Сербія, Бразилія, Казахстан, Аргентина й інші. Згідно з Bloomberg Innovation Index, сусідами України в списку виявилися Латвія й Болгарія, що розташувалися на 40-му і 42-му місцях відповідно. При цьому Україна дещо поступилася позиціями, з огляду на те, що у 2015 р. вона займала в цьому рейтингу 33-тє місце. Отже, незважаючи на серйозні внутрішні проблеми з розвитком наукової сфери, Україна ще має всі шанси вважатися інноваційною економікою у світі.

Слід зазначити, що питання розвитку науки в Україні постійно обговорюються науковим співтовариством, представниками влади, громадськості на парламентських слуханнях, де в рекомендаціях владі серед іншого ставляться вимоги щодо необхідності забезпечити:

– поетапне збільшення фінансування наукових досліджень та розробок до показників Європейського Союзу з обов'язковим базовим фінансуванням наукових установ на рівні 0,5–0,7 відсотка ВВП та розподілом решти коштів шляхом проведення прозорих конкурсів із залученням експертів міжнародного рівня;

– інструменти стимулювання залучення коштів реального сектору економіки для фінансування наукових досліджень та розробок;

– принципи дольового фінансування наукових досліджень та розробок за рахунок коштів державного бюджету та суб'єктів господарювання;

– розвиток грантової системи, у тому числі для молодих вчених, створення незалежного національного фонду досліджень (зі статусом самостійної юридичної особи та окремим рядком у Державному бюджеті України), що надаватиме гранти для фінансування наукових досліджень шляхом проведення прозорих конкурсів із високим рівнем незалежної експертизи.

Водночас порівняно з широким колом учасників консультацій, науково-експертне середовище формує дещо іншу ієрархію цілей. Значно більше уваги фахівцями приділяється підвищенню якості освіти як головної передумови нарощування людського й соціального капіталу країни, забезпечення людського розвитку, а основними напрямками покращення управління визнано викорінення корупції і загалом підвищення ефективності роботи влади, зменшення масштабів тінізації економіки та легалізацію прибутків [10].

Серед невідкладних рішень – прийняття нової редакції Закону України «Про інноваційну діяльність», в якому мають бути передбачені дієві положення щодо механізму стимулювання інноваційної діяльності та заохочення інвестування науки з боку бізнесу. Для цього необхідна нова бюджетна політика країни, спрямована на інноваційний розвиток економіки, необхідні також зміни в механізмі розподілу ресурсів у самій науковій системі, яка забезпечить перехід від зрівняльного способу розподілу ресурсів до пріоритетної підтримки конкурентоспроможних наукових колективів і окремих учених.

Висновки. Дослідження показують, що Україна та європейські країни рухаються з різними швидкостями по шляху забезпечення розвитку науки як ключової складової інноваційної системи. Тоді як у країнах Європейського Союзу активно розроблялися методологічні основи інноваційної системи на регіональному та національному рівнях, були зроблені практичні кроки до створення інноваційних моделей розвитку в рамках окремих територій, а також проведена їхня апробація, в Україні одержували законодавче закріплення лише окремі аспекти інноваційної діяльності: визначення кола ключових понять, пов'язаних з інноваціями, а також повноважень державної та регіональної влади щодо підтримки інноваційної активності тощо.

Сучасні тренди розвитку науки, технологій та інновацій (НТІ) показують, що організаційно-інституційні механізми забезпечення розвитку науки повинні використовуватись як стратегічні підходи для зміцнення науково-технологічної діяльності в умовах поширення загальноосвітньої тенденції взаємопроникнення фундаментальної й прикладної науки та поширення мережі глобальних інновацій. У цьому контексті потребують обґрунтування інституціональна структура науково-технологічного та інноваційного потенціалу

економічного зростання, що включає: наявність сильних економічних і державних інноваційних інститутів, високу якість інституційного середовища, ефективне інноваційне законодавство й нормативно-правове регулювання інноваційної сфери, захист прав інтелектуальної власності, наявність права й довіри, наявність ефективних форм реалізації наукового потенціалу.

Розроблювачам наукової політики варто враховувати цей факт і, відповідно, акцентувати увагу не тільки на створенні стимулів, що спонукають компанії брати участь в НДДКР. Необхідно сприяти інноваціям, що не мають відношення до наукових досліджень, зокрема стосовно передачі технологій, оскільки придбання машин, устаткування й програмного забезпечення у цілому є найбільш важливою діяльністю, пов'язаною з інноваціями.

Сьогодні можна стверджувати, що запозичення передового досвіду європейських країн у розв'язанні стратегічних і тактичних завдань щодо формування національної інноваційної системи стане каталізатором інноваційного розвитку України та подолання розриву на етапі становлення економіки знань й формування європейського інноваційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Prem E. Open Digital Science (SMART 2014/0007) Final Study Report. Vienna, 2016 [Електронний ресурс] / E. Prem, F. S. Sanz, M. Lindorfer, D. Lampert, J. Irran. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-digital-science-final-study-report>.
2. Van der Veen G. (2012) Evaluation of Tekes. Final Report / G. Van der Veen, E. Arnold, P. Boekholt, J. Deuten, A. Horvath, P. Stern, J. Stroyan. – Helsinki: Publications of the Ministry of Employment and Economy. Reports 22/2012.
3. Комісаренко С. В. Нотатки з етики в науці, або чи можуть відкриття бути запланованими і як здобутки другої наукової революції допоможуть вижити українській науці / С. В. Комісаренко, С. І. Романюк // Вісник НАН України. – 2015. – № 4. – С. 13–23.
4. Стріха М. Наука – це не засіб задоволення чиєсь цікавості, а гарантія безпеки держави // Укр. тиждень. – 2015. – № 5.
5. UNESCO Science Report Towards 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235406e.pdf>.
6. UNESCO Science Report 2010. The Current Status of Science around the World [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001898/189883E.pdf>
7. European Innovation Scoreboard 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/17822>.
8. Global Innovation Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report#>
9. Bloomberg Innovation Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>

10. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо [Електронний ресурс] : Національна доповідь [Е. М. Лібанова, О. М. Балакірева, А. В. Єрмолаєв та ін.]. – К., 2013. – Режим доступу: [http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/Post %202015%20Ukraine %20ukr.pdf](http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/Post%202015%20Ukraine%20ukr.pdf).

REFERENCES

1. Prem E., Sanz F. S., Lindorfer M., Lampert D., Irran J. (2016). Open Digital Science (SMART 2014/0007) Final Study Report. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-digital-science-final-study-report>.
2. Van der Veen G., Arnold E., Boekholt P., Deuten J., Horvath A., Stern P., Stroyan J. (2012). Evaluation of Tekes. Final Report. Helsinki: Publications of the Ministry of Employment and Economy. Reports 22/2012.
3. Komisarenko, S. V., Romanyuk, S. I. (2015). Notatky z etyky v nautsi, abo chy mozhut' vidkryttya buty zaplanovanyymi i yak zdobutky druhoyi naukovoyi revolyutsiyi dopomozhut' vyzhyty ukrayins'kiy nautsi: Visnyk NAN Ukrayiny. 4. 13-23.
4. Strikha M. (2015) Nauka – tse ne zasib zadovolennya chyeyeis' tsikavosti, a harantiya bezpeky derzhavy: Ukrayins'ky tyzhden' 5.
5. UNESCO Science Report *Towards 2030*. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235406e.pdf>.
6. UNESCO Science Report 2010. The Current Status of Science around the World. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001898/189883E.pdf>
7. European Innovation Scoreboard 2016. Retrieved from: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/17822>.
8. Global Innovation Index 2016. Retrieved from: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report#>
9. Bloomberg Innovation Index 2017. – Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>
10. Libanova E. M., Balakiryeva O. M., Yermolayev A. V. ta in. (2013). Ukrayina pislya 2015 roku: Maybutnye, yakoho my prahnemo / Natsional'na dopovid'. Retrieved from: [http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/Post %202015%20Ukraine %20ukr.pdf](http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/Post%202015%20Ukraine%20ukr.pdf).

Стаття надійшла до редакції 12.12.2016.

Л. И. ФЕДУЛОВА

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры менеджмента Киевского национального торгового-экономического университета

НАУКА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ: МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ УКРАИНЫ

В статье раскрыто состояние развития современной науки в мире и охарактеризованы основные его тенденции. Проанализированы рейтинги инновационной актив-

ности Украины в мировых экспертных изданиях, отображающих влияние научной политики на обеспечение инновационности развития экономики. Проведена оценка состояния развития научной сферы Украины и разработаны предложения относительно повышения ее результативности.

Ключевые слова: наука, экономическое развитие, инновационный индекс, глобальные инновации.

L. I. FEDULOVA

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management, Kyiv National University of Trade and Economics

**SCIENCE IN ECONOMIC DEVELOPMENT:
WORLD TRENDS AND CHALLENGES OF UKRAINE**

Problem setting. Science in the twenty-first century positions itself not only as an important component of innovation, but a key factor in sustainable economic development. This process is accompanied by the emergence of new scientific fields, which in turn entails the development of the modern configuration of the structure of scientific activity and significant changes of role in the global economic system.

Recent research and publications analysis. In recent years, the actualization of modern science development problems is subject to growth, multidisciplinary and the global nature of research and increases their influence on the global innovation development. Problematic issues of development of science are constantly being considered by Ukrainian scientists. All of this requires continuous monitoring and determine the characteristics and prospects of development of modern science for a reasonable choice of directions and development of research programs.

Paper objective. The purpose of this article is to reveal the state of modern science development in the world and in Ukraine and to describe the main trends, including based on the analysis of the leading rankings of innovative activity, reflecting the impact of science policy on support of innovation development of the economy and to develop proposals to improve the efficiency of scientific sphere.

Paper main body. On the basis of the UNESCO Report on science found that spending on science in the public budgets of highly developed countries is increasing every year in both absolute and relative terms. In the last five years appeared some new trends from the standpoint of national priorities in the field of scientific research. For example, pre-emptive priority was energy. Practice in the use of patents allows us to conclude about the impact of the innovation. Have seen an extraordinary concentration of applications for registration of patents in countries in North America, Asia and Europe. While the rest of the country accounts for only about 2% of the total number of such applications. Studies show that the problems now facing many countries, it is noticeable to acquire a General nature.

Ukraine has a low ranking on almost all points of the European innovation scoreboard 2016: the level of education of the population, the development of scientific publications and centers of innovation in production, integration of science in global collaboration, investment in research and innovation sector of the state and business, etc. Among the reasons hampering the implementation of the role of academic factors in improving the competitiveness of the Ukrainian economy continue to be: insufficient demand for innovation because the Ukrainian economy in its current state does not generate active interest the majority of economic entities in the results of scientific research. Most businesses fail to effectively use innovative development; no development institutions, ensuring the functioning of innovative economy in all its components (organization and management development; financing, marketing, commercialization etc.); small number of highly qualified innovation managers, capable of working in the innovation sector; lack of consistency of state educational, scientific, technological, industrial and innovation policy.

It is proved that the necessary new budget strategy aimed at innovative development of the economy, a new system of state stimulation of development of science and innovation. It is necessary to reform resource allocation in the research system, which will ensure the transition from egalitarian way to allocate resources to priority support of competitive research teams and individual scientists.

Conclusions of the research. Organizational and institutional arrangements should be used as strategic approaches to strengthen the scientific and technological activities in the global trend of the interpenetration of fundamental and applied science and dissemination of global innovation for the development of science in Ukraine. In this context, requires justification of the institutional structure of science, technology and innovation economic growth potential that includes intellectual property protection and the availability of effective forms of scientific potential.

Short Abstract for an article

Abstract. The article reveals the state of modern science development in the world and is characterized by trends. Analyzed the rankings of innovative activity of Ukraine in international expert journals, reflecting the impact of science policy on support of innovation development of the economy. Assess the state of development of the scientific sphere of Ukraine and proposals for the improvement of its performance.

Key words: science, economic development, innovation index, global innovation.

Т. А. ДЕЙНЕКА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі», Полтава
tetyana_deyneka@mail.ru

СУПЕРЕЧНОСТІ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА В АСПЕКТІ ПРОБЛЕМ СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПОРЯДКУ

Розглянуто суперечності інституціоналізації світового економічного порядку. Визначено, що вони посилюються внаслідок відмінності мотивації поведінки суб'єктів, що виявляється як боротьба за встановлення нових / відтворення діючих інститутів. Доведено, що глобалізованому суспільству притаманна багатоваріативність світової інституціональної практики.

Ключові слова: суперечності, глобалізоване суспільство, світовий економічний порядок, інститути, економічні інтереси.

JEL Classification: F02.

Постановка проблеми. Сучасна світова соціально-економічна система є цілісністю, але цілісністю неоднорідною, динамічно нерівноважною та суперечливою. Суперечність виконує одночасно як функцію творення, так і функцію руйнації. Бажання суспільства уникнути виникнення катаклізмів у найбільш гострій формі їх прояву, спонукає до пошуку механізму, який би забезпечував поступальний розвиток, упереджував кризи, протидіяв виникненню конфліктів. Інакше кажучи, суспільство потребує ефективної системи управління процесами світового суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна вітчизняна наука глибоко та послідовно вивчає феномен трансформації ціннісних орієнтирів розвитку сучасної економіки та проблеми глобального економічного розвитку –

тенденції, асиметрії, регулювання. Ці питання досліджені у працях таких науковців, як Ю. Зайцев [1], Д. Лук'яненко, А. Поручник, Я. Столярчук, А. Філіпенко [2]. Наукову цінність становлять дослідження зарубіжних авторів – Дж. Айкенберрі [3], Г. Кіссінджера [4], Д. Хельда, Д. Гольдблатта, Е. Макгрю, Дж. Перратона [5] та ін.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження суперечностей, які виникають у сфері відносин інституціоналізації світового економічного порядку.

Виклад основного матеріалу. В умовах системних трансформацій, які об'єктивно пов'язані з загостренням суперечностей в соціумі, інститутам завжди відводилась визначальна роль. Нинішні міжнародні економічні відносини – це відносини періоду переходу світової економічної системи від індустріальної стадії розвитку до постіндустріальної. Саме цим пояснюється їх особлива суперечливість та необхідність упорядкованості за допомогою інститутів.

Сучасні інститути у їх взаємозв'язку (від світового рівня, міжнародного, національного до субнаціонального) є активно діючою системою, яка формує нові умови господарювання. Особливістю теперішнього часу є те, що їх істотний вплив на процеси, які відбуваються у світовій економіці, опосередкує глобалізація. У наш час вона вже не сприймається тільки як об'єктивно зумовлений природний процес суспільного розвитку. Переваги (економічні джерела влади) суб'єктів міжнародного бізнесу та країн реалізуються не лише завдяки ринковому механізму, який діє в рамках горизонтальних глобалізаційних процесів. Впливові учасники міжнародних відносин отримують владу здебільшого шляхом перерозподілу через механізм наднаціональних інститутів (тобто на основі глобалізації «по вертикалі»). Так само формується у наш час влада над соціумом у цілому, у тому числі політична та ідеологічна.

Сучасний світовий розвиток неможливий поза інституціоналізацією відносин, які відбуваються в соціумі. За конкретизації поля дослідження, інституціоналізація трактується нами як процес виникнення та становлення інститутів у системі міжнародних економічних відносин. Інститути глобального управління є основою світового економічного порядку.

Продуктивність інститутів глобального управління оцінюється за ефектами, які виникають у світовій економіці внаслідок реалізації загальних стратегій, норм і правил. Певний світовий економічний порядок формується завдяки функціонуючим інститутам – правилам, які, згідно з термінологією Е. Остром [6, с. 37], працюють («*working rules*») і використовуються («*rules-in-use*»). За твердженням П. Холла та Р. Тейлора, актори створюють інститути для того, щоб отримувати вигоди від кооперації, які надає встановлений інституціональний порядок. Створені інститути зберігаються доти, доки дають акторам більше вигод, ніж альтернативні інститути [7].

Рівнева концепція Г. Кіссінджера трактує світовий порядок (перший рівень) як стан певного регіону або цивілізації, в рамках якого діє комплекс справедливих домовленостей та існує розподіл влади, який є таким, що вважається застосованим до світу в цілому; міжнародний порядок (другий рівень) – як практичне застосування зазначеної системи поглядів до значної частини земної кулі, за умови, що територія охоплення повинна бути достатньо великою для того, щоб вплинути на глобальний баланс сил; регіональний порядок (третій рівень), визначається на тих самих принципах, але стосовно певної географічної зони [4, с. 20].

У ряді публіцистичних, а також наукових видань світовий порядок розглядається переважно у негативному контексті – як порядок, який встановлено глобальним капіталом через систему створених ним інститутів, досягнутий на основі тотальної інтеграції (знищення державної, національної, культурної ідентичності народів) з метою повної влади над уніфікованим світом. Така позиція не позбавлена сенсу, проте вона фрагментарна.

Дійсно, з одного боку, інституціональна перебудова світового економічного порядку зумовлена інтересами найбільш впливових глобальних економічних суб'єктів, що взаємодіють між собою. Зважаючи на це, формування такої системи інституціоналізації міжнародних економічних відносин стосується, у першу чергу, сфери розподілу. Йдеться, насамперед, про розподіл світового доходу. Суттєво значущими є також названі процеси у сферах розподілу ресурсів – природних, технологічних, трудових, інформаційних тощо, оскільки саме від можливості запровадження певних інституцій залежить створення, та похідним чином, привласнення світового продукту.

Однак, з другого боку, в інституціоналізації сучасних світогосподарських процесів зацікавлені не лише представники правлячої еліти країн-лідерів і бізнесу (надмогутні транснаціональні структури), а й громадянське суспільство – люди, які живуть в умовах глобалізації; глобалізований соціум. У сфері господарських відносин цінність для глобалізованого соціуму становить передусім таке: мінімізація ризику від економічних криз, наявність дієвих механізмів запобігання спаду у виробництві, можливість застосування ефективних інструментів, що забезпечують справедливість товарообміну між країнами, ефективність міжнародних господарських зв'язків тощо. Тобто для суспільства найважливішими є умови стабільності його економічного життя.

Світовий порядок може формуватись у різний спосіб. Основних варіантів декілька. По-перше, він може бути реалізований як інституціоналізація результатів консенсусу провідних «гравців» в економічному полі глобалізованого світового універсалу, політичному, інформаційному, культурному та ін.

Такий підхід до формування світового порядку є свідомим, спланованим, відповідно організованим і керованим з боку представників урядів найбільш розвинутих країн і транснаціонального бізнесу – корпорацій і банків. Саме так – через категорії «глобальне універсальне суспільство», «універсальна держава» та «світовий уряд», який здійснює управління таким суспільством і такою, загальною для всіх, державою, – описав порядок інституціоналізації світового устрою А. Тойнбі [8, с. 349].

По-друге, до інституціоналізації та затвердження у глобальному масштабі іншого, порівняно з існуючим, порядку організації світогосподарських, політичних та інших процесів, суспільство може підштовхнути страх перед виникненням загрози невідворотних руйнівних процесів: існування людства як біологічного виду (екологічна катастрофа), нестачі життєво важливих ресурсів (води), краху господарської системи (глобальна фінансово-економічна криза), неможливості подальшого еволюціонування суспільства (криза духовності, знецінення культури тощо). Масова реакція на це може проявитися себе як нерегульована та некерована сила, що виникла в соціальному середовищі.

По-третє, світовий порядок може бути інституціолізований за домінуючої ролі у цьому процесі суверенних держав. При цьому управління іншими процесами, які виходять за рамки регуляторних можливостей, здійснюваних на рівні компетенції країн, мають покладатися на міжнародні організації, але за умови того, що на рішення, які будуть прийматися ними, не впливатимуть пролобійовані інтереси представників уряду окремих держав або фінансової чи бізнесової світової еліти.

Найліпшим для суспільства був би, безперечно, варіант побудови світового порядку, заснований на принципах домовленості сторін, відкритості їх поведінки, підпорядкованості визначальним цілям розвитку суспільства. Ці визначальні для суспільства цінності відображені в документах ООН.

У рамках Генеральної Асамблеї ООН на саміті за участю глав держав та урядів (2015) було прийнято новий глобальний порядок денний у сфері розвитку до 2030 р. [9]. Однією з найбільш знакових відмінностей цього документа ООН («Цілі сталого розвитку», «ЦСР») порівняно з попереднім («Цілі розвитку тисячоліття», «ЦРТ», 2000 р.) стало надання пріоритету проблемам поліпшення якості управління – вимозі, яка стала в один ряд з необхідністю забезпечення миру, безпеки, верховенства права (Ціль № 16 у списку Відкритої робочої групи Генеральної Асамблеї ООН з цілей сталого розвитку).

Проте до теперішнього часу суспільство з'ясувало для себе досить чітко лише принципи побудови ефективного світового порядку, але не механізм їх

реалізації. Цей факт відображає суперечливість концепції сталого розвитку, оскільки її ідея по суті вуальне інтереси глобальної еліти. Крім того, доводиться констатувати, що громадянське суспільство, яке дійсно зацікавлене у встановленні світового порядку відповідно до принципів концепції сталого розвитку, не має необхідних умов і засобів для її втілення. Попри декларування ООН названих принципів фактично до цього часу так і не відбувся очікуваний прогрес у розбудові світу відповідно до загальнолюдських цінностей розвитку глобалізованого суспільства, а також не виникли істотні позитивні зрушення у сфері врегулювання конфліктів. За висновком експертів Організації економічного співробітництва і розвитку (*OECD*), про це свідчать численні факти подій, що відбувались протягом останнього часу в нестабільних та постконфліктних державах [10].

Як зазначалось в матеріалах Конференції з питань сталого розвитку («Ріо +20»), для того, щоб існуючий порядок забезпечував людству досягнення найвищих цінностей – мир, безпеку, права людини тощо, необхідні ефективні, транспарентні та демократичні інститути [11]. Однак при цьому необхідно враховувати, що всі названі процеси у наш час опосередковані глобалізацією, вплив якої також є подвійним.

Не можна повністю відкидати версію, що глобалізація та більша мобільність капіталу потенційно здатні створити умови для демократичної консолідації. Однак, з іншого погляду, за більшої мобільності капіталу демократія менш спроможна задовольнити бажання членів суспільства (це справедливо стосовно будь-якого ефекту, який зменшує можливості колективного вибору в демократії відхиляться від варіанта, що пропонують еліти). За таких обставин зростаюча глобалізація може зменшити здатність демократії покращити добробут більшості [12, с. 418, 446].

У наш час розбіжності інтересів і цінностей акторів світових економічних відносин залишаються однією з основних причин суперечливості процесу інституціоналізації світового порядку. Якщо для планетарного суспільства цінність становить стійкий економічний розвиток, то для представників глобальної економічної еліти – прибуток і влада.

Ця суперечність у наш час істотно поглиблюється внаслідок інформаційної глобалізації. Наявність соціальних мереж надає суспільству унікальну можливість вплинути на поділ світу і влади через прийняття колективних рішень. Потенційно такий підхід до встановлення світового порядку зміг би забезпечити розбудову постіндустріальної економіки та ноосферного суспільства в глобальному масштабі. Проте світова олігархія, метою якої є максимальне подовження періоду пізнього індустріалізму, не менш (а може і більш) про-

дуктивно використовує мережеву організацію для інституціонального закріплення іншого – вигідного для неї – світового порядку.

Йдеться про штучне формування на основі принципу мережі світової громадської думки та створення глобального псевдогромадянського суспільства. Сучасний світ потоків і мереж підтримує глобальну ієрархію. Інститути-установи трансформуються в інститути-функції. На цій основі вибудовується модель сучасного «глобального громадянського суспільства». Принцип мережевості пронизує та дезорганізує вертикальну ієрархію держав через систему трансграничних зв'язків по горизонталі. Центри управління цією системою знаходяться або на Заході, або в країнах, які ним контролюються [13, с. 20].

Становлення інституціонального порядку завжди пов'язане з конфліктами і компромісами. Їх динамізм визначається рухом процесу виникнення / розв'язання суперечностей в інституціональному полі взаємодії суб'єктів глобалізованих відносин. Фактично кожен варіант інституціонального порядку, з одного боку, є наслідком конфлікту, доведеного до певного рівня напруги, а з другого – згоди, досягнутої за певних поступок.

Сучасний інституціональний порядок глобалізованої економіки є певним варіантом організації та управління світового господарства, утвореним на основі попереднього інституціалізованого режиму функціонування системи; наслідком виникнення / розв'язання суперечностей між суб'єктами, продуктом їх конфлікту і компромісу та результатом одночасного відтворення і трансформації попередньої практики інституціоналізації.

Висновки. Світовий економічний порядок необхідно розуміти як певний стан організації та функціонування планетарної господарської системи, який утворює протилежність хаосу. Рушійними силами встановлення світового економічного порядку є інтереси та цінності не лише представників міжнародного бізнесу та владної політичної еліти, але також громадянського суспільства як суб'єкта управління та визначального суб'єкта влади. Наявність громадянського суспільства як протидіючої сили глобальному капіталу відкриває можливості для утвердження світового економічного порядку в інтересах розвитку соціуму.

У наш час активно вибудовується інституційна архітектоніка іншої економічної політики, порівняно з тією, що існувала до цього, – конструкт загальносвітової глобальної політики. Проте внаслідок протилежності інтересів і цінностей, властивих, з одного боку, світовій економічній та політичній олігархії та планетарному соціуму – з другого, цей процес є суперечливим, а його результат неоднозначним. Громадянське суспільство намагається вести боротьбу за інституціоналізацію порядку, заснованого на принципах гума-

нізму, а світова олігархія – відтворити свою владу на ще більш високому рівні централізації. Тобто розбіжними є не лише інтереси та визначальні для сторін цінності, а й мотивація поведінки суб'єктів (боротьба за встановлення нових / відтворення діючих інститутів).

Продуктом взаємодії акторів при встановленні світового порядку можуть бути численні варіації світової інституціональної практики, та, відповідно, створені в реальності різні «картини світу» (реалізовані моделі планетарного устрою). Кінцевий результат суттєво залежить від ступеня значущості вищих для кожної із сторін цінностей і співвідношення сили впливу щодо можливості досягнення названими сторонами власних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайцев Ю. К. Трансформація ціннісних орієнтирів розвитку сучасної економіки: форми прояву, проблеми та перспективи / Ю. К. Зайцев // Екон. теорія та право. – 2016. – № 3 (26). – С. 11–26.
2. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование / [Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот и др.]; под ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – Киев : ГВУЗ КНЕУ им. Вадима Гетьмана, 2013. – 466 с.
3. Айкенберри Дж. Будущее либерального мирового порядка [Електронний ресурс] / Дж. Айкенберри // РСМД : Многополярный мир; Аналитика, 2016. – Режим доступу: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=8007#top-content
4. Киссинджер Г. Мировой порядок / Г. Киссинджер ; [пер. с англ. В Желнинова, А. Милюкова]. – М. : АСТ, 2015. – 512 с.
5. Хельд Д. Глобальные трансформации. Политика экономика и культура / Д. Хельд, Д. Гольдблатт, Э. Макгрю, Дж. Перратон. – М. : Праксис, 2004. – 576 с.
6. Ostrom E. Institutional rational choice: An assessment of the Institutional Analysis and Development Framework. In Theories of the Policy Process, 2nd ed., P. A. Sabatier (ed.). – Cambridge, MA : Westview Press, 2007. – P. 21–64.
7. Hall P. A. Political Science and the Three New Institutionalisms [Електронний ресурс] / P. A. Hall, R. C. R. Taylor. – MPIFG Discussion Paper. – 32 p. – Режим доступу: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2782/pdf/dp96_6.pdf.
8. Тойнби А. Дж. Исследование истории / А. Дж. Тойнби : в 3 т. : пер. с англ. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та : «Издательство Олега Абышко», 2006. – 1333 с.
9. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 25 сентября 2015 года ; Генеральная Ассамблея. Семидесятая сессия [Електронний ресурс]. – 2015. – 44 с. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>.
10. States of Fragility 2015: Meeting Post-2015 Ambitions [Електронний ресурс]. – OECD Publishing, Paris. – 121 с. – Режим доступу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/states-of-fragility-2015_9789264227699-en#page122.

11. Rio+20 International Conference Sustainable Development Outcome Document [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: http://www.un.org/disabilities/documents/rio20_outcome_document_complete.pdf.
12. Асемоглу Д. Экономические истоки диктатуры и демократии / Д. Асемоглу, Дж. А. Робинсон : [пер. с англ.]. – М. : Изд. Дом Высш. школы экономики, 2015. – 512 с.
13. Павленко В. Б. Глобальная олигархия. Клань в мировой политике: история и современность / В. Б. Павленко. – М. : ОГИ, 2015. – 720 с.

REFERENCES

1. Zaitsev Yu. (2016). Transformatsiia tsinnisnykh oriientyriv rozvytku suchasnoi ekonomiky: formy proiavu, problemy ta perspektyvy. *Ekonomichna teoriia ta pravo*. 3 (26)
2. Lukyanenko D., Kolesov V., Kolot A. (2013). Globalnoe ekonomicheskoe razvitie: tendentsii, asimmetrii. K. : GVUZ KNEU imeni Vadima Getmana.
3. Aikenberry Dzh. (2016). Budushchee lyberalnoho myrovoho poriadka. RSMD : Mnohopoliarnyi myr; Analytika. Retrieved from: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=8007#top-content
4. Kissinger H. (2015). Myrovoy poriadok. M. : Yzdatelstvo AST.
5. Held D., Goldblatt D., Makgryu E. (2004). Globalnyie transformatsii. Politika ekonomika i kultura. M. : Praxis.
6. Ostrom E. (2007). Institutional rational choice: An assessment of the Institutional Analysis and Development Framework. In *Theories of the Policy Process*. Cambridge, MA : Westview Press.
7. Hall P. A., Taylor R. C. R. (1996) Political Science and the Three New Institutionalisms. Retrieved from: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2782/pdf/dp96_6.pdf
8. Toynbee A. J. (2006). Issledovaniye istorii. SPb. : Izd-vo S.-Peterburgskogo un-ta: «Izdatelstvo Olega Abyshko»
9. Preobrazovaniye nashogo mira: Povestka dnya v oblasti ustoychivogo razvitiya na period do 2030 goda. Rezolyutsiya. prinyataya Generalnoy Assambleyey OON 25 sentyabrya 2015 goda ; Generalnaya Assambleya. Semidesyataya sessiya. Retrieved from: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>.
10. States of Fragility 2015: Meeting Post-2015 Ambitions. OECD Publishing, Paris. Retrieved from: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/occd/development/states-of-fragility-2015_9789264227699-en#page122.
11. Rio+20 International Conference Sustainable Development Outcome Document (2012). Retrieved from: http://www.un.org/disabilities/documents/rio20_outcome_document_complete.pdf.
12. Acemoglu D., Robinson A. (2015). Ekonomicheskiye istoki diktatury i demokratii. M. : Izd. Dom Vyshey shkoly ekonomiki.
13. Pavlenko V. B. (2015). Globalnaya oligarhiya. Klanyi v mirovoy politike: istoriya i sovremennost. M. : OGI.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2016.

Т. А. ДЕЙНЕКА

кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики Высшего учебного заведения Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», Полтава

ПРОТИВОРЕЧИЯ ГЛОБАЛИЗИРОВАННОГО ОБЩЕСТВА В АСПЕКТЕ ПРОБЛЕМЫ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОРЯДКА

Рассмотрены противоречия институционализации мирового экономического порядка. Определено, что они усиливаются вследствие отличия мотивации поведения субъектов, проявляясь как борьба за установление новых / воспроизводство действующих институтов. Доказано, что глобализированному обществу свойственна многовариантность мировой институциональной практики.

Ключевые слова: противоречия, глобализированное общество, мировой экономический порядок, институты, экономические интересы.

T. A. DEYNEKA

PhD (Economics), associate professor, associate professor of International Economics Department Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», Poltava

THE CONTRADICTIONS OF THE GLOBALIZED SOCIETY IN THE ASPECTS OF THE WORLD ECONOMIC ORDER PROBLEMS

Problem setting. Modern society, which is significantly globalized, needs the effective system to manage the processes of global public development. This is due to the desire of the humankind to avoid disasters in their most acute form of manifestation and it also encourages searching the mechanism, which would ensure the ongoing development, prevent the crisis, oppose the conflicts emerging. But the process of formation the world economic order is contradictory, and therefore, its compliance with the interests of society is uncertain.

Recent research and publications analysis. Modern science studies the phenomenon of modern economy development value orientations transformation deeply and consistently, as well as global economic development problems – trends, asymmetries, regulation. But the processes taking place in the area of economic relations institutionalization are highly contradictory. In view of this, the named aspect of scientific problems requires deepening the research.

Paper objective. The aim of publication is the research of contradictions, arising in the area of world economic order institutionalization relations.

Paper main body. The current institutional order of the globalized economy is a kind of option for the world economy organization and management, formed based on the pre-

vious institutionalized regime for system functioning; the consequence of emergence / resolution of contradictions between the subjects, product of their conflict and compromise, and result of simultaneous reproduction and transformation the previous institutionalization practice.

Conclusions of the research. The process of modern economic life organization is contradictory, and its result is controversial due to opposite interests and values, inherent to, from one side, global economic and political oligarchy, and the planetary socium – from the other side. The civil society is trying to fight for the institutionalization of order, based on the principles of humanism, but global oligarchy – reproduce its power at even higher level of centralization. Divergent are not only the interests and determining for the parties values, but also the motivation and behaviour of the subjects (struggling for establishment of new / reproduction of existing institutions).

Short Abstract for an article

Abstract. The contradictions of institutionalization of the world economic order are considered. The statements about its strengthening because of the differences of subjects' behaviour motivations, which manifests as a struggle for the establishment of new / existing institutions, are determined. The statements that the globalized society is characterized by the variety of world institutional practices are proved.

Key words: contradictions, globalized society, world economic order, institutes, economic interests.

УДК 330.341.2

О. М. ПАНКРАТОВА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки
Харківського інституту фінансів
Київського національного
торгівельно-економічного університету
verlen1@rambler.ru

ІНСТИТУЦІЙНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглядається інноваційна складова діяльності суб'єкта господарювання як інституційного чинника. Обґрунтовано, що інституційний статус – це сукупність прав, повноважень і обов'язків, що визнаються всіма учасниками інституційної системи, поставлених цьому суб'єкту господарювання і таких, що дають санкціонований системою доступ до певного масиву ресурсів, необхідних для відтворення суб'єкта й виконання його місії. Перед суб'єктами господарювання різного рівня стоїть проблема переформатування систем, способів, методів і економічних механізмів управління стійкістю розвитку з точки зору інноваційного підходу. Активна інноваційна діяльність забезпечує стратегічну стійкість підприємств. Тому вирішення економічних, соціальних, управлінських і особистих проблем у сучасному суспільстві передбачає специфічний новаторський стиль господарювання. В основі цього стилю лежить орієнтація на нововведення, новації, систематична і постійна інноваційна діяльність. Розглянуто роль держави в умовах нестабільної соціально-економічної ситуації. Без підтримки держави загроза зниження конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів продовжує залишатися досить високою. Обґрунтовано, що державі як регулятору інституційних умов належить визначальна роль у встановленні інституційного середовища.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, інноваційний розвиток, інституціональна економіка, свобода, ринкова економіка, розвиток, держава.

JEL Classification: D2, O32, P14.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток – одна зі складових економіки держави. Практично всі країни сьогодні змагаються за лідерство на світових ринках і це суперництво, як правило, пов'язане з інноваціями. Це обумовлено багатьма факторами: знос основних фондів виробництва, висока собівартість, і як наслідок – низька конкурентоспроможність товарів, як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому.

Зараз українські підприємства функціонують в умовах негативних явищ як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Ці явища значно впливають на сприйнятливість підприємств до вимог ринку, пов'язаних з інноваційним розвитком суб'єктів господарювання. Вплив відбувається і на стійке положення, конкурентоспроможність. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин виникає необхідність використовувати нові підходи до формування стійкого інноваційного розвитку підприємств.

Об'єктивна необхідність застосування інновацій у всіх сферах життєдіяльності світового співтовариства викликана реаліями ХХІ ст.: інформатизацією всіх сфер життя, стрімким процесом оновлення знань, глобалізацією проблем, гуманітаризацією суспільства, інтеграційними процесами в економіці. Ринкові перетворення і процес інтеграції України у світову економіку породили проблеми інновацій у всіх сферах діяльності. Останнє десятиліття ХХІ ст. в Україні ознаменувалося кардинальними соціально-економічними перетвореннями, внаслідок яких, поряд із падінням вітчизняного виробництва і зростанням безробіття, зросла потреба господарства у кваліфікованих фахівцях з новим «ринковим» мисленням і знанням міжнародних правил ведення бізнесу.

У сучасних умовах розвитку економіки перед суб'єктами господарювання різного рівня стоїть проблема переформатування систем, способів, методів і економічних механізмів управління стійкістю розвитку з точки зору інноваційного підходу. Активна інноваційна діяльність забезпечує стратегічну стійкість підприємства. Впровадження інноваційних технологій на підприємствах призводить до оновлення номенклатури товарів, що випускаються, поліпшенню якості продукції для задоволення попиту споживачів і максимізації прибутку, отже, відбувається підвищення ефективності роботи суб'єкта господарювання.

Тому вирішення економічних, соціальних, управлінських і особистих проблем у сучасному суспільстві передбачає специфічний новаторський стиль господарювання. В основі цього стилю лежить орієнтація на нововведення, новації, систематична і постійна інноваційна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку держави останніми роками активно досліджуються і висвітлюються багатьма вченими та науковцями. До них можна віднести вітчизняних вчених:

З. С. Варналій, В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк, В. В. Кравчук, В. П. Семиноженко, Л. І. Федулова [1–7]. Інституційний аспект розвитку інноваційної діяльності, її стан та динаміка досліджувались такими вченими, як Н. М. Лисецька, М. В. Гаман, Г. Б. Клейнер, В. М. Полтерович та ін. [8–11]. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених у дослідженні означеної проблематики та високо оцінюючи їх внесок, варто все-таки зауважити, що на сьогодні проблема інноваційного розвитку держави є комплексною і у контексті досягнення конкурентоспроможності України на світових ринках не знайшла свого повного вирішення та залишається актуальною.

Формулювання цілей. На підставі проведеного аналізу літературних джерел, висловлювань різних вчених та фахівців, ставиться за мету визначити особливості розвитку інноваційної діяльності в Україні, позитивні риси та недоліки, які існують, та визначити роль держави у створенні загальних інституційних координат для суб'єкта як елемента системи, що знаходиться в цих координатах.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, існує кілька різних напрямів розвитку:

1. Екстенсивний шлях – пов'язаний зі збільшенням обсягів виробництва і збуту продукції, відбувається в умовах ненасиченого ринку. Відсутня гостра конкуренція щодо стабільного середовища господарювання. Для того щоб істотно збільшити обсяги виробництва, підприємству необхідно залучати значні додаткові ресурси.

2. Інтенсивний шлях – передбачає використання досягнень науки і техніки. Це дає можливість удосконалити технології виробництва традиційних товарів. У результаті цих заходів знижується собівартість виробництва, підвищується якість продукції, що виробляється, і, як наслідок, підвищується конкурентоспроможність продукції, що випускається.

3. Інноваційний шлях – передбачає постійне оновлення асортименту продукції, технологій її виробництва, удосконалення системи управління виробництвом і збутом.

Будь-яке підприємство прагне підтримувати конкурентоспроможність своєї продукції і забезпечувати рівень фінансово-економічних показників не нижче середньогалузевих. Це робить підприємство стратегічно стійким на ринку. Конкурентні переваги при цьому зберігаються на тривалий час, забезпечуючи високу якість продукції і попит на неї. Інновації виступають при цьому основною перевагою підприємства.

Інноваційність є характерною рисою нашого часу. Сьогодні усі сучасні науково-технічні, виробничі, соціально-економічні, суспільні процеси характеризуються переходом до інноваційного типу розвитку.

Інноваційний підхід – це систематичний процес якісних змін продукції, що випускається, засобів праці, предметів праці, технології, організації виробництва та управління ним. Метою цього процесу є підвищення конкурентоспроможності та ефективності виробництва.

Інноваційний підхід дозволяє надати суб'єкту господарювання статус інноваційної стійкості і класифікувати його як інноваційне стійке підприємство. Інноваційний розвиток підприємства передбачає підвищення якості продукції, ефективне використання ресурсів, поліпшення продуктивності праці на базі якісної зміни технологій, організації та управління процесом виробництва, що забезпечують отримання прибутку. Другий напрям розвитку підприємства – стійкість, ґрунтується на принципах, методах, які сприяють підвищенню технологічної, фінансової та організаційної стійкості роботи підприємства. Разом вони забезпечують інноваційну стійкість підприємству і ґрунтуються на постійній активації інноваційної діяльності.

Існують різні види ефекту від інновацій:

- 1) економічний;
- 2) ресурсний;
- 3) технічний;
- 4) соціальний.

На успішну реалізацію інновацій на підприємстві впливає безліч факторів, таких як: виробничо-технічна база, інвестиції, НТП, система управління, основні види ресурсів. Грамотне співвідношення і використання цих чинників призведе до позитивного результату реалізації інноваційної стратегії.

Важливим моментом при стратегічному плануванні інновацій є врахування інноваційного потенціалу конкурентів і ставлення державних органів до інноваційного розвитку підприємства, а так само атмосфера в країні в цілому.

До інноваційних продуктів можна віднести: інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання і процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що відчутно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція; механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Інноваційний розвиток – це процес цілеспрямованого, послідовного руху до збалансованого інноваційного стану під впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Синтез цих впливів визначає стійкість організаційно-функціональної системи організації в умовах глобалізації, який, у свою чергу, характеризується результатом якості, досягнутим залежно від інтенсивності і швидкості інноваційних процесів.

Сьогодні можна констатувати наявність маси проблем, які викликані сучасною кризою. Остання криза показала всю небезпеку і безперспективність орієнтації на експортно-сировинну модель розвитку країни та використання переваг, пов'язаних із відносно низькою вартістю робочої сили. Все це диктує необхідність якнайшвидшого переведення економіки в площину інноваційного розвитку. Держава та бізнес повинні докласти ефективних зусиль до підвищення рівня інноваційності економіки, її диверсифікації та створення умов для вирішення завдань інноваційного розвитку.

Такий шлях обумовлює необхідність істотних перетворень в інституційному середовищі ведення бізнесу в Україні, формування сприятливого інноваційного клімату, активізації досліджень і розробок, здійснення прориву у сфері використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

Будь-який суб'єкт має бути пристосований до умов середовища, в якому він функціонує. У процесі його розвитку рівень пристосування підвищується під впливом відбору найбільш ефективних практик, що допомагають досягати динамічної рівноваги із середовищем. Існує два різні типи пристосування суб'єкта до умов середовища. Перший тип пов'язаний зі змінами структури і функцій суб'єкта; другий тип пристосування спирається на зміни поведінки без змін структури суб'єкта [12].

У будь-якому випадку масштаби й ефективність пристосування залежать від внутрішнього устрою суб'єкта, його адекватної складності. Гетерогенність внутрішніх стійких основ життєдіяльності суб'єкта дозволяє включати щоразу ті реакції й механізми, які найбільшою мірою відповідають характеру зовнішніх впливів. Цим забезпечується адекватна варіабельність поведінки при збереженні якісної визначеності суб'єкта. Якщо характер реакції суб'єкта відповідає внутрішній структурі ситуації, то виникає принципова можливість забезпечити динамічну рівновагу суб'єкта і середовища.

У той же час зовнішнє середовище суб'єктів господарювання не є нейтральним. Воно постачає ресурси, необхідні для життєдіяльності суб'єкта; воно є джерелом інформації, включаючи й «конвенційні способи координації» [13], є джерелом небезпек і загроз, включаючи й конкурентний тиск.

Минулий досвід функціонування суб'єктів господарювання об'єктивується в системі інститутів, які детермінують усталені, звичні способи господарської поведінки.

Разом із змінами в технологічних укладах відбуваються інноваційні зміни в соціальній організації суспільства і в характеристиках людини. Формується мережеве суспільство і мережева людина (Netman) [14].

В умовах глобалізації ринків і капіталів поступово змінюється роль національної держави, яка через суперечності між глобальним характером діяльності транснаціональних корпорацій і локальним оподаткуванням позбавляється простору для маневру і, отже, реальних важелів управління.

Інститути і організації цивільного суспільства, котрі будувалися навколо демократичної держави і соціального контракту між працею і капіталом, поступово втрачають своє значення в реальному житті людей.

Різноманітні об'єднання людей за інтересами (професійними, територіальними, економічними, політичними, культурними, релігійними, духовними, сімейними, гендерними, специфічними та ін.), що практично утворюють певні соціальні мережі, поступово набувають визначального характеру. Суспільство глобалізується і одночасно фрагментується на мережі. Те ж саме відбувається і з людиною. Людина входить у цілу низку різноманітних мереж, кожна з яких має свої правила і стереотипи поведінки. Перехід людини від однієї мережі до іншої, від одних правил поведінки до інших відбувається стрибкоподібно, без перебування в проміжних точках, подібно до того, як електрон в атомі переходить з орбіти на орбіту. Це робить поведінку людини значною мірою алогічною, непослідовною і девіантною порівняно з традиційною.

Сьогодні проблематика адекватності внутрішніх основ суб'єктів господарювання актуалізується. В умовах глобалізації й переходу на міжнародні стандарти бізнесу посилюється зовнішній тиск на українські підприємства, органи державного управління. Обирати напрями раціонального господарювання та національного соціально-економічного розвитку доводиться в умовах нових правил, жорстких вимог, які не завжди збігаються із внутрішніми потребами і критеріями.

За цих умов особливого інтересу набуває проблема формування суб'єкта господарювання, який вільно здійснює свій вибір у динамічно змінних умовах і здатний змінювати себе самого.

Сьогодні господарська система України продовжує генерувати нових суб'єктів господарської діяльності. За результатами 2015 р. в Україні спостерігається невелика тенденція до збільшення кількості підприємств. Порівняно з 2014 р. їх кількість збільшилася на 2439, або на 7,15%, і склала 343440 одиниць. Але порівняно з 2013 р. (393327 одиниць) їх кількість зменшилася на 49887, або на 14,5% [15].

Важливим генеруючим процесом, як і раніше, виступає реформування власності. За даними Державної служби статистики України, за 2015 р. в процесі приватизації змінили форму власності 784 об'єкта, з яких державних – 117, комунальних – 667 об'єктів (без урахування даних АР Крим та м. Севастополь) [16].

Інформація щодо процесу реформування власності об'єктів (без урахування даних АР Крим та м. Севастополя) за категоріями наведена нижче.

Т а б л и ц я

**Кількість реформованих об'єктів станом на 1 січня 2015 р.
(без урахування даних АР Крим та м. Севастополя)**

	За 2015 р.	
	кількість об'єктів, одиниць	у % до загальної кількості
Усього	784	100,0
цілісні майнові комплекси підприємств	32	4,08
структурні підрозділи	733	93,49
об'єкти незавершеного будівництва	19	2,42

Джерело: [16].

Вищенаведені дані свідчать, що частіше об'єктами приватизації стають структурні підрозділи, серед яких здебільшого приміщення, будівлі та споруди, які за класифікацією належать до об'єктів групи А (93,49%).

Серед способів приватизації впродовж 2015 р. найпоширенішими були викуп (73,6%), продаж на аукціоні (22,8%), продаж на конкурсній основі (3,2%) та продаж акцій акціонерних товариств (0,4%) від загальної кількості реформованих об'єктів по Україні.

Приватизація державного та комунального майна у 2015 р. здійснювалась виключно за грошові кошти. Від продажу об'єктів малої приватизації (групи А, Д, Е, Ж) державної форми власності за договорами купівлі-продажу до державного бюджету повинно надійти 61,602 млн грн. Сумарна номінальна вартість статутних капіталів об'єктів великої приватизації (групи В, Г), які у звітному періоді змінили державну форму власності, становить – 116,435 млн грн [16].

Ці дані свідчать, що генерування суб'єктів господарювання, як і раніше, залишається істотним напрямом розвитку господарської системи.

Стійкі функціональні зв'язки в економічній системі виникають тільки між суб'єктами, що включені до існуючих інститутів. Інакше як за допомогою інститутів суб'єкти не можуть підключатися до економічних ресурсів, що обертаються в господарській системі. Інститути не визначають зміст функціональних зв'язків, а належність до інституту виступає лише як своєрідний пароль, що дає санкціонований системою (але не завжди законний) доступ до деякого масиву ресурсів.

Інституційне середовище суб'єкта господарювання – це ті елементи інституційної системи, які мають для суб'єкта силу обов'язкових норм, критеріїв і розпоряджень і тому прямо або побічно обмежують поле доступних альтернатив раціонального вибору. Проблема свободи, включаючи свободу вибору і рішень, – одна з фундаментальних в інституційній економічній науці.

Таким чином, інновація – це доступний суб'єкту вищий ступінь свободи. Водночас прихованою умовою інновації є включення до своїх внутрішніх основ необхідності, залежності, підпорядкування примушенню; інакше кажучи, суб'єкт, підкорившись, має можливість стати сильнішим за джерело примушення. В економіці це вступає як засвоєння інститутів, розуміння й виконання їх розпоряджень.

Філософські основи поняття «суб'єкт взагалі» дозволяють розкрити фундаментальну структуру інституційного розвитку суб'єктів економіки. Оскільки базовими соціальними встановленнями, що породжують суб'єктний устрій економіки, є власність, свобода та інновації, то інституційний суспільний лад, що забезпечує існування його як сукупності функціонуючих суб'єктів, має включати:

інститути власності (право власності, право успадкування, право відчуження, їх захист);

інститути свободи (недоторканність особи, вільний доступ до інформації, свобода вибору і відповідальність за вибір);

інститути інновацій (інститути власності і свободи плюс інститути конкуренції) [11].

Висновки. Держава стосовно вільного суб'єкта виступає як джерело необхідності, примушення та залежності. У цій своїй якості вона охороняє право власності, регулює свободу, фільтрує й обмежує інновації. Взаємодія суб'єктів і держави забезпечує суспільству живий порядок, що розвивається. Тому держава мусить підтримувати і захищати свободу (суб'єктів, громадян, фірм тощо). До цього її змушує потреба в порядку. Живий порядок може бути або таким, що розвивається, або таким, що згасає. Одночасно йде системний пошук виходу. Раціональна держава, виходячи з трансформації, починає знімати невизначеність для суб'єктів, інституціоналізуючи ті шляхи, котрі вже вони знайшли самі. Суб'єкт – це елемент системи, що знаходиться в інституційних координатах.

Держава повинна створити не свободу, а правила, тобто загальні інституційні координати.

Держава може сприяти формуванню такого ефективного власника у двох напрямках. По-перше, це стабільність власності, її безумовний захист і чітка

специфікація всіх її прав. По-друге, це забезпечення стабільності національної грошової одиниці, що й робить можливим маневр доходами (накопиченою вартістю) в часі, відкриває додатковий простір вільної волі суб'єкта господарювання. Будь-які спроби підірвати ці дві базові стабільності під приводом миттєвого забезпечення соціальної справедливості роблять суспільство в цілому і кожного окремо біднішим, або сьогодні, або в перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варналій З. С. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети / З. С. Варналій // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 36–40.
2. Гець В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Гець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.twirpx.com.
3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. ; НАН України. – Київ, 2015. – 336 с.
4. Кваснюк Б. Є. Конкурентоспроможність національної економіки / Б. Є. Кваснюк / за ред. Б. Є. Кваснюка. – Київ : Фенікс, 2005. – 582 с.
5. Кравчук В. В. Розвиток інноваційної діяльності як інструменту підвищення конкурентоспроможності регіону / В. В. Кравчук, В. М. Гринчук // Пробл. науки. – 2012. – № 11. – С. 21 – 27.
6. Семиноженко В. П. Возможен ли в Украине инновационный прыжок? [Електронний ресурс] / В. П. Семиноженко // Дзеркало неділі. Україна : газ. – 2013. – 17 трав. (№ 17) . – Режим доступу: www.gazeta.zn.ua.
7. Федулова Л. І. Україна у міжнародному науково-технологічному співробітництві: участь у спільних проектах / Л. І. Федулова, Т. М. Юхновська // Економіка України. – 2016. – № 3. – С. 19–35.
8. Лисецька Н. М. Динамізація інституційних інструментів у системі ефективного створення національної інноваційної моделі: світовий досвід [Електронний ресурс] / Н. М. Лисецька // Пробл. інновац.-інвестиц. розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. – 2016. – № 9. – С. 110–117. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.
9. Гаман М. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід : монографія / М. В. Гаман. – Київ : Вікторія, 2007. – 312 с.
10. Клейнер Г. Б. Эволюция институциональных систем / Г. Б. Клейнер. – М. : Наука, 2004. – 240 с.
11. Полтерович В. М. Трансплантация экономических институтов [Електронний ресурс] / В. М. Полтерович // Эконом. наука соврем. России. – 2000. – № 1. – Режим доступу: <http://rusref.nm.ru/polit.htm>.
12. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1 : Вопросы теории и истории психологии. – 487 с.
13. Тевено Л. Организованная комплексность: конвенции координации и композиция экономических образований / Л. Тевено // Западная экономическая социология : хрестоматия соврем. классики. – М. : Рос. полит. энцикл., 2004. – С. 281–285.

14. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс : пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
15. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Інформація щодо реформування відносин власності в Україні за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/informdoc_7091.pdf.

REFERENCES

1. Varnalii Z. S. (2007). Rehionalna innovatsiina polityka Ukrainy: problemy ta stratehichni priorityty. *Ekonomist*. 9.
2. Hieets V. M. (2006). Innovatsiini perspektyvy Ukrainy. Retrieved from: www.twirpx.com
3. Hieets V. M. (2015). Innovatsiina Ukraina 2020 : natsionalna dopovid. NAN Ukrainy. K.
4. Kvasniuk B. Ye. (2005). Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky. K. Feniks.
5. Kravchuk V. V., Hrynychuk V. M. (2012). Rozvytok innovatsiinoi diialnosti yak instrumentu pidvyshchennia konkurentospromozhnosti rehionu. *Problemy nauky*. 11.
6. Seminozhenko V. P. (2013). Vozmozhen li v Ukraine innovatsionnyiy pryizhok? *Gazeta «Dzerkalo nedili. Ukrayina»*. 17. Retrieved from: www.gazeta.zn.ua.
7. Fedulova L. I., Yukhnovska T. M. (2016). Ukraina u mizhnarodnomu naukovotekhnolohichnomu spivrobitnytstvi: uchast u spilnykh proektakh. *Ekonomika Ukrainy*. 3.
8. Lysetska N. M. (2016). Dynamizatsiia instytutsiinykh instrumentiv u systemi efektyvnoho stvorennia natsionalnoi innovatsiinoi modeli: svitovy dosvid. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. Seriiia : Ekonomika ta menedzhment*. 9. Retrieved from: <http://nbuv.gov.ua>
9. Haman M. V. (2007). Derzhavne upravlinnia innovatsiiany: Ukraina ta zarubizhnyi dosvid. K. Viktoriia.
10. Kleynner G. B. (2004). Evolyutsiya institutsionalnykh sistem. M. Nauka.
11. Polterovich V. M. (2000). Transplantatsiya ekonomicheskikh institutov. *Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii*. Retrieved from: <http://rusref.nm.ru/polt.htm>.
12. Vyigotskiy L. S. (1982). *Sobranie sochineniy : v 6 t. M. Pedagogika. T. 1 : Voprosy teorii i istorii psikhologii*.
13. Teveno L. (2004). Organizovannaya kompleksnost: konventsii koordinatsii i kompozitsiya ekonomicheskikh obrazovaniy. *Zapadnaya ekonomicheskaya sotsiologiya : hrestomatiya sovremennoy klassiki. M. Ros. polit. entsikl.*
14. Kastels M. (2000). *Informatsionnaya epoha: ekonomika, obschestvo i kultura. M. GU VShE.*
15. Pokaznyky strukturnoi statystyky po subiektakh hospodariuvannia. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Informatsiia shchodo reformuvannia vidnosyn vlasnosti v Ukraini za 2015 rik. Retrieved from: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/informdoc_7091.pdf.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2016.

Е. Н. ПАНКРАТОВА

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и международной экономики Харьковского института финансов Киевского национального торгово-экономического университета

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ
ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ**

В статье рассматривается инновационная составляющая деятельности хозяйствующего субъекта как институционального фактора. Обосновано, что институциональный статус – это совокупность прав, полномочий и обязанностей, признаваемых всеми участниками институциональной системы. Эти права и полномочия предоставлены данному субъекту хозяйствования и дают санкционированный системой доступ к определенному массиву ресурсов, которые необходимы для воспроизведения субъекта и выполнения его миссии. Перед субъектами хозяйствования разного уровня стоит проблема реформирования систем, способов, методов и экономических механизмов управления устойчивостью развития с точки зрения инновационного подхода. Активная инновационная деятельность обеспечивает стратегическую устойчивость предприятий. Поэтому решение экономических, социальных, управленческих и личных проблем в современном обществе предполагает специфический новаторский стиль хозяйствования. В основе этого стиля лежит ориентация на нововведения, новшества, систематическая и постоянная инновационная деятельность. Также рассмотрена роль государства в условиях нестабильной социально-экономической ситуации. Без поддержки государства угроза снижения конкурентоспособности отечественных субъектов продолжает оставаться достаточно высокой. Обосновано, что государству как регулятору институциональных условий принадлежит определяющая роль в установлении институциональной среды.

Ключевые слова: субъекты хозяйствования, институциональная экономика, свобода, рыночная трансформация, развитие, государство.

О. М. PANKRATOVA

PhD. in Economics, associate professor of the Department of economics and international economics Kharkov Institute of Finance of Kyiv National University of Trade and Economics

**INSTITUTIONAL CONDITIONING
OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMIC ENTITIES**

Problem setting. At the present stage of market relations development there is a need to use new approaches to create sustainable innovative enterprise development.

Recent research and publications analysis. Institutional dimensions of innovation development, its status and dynamics are studied by N. M. Lisiecka, M. V. Haman, G. B. Kleiner, V. M. Polterovich, etc.

Paper objective. The article's purpose is to identify the features of innovative activity in Ukraine and the state's role in creating a general institutional coordinates for the entity as element of the system.

Paper main body. An innovative approach is a systematic process of qualitative changes output goods, means of labor, objects of labor, technology, organization of production and management. Aim of this process is enhancing the competitiveness and production efficiency. Innovative approach allows to provide status of the innovation sustainability of economic entities and classify it as sustainable innovative enterprise. The institutional environment entity is the elements of institutional system which have the force of binding rules, criteria and instructions and therefore directly or indirectly restrict the right affordable alternatives. The issue of freedom, including the freedom of choice and decision, is one of the fundamental in the institutional Economics. Institutional social system that provides its existence as an aggregate of functioning subjects must include: institutions of ownership (ownership, right to inherit, right to dispose, and their protection); the institutions of freedom (security of person, free access to information, freedom of choice and responsibility for selecting); innovation institute (institutions of property and freedom plus the institutions of competition).

Conclusions of the research. The state can help to create effective owner in two directions. Firstly, is a stable property, its absolute protection and a clear specification all their rights. Secondly, is stability of the national currency.

Short Abstract for an article

Abstract. The innovative component activities of the enterprise as the institutional factor is considered in the article. It was proved that a set of rights, powers and duties recognized by all members of the institutional system constitutes the institutional status. These rights and powers are given to an entity and provide an authorized system access to a specific array of resources. Active innovation provides strategic stability of enterprises. Therefore, the solution of economic, social, managerial and personal problems in modern society provides specific innovative style of management. Reliance on innovations, novation, systematic and constant innovation is the basis of this style. The role of the state in an unstable socio-economic situation was considered. The threat of decreased competitiveness of domestic entities continues to be high enough without the state support. It was proved that the state as a regulator of the institutional environment has the crucial role in establishing of the institutional medium.

Key words: business entities, innovative development, institutional Economics, freedom, market economy, development, state.

УДК 338.45+615

С. І. СТРАПЧУК

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
менеджменту і адміністрування
Національного фармацевтичного
університету України, Харків
baysvetlana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2809-6633

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Проаналізовано зміни динаміки виробництва основних видів фармацевтичної продукції за період 2010–2015 рр. Виявлено стійку тенденцію зростання обсягів виробництва у вартісному вираженні, зростання операційної рентабельності та скорочення кількості підприємств-виробників за рахунок зменшення малих підприємств. Про зростання виробничих можливостей фармацевтичних підприємств свідчить збільшення сукупної валюти балансу переважно за рахунок залученого капіталу.

Ключові слова: фармацевтична галузь, виробництво, динаміка, розвиток, тренди, імпортозаміщення.

JEL Classification: I12, L65.

Постановка проблеми. Розвиток фармацевтичної галузі України має стратегічно важливе значення, оскільки вона є одним з елементів забезпечення національної безпеки та виробником продукції високої соціальної значущості. В умовах жорсткої конкуренції та ліцензування відповідно до вимог стандартів GMP вітчизняні підприємства намагаються нарощувати обсяги виробництва та здійснювати модернізацію потужностей і наукової бази за умови збереження доступності цін на лікарські засоби. Характерною особливістю фармацевтичного ринку є висока імпортозалежність, частка промислової продукції вітчизняного виробництва у структурі внутрішнього споживання скорочується. Тож посилення орієнтації на задоволення потреб внутрішнього ринку, дослідження стану та тенденцій розвитку галузі дозволяє констатувати про його значну актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання дослідження діяльності підприємств-виробників лікарських засобів висвітлюються в публікаціях вітчизняних учених А. С. Немченко [5], Г. І. Фролової [7], проблеми імпортозамінного виробництва висвітлені у працях А. А. Котвіцької та В. Г. Костюк [4], Н. В. Демченко [2] та інших.

Формулювання цілей. Метою написання статті є дослідження стану динамічних процесів фармацевтичного виробництва в Україні та виявлення тенденцій і закономірностей подальшого їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Фармацевтична промисловість України є однією з найбільш швидкозростаючих та високоприбуткових галузей. За період 2010–2015 рр. вона стала лідером за темпами приросту обсягів продажу виробленої продукції: базовий темп становив 174%, тоді як щорічне зростання обсягів продажу вироблених фармацевтичних продуктів і препаратів складало 16–19%, а у 2015 році навіть 39%. За відповідний період рентабельність операційної діяльності підприємств фармацевтичної галузі України в середньому становила 13–17%.

Окремі аналітичні дослідження свідчать [1], що середня рентабельність у секторі виробництва промислової продукції на світовому рівні у 2014 р. становила 18%, що прирівнюється до прибутковості банківського сектору та випереджує нафтогазову та машинобудівну галузі.

При цьому слід зауважити, що українські виробники працюють у жорстких конкурентних умовах. Якщо у 1997 р. кількість зареєстрованих фармацевтичних препаратів вітчизняного та іноземного виробництва перебувала у співвідношенні 1:1,7, то на початок 2017 р. вона становила 1:3,3. За даними Департаменту фармацевтичної діяльності при МОЗ, станом на 1 січня 2017 р. в Україні було зареєстровано 12874 найменувань готових лікарських засобів, з них українських 30% (3887 найменувань), а іноземних 70% (8987 найменувань) [3]. Аналіз класифікаційних груп зареєстрованих засобів показав, що готові лікарські засоби становлять 85% вітчизняних найменувань та 77% іноземних, підтримуючими групами є субстанції, in balt, фасування з in balt.

Підтвердженням тенденції імпортозалежності є ще той факт, що за оцінкою експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) лише 30% українського фармацевтичного ринку у вартісному вираженні займають вітчизняні лікарські засоби (ЛЗ), а частка імпортних ЛЗ становить відповідно близько 70% [4]. Українські виробники перебувають у нерівних умовах з їх іноземними конкурентами, адже співвідношення вартості ліків вітчизняного виробництва та іноземного сьогодні складає 1:5. Проте загальні підсумки господарювання за 2011–2015 рр. свідчать про високий рівень операційної рентабельності діяльності підприємств та нарощування їх обсягів реалізації (табл.1).

Перш ніж продовжувати аналіз статистичного матеріалу, зупинимося на тому, що включає в себе тлумачення фармацевтичної продукції у статистичних збірниках. За існуючою класифікацією номенклатури продукції промисловості (НПП, 2014), призначеної для міжнародного зіставлення, фармацевтична продукція представлена двома групами – виробництвом фармацевтичних продуктів та препаратів:

1) продукти фармацевтичні основні (виробництво медично-активних речовин, фармакологічні властивості яких використовують для виробництва лікарських засобів (саліцилової та О-ацетилсаліцилової кислоти, їх солей та складних ефірів), виробництво лізину, глютамінової кислоти та їх солей, лактонів, хімічно чистих цукрів, простих ефірів та складних ефірів цукрів, їх солей, провітамінів, вітамінів і гормонів та їх похідних, антибіотиків, виробництво залоз та інших органів, екстрактів цих речовин та інших речовин людського чи тваринного походження);

Таблиця 1

Основні показники роботи підприємств з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів у 2011–2015 рр.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	Абсолютне відхилення 2015/2011
Кількість підприємств	315	254	248	233	229	-86
Великі	4	5	7	5	5	1
Середні	61	62	63	61	60	-1
Малі	250	187	178	167	164	-86
Кількість найманих працівників підприємств, тис. осіб	21,1	23	24,2	23,5	22,8	1,7
Витрати на оплату праці підприємств, млн грн	1043,1	1331,6	1614	1820,9	2387,3	1344,2
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	9334,1	11505,6	13677,2	15729,7	21500,9	12167
Чистий прибуток (збиток) підприємств, тис грн	619,4	916,4	1068	501	1485,8	866,4
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	13,2	14	15,2	14,9	17,2	4

Джерело: опрацьовано автором за матеріалами [6].

2) препарати та матеріали, фармацевтичні (виробництво лікарських препаратів, сироватки та вакцин, хімічних протизапальних препаратів, діагностичних реактивів та інших фармацевтичних препаратів, клейких перев'язувальних матеріалів, кетгуту і подібних матеріалів, вати, марлі та подібних матеріалів, просочених чи покритих фармацевтичними речовинами, виробництво аптечок першої допомоги, санітарних сумок).

Питома вага фармацевтичних продуктів у вартісному вираженні обсягів реалізації продукції фармацевтичного виробництва складає 5–9% за період 2011–2015 рр., тоді як на частку фармацевтичних препаратів припадає 91–95% (рис. 1).

Рис. 1. Обсяги реалізації вироблених в Україні фармацевтичних продуктів і препаратів у вартісному вираженні за 2011–2015 рр. [6]

Для уникнення впливу коливань вирівнюємо тренд за лінійним рівнянням, у результаті отримаємо вираз $y = 2694,6t + 5208,3$, який означає, що початкова швидкість зростання обсягів становить 2694,6 млн грн, а вирівняний річний обсяг реалізації фармацевтичних продуктів і препаратів становить 5208,3 млн грн. Також слід зауважити, що питома вага галузі у промисловості України також зростає, адже у 2011 р. вона становила 0,7%, а у 2015 – 1,1%. У розрізі окремих груп фармацевтичної продукції, виробленої в Україні, розглянемо динаміку лікарських препаратів та основних фармацевтичних продуктів у натуральних показниках (рис. 2, 3).

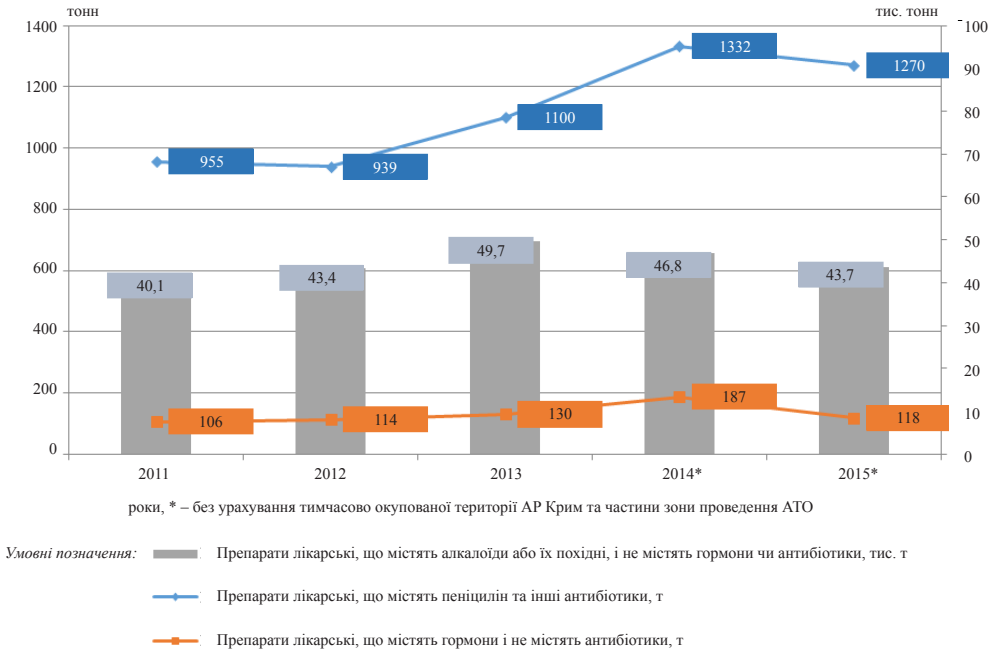

Рис. 2. Обсяги виробництва окремих лікарських препаратів у натуральних вимірниках за 2011–2015 рр.

Джерело: опрацьовано автором за матеріалами ukrstat.gov.ua [6].

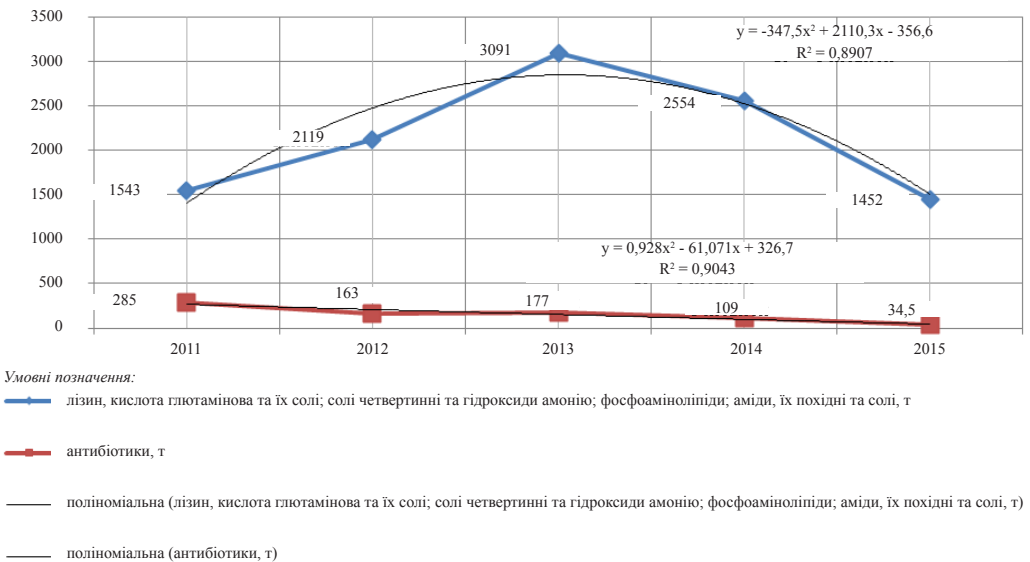

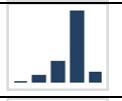

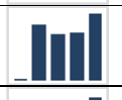

Рис. 3. Виробництво основних фармацевтичних продуктів в Україні за 2011–2015 рр., т

Джерело: опрацьовано автором за матеріалами ukrstat.gov.ua [6].

Проаналізувавши динаміку виробництва фармацевтичних препаратів та продуктів в Україні за 2011–2015 рр. зведемо дані щодо вирівняних трендів за лінійною та поліноміальною функціями в табл. 2.

Таблиця 2

Тенденції виробництва основних видів фармацевтичних продуктів та препаратів за період 2011–2015 рр.

Виробництво продуктів фармацевтичних основних та препаратів фармацевтичних	Тенденція зміни за період 2011–2015 рр.	Величина достовірності апроксимації	Динаміка зміни за 2011–2015 рр.
Лізин, кислота глютамінова та їх солі; солі четвертинні та гідроксиди амонію; фосфоаміноліпіди; аміди, їх похідні та солі, т	$y = -347,5t^2 + 2110,3t - 356,6$	$R^2 = 0,8907$	
Антибіотики, т	$y = 0,9286t^2 - 61,071t + 326,7$	$R^2 = 0,9043$	
Препарати лікарські, що містять пеніцилін та інші антибіотики, т	$y = -1,5t^2 + 111,3t + 801,8$	$R^2 = 0,819$	
Препарати лікарські, що містять гормони і не містять антибіотики, т	$y = -8,0714x^2 + 58,129x + 45,4$	$R^2 = 0,439$	
Препарати лікарські, що містять алкалоїди або їх похідні, і не містять гормони чи антибіотики, т	$y = -1575,2t^2 + 10499t + 30566$	$R^2 = 0,8607$	
Вакцини, які застосовуються у ветеринарії, т	$y = 38,4t + 49,2$	$R^2 = 0,5931$	
Препарати контрастні для рентгенологічних обстежень, реактиви діагностичні для введення хворим, т	$y = 1,2t^2 - 4,94t + 44,32$	$R^2 = 0,8489$	
Матеріали перев'язувальні клейкі чи матеріали подібні, просочені чи покриті фармацевтичними речовинами, для роздрібного продажу, т	$y = -27,857t^2 + 87,943t + 423,4$	$R^2 = 0,8489$	
Вата, марля та матеріали подібні, просочені чи покриті фармацевтичними речовинами, розфасовані для роздрібного продажу, інші, т	$y = -195,5t^2 + 1021,5t + 1229,2$	$R^2 = 0,9973$	

Джерело: опрацьовано автором за матеріалами [6].

Таким чином, за фармацевтичними продуктами (перші два рядка табл. 2 – лізин та антибіотики) спостерігаємо тенденції спаду виробництва. Суттєвий спад відбувся у 2015 р., про що свідчать побудовані в останній колонці спарклайни. У свою чергу тенденції у виробництві фармацевтичних препаратів у переважній більшості позитивні. Так нарощують обсяги препарати лікарські, що містять пеніцилін і антибіотики, вакцин у ветеринарії та препарати для рентгенологічних обстежень. Достовірність апроксимації в переважній більшості моделей засвідчує їх достатню якість наближення до статистичних даних.

Висновки. Аналіз проведеного дослідження свідчить, що обсяги виробництва фармацевтичної продукції на вітчизняних підприємствах щорічно зростають приблизно на 17%. Враховуючи, що в переважній більшості вартість іноземних препаратів, які займають 70% ринку в 4–5 разів вище, вітчизняні фармвиробники змогли задовольнити попит внутрішніх споживачів, завдяки чому збільшили свої обсяги як у вартісному, так і в натуральному вираженні. Проте у 2015 р. спостерігаються за окремими позиціями негативні тенденції спаду, конкуренція на ринку стає все більш жорсткою, тому окрім нарощування асортименту, питання відповідності стандартам GMP є невід’ємною частиною належної виробничої практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналитический отчет. Фармацевтический рынок Белоруссии [Електронний ресурс] / Инвестиционная компания Юнитер. – Режим доступу: <http://www.uniter.by>.
2. Демченко Н. В. Стратегія імпортозаміщення у фармацевтичній галузі: особливості і перспективи реалізації / Н. В. Демченко // Вісн. Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. Серія Економіка. – 2014. – Т. 19, вип. 2/2. – С. 56–60.
3. Державний реєстр лікарських засобів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://drlz.com.ua/ibp/ddsite.nsf/all/stat?opendocument>.
4. Котвіцька А. А. Дослідження сучасних підходів до формування асортиментної політики вітчизняних фармацевтичних підприємств / А. А. Котвіцька, В. Г. Костюк // Соц. фармація в охороні здоров’я. – 2016. – Т. 2, №2. – С. 37–43.
5. Організація та економіка фармації. Ч. 1. Організація фармацевтичного забезпечення населення : нац. підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. С. Немченко, В. М. Назаркіна, Г. Л. Панфілова та ін. ; за ред. А. С. Немченко. – Харків : НФ аУ : Золоті сторінки, 2015. – 360 с.
6. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Фролова Г. І. Конкурентоспроможність підприємств фармацевтичної галузі України / Г. І. Фролова, В. Ю. Фролова // Вісн. Бердян. ун-ту менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 1(17). – С.146–152.

REFERENCES

1. Analiticheskiy otchet. Farmatsevticheskiy ryinok Belorussii. Investitsionnaya kompaniya Yuniter. Retrieved from: <http://www.uniter.by>.
2. Demchenko N. V. (2014). Stratehiia importozamishchennia u farmatsevtichnii haluzi: osoblyvosti i perspektyvy realizatsii. Visnyk Odeskoho nats. universytetu im. I. I. Mechnykova. Ser. Ekonomika. 19. 2/2.
3. Derzhavnyi reiestr likarskykh zasobiv Ukrainy. Retrieved from: <http://drlz.com.ua/ibp/ddsitesite.nsf/all/stat?opendocument>.
4. Kotvitska A. A., Kostiuk V. H. (2016). Doslidzhennia suchasnykh pidkhodiv do formuvannia asortymentnoi polityky vitchyznianskykh farmatsevtichnykh pidpriemstv. Sotsialna farmatsiia v okhoroni zdorovia. 2. 2.
5. Nemchenko A. S., Nazarkina V. M., Panfilova H. L. (2015). Orhanizatsiia ta ekonomika farmatsii. Ch. 1. Orhanizatsiia farmatsevtichnoho zabezpechennia naseleння. Kharkiv. NFAU. Zoloti storinky.
6. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Frolova H. I., Frolova V. Yu. (2012). Konkurentospromozhnist pidpriemstv farmatsevtichnoi haluzi Ukrainy. Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu. 1(17).

Стаття надійшла до редакції 14.12.2016.

С. И. СТРАПЧУК

кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры менеджмента и администрирования Национального фармацевтического университета Украины, Харьков

СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

Проанализированы изменения динамики производства основных видов фармацевтической продукции за период 2010–2015 гг. Выявлено устойчивую тенденцию роста объемов производства в стоимостном выражении, рост операционной рентабельности и сокращение количества предприятий-производителей за счет уменьшения малых предприятий. О росте производственных возможностей фармацевтических предприятий свидетельствует увеличение совокупной валюты баланса преимущественно за счет привлеченного капитала.

Ключевые слова: фармацевтическая отрасль, производство, динамика, развитие, тренды, импортозамещение.

S. I. STRAPCHUK

PhD. in Economics, senior lecturer of Department of Management and Administration, National University of Pharmacy, Kharkiv

**CONDITION AND TRENDS
OF PHARMACEUTICAL PRODUCTION IN UKRAINE**

Problem setting. The development of the pharmaceutical industry in Ukraine is strategic importance because it's one of the element in ensuring of national security and manufacturer of high social significance. Domestic enterprises in a competitive and licensing in accordance with the standards GMP trying to increase production capacity and implement modernization and scientific base while maintaining the availability of prices for medicines. A characteristic feature of the pharmaceutical market is the high import dependence; therefore, strengthening orientation to meet the needs of domestic market, researching of status and industry development trends reveals it relevance.

Recent research and publications analysis. Selected questions are described in publications of local scientists A. S. Nemchenko, G. I. Frolova, problems of import-substituting production covered in the works A. A. Kotvitska, V. G. Kostyuk, N. V. Demchenko and others.

Paper objective. The article's purpose is to study of dynamic processes of pharmaceutical production in Ukraine and identify trends and patterns of further development.

Paper main body. Pharmaceutical industry of Ukraine is one of the fastest growing and high-yield industries. It has become a leader in terms of growth in sales of products during the period of 2010–2015: underlying rates was 174%, while the annual growth of sales volumes of manufactured pharmaceutical products and preparations was 16–19%, and in 2015 even 39%. Profitability on operating pharmaceutical industry enterprises of Ukraine for the corresponding period averaged 13–17%.

Conclusions of the research. The study analysis shows that the volume of pharmaceutical production in the domestic enterprises grow to be about 17%. The cost of foreign drugs is in four and five times higher than domestic drugs. With this, domestic pharmaceutical producers could meet the demand internal customers and have increased in value and volume. However, in 2015 there are some items on the negative trends of decline, the market competition becomes worsening. The question about equivalence of standards is an integral part of Good Manufacturing Practice.

Short Abstract for an article

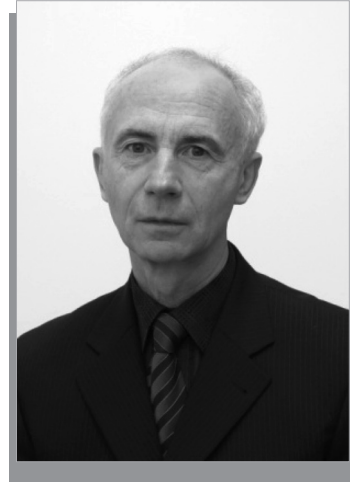
Abstract. The author has analyzed changes in production dynamics for main types of pharmaceutical products during the period of 2010–2015. Sustainable growth trend of production volume, operation profitability growth and reduction in the number of business were found. The increase in the aggregate balance mainly by outside funds represents an increase of pharmaceutical companies' productive capacities.

Key words: pharmaceutical industry, manufacture, dynamics, development, trends, import-substituting.

УДК 614. 2

В. М. ФІЛАТОВ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри політичної економії
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця
filatov_v.m@mail.ru

**МАКРОЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ**

Виявлено основні джерела фінансування сфери охорони здоров'я в різних країнах світу: податки, внески до фондів соціального медичного страхування, внески до фондів приватного медичного страхування і платежі готівкою. Проаналізовано реалізацію принципів соціальної справедливості в різних схемах фінансування. Розглянуто проблему перерозподілу вилучених для фінансування охорони здоров'я коштів між різними верствами населення у вигляді медичних послуг. Запропоновано фінансувати в Україні сферу охорони здоров'я з двох джерел: податків і внесків до фонду обов'язкового соціального медичного страхування.

Ключові слова: сфера охорони здоров'я, фонди медичного страхування, податки, соціальна справедливість.

JEL Classification: E0, E6, I1.

Постановка проблеми. Сучасний стан системи охорони здоров'я в Україні не задовольняє потреби суспільства. І хоча такі важливі макроекономічні показники, як рівень захворюваності, середня тривалість життя, залежать не тільки від функціонування сфери охорони здоров'я, незадоволеність її роботою виказують як пацієнти, так і практичні працівники, і керівники галузі. Причин такої ситуації багато, однією з них є низький рівень оплати праці і недофінансування галузі в цілому, що не дозволяє розвивати належним чином матеріально-технічну базу і удосконалювати організацію й методи лі-

кування. Механізм значної частини взаємозв'язків між окремими суб'єктами сфери охорони здоров'я сформовано давно і він не відповідає дії ринкових законів, на підставі яких розвивається більша частина економіки країни. Саме тому проблеми підвищення ефективності функціонування сфери охорони здоров'я є актуальними у наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення ефективності функціонування сфери охорони здоров'я знаходять своє відображення в роботах А. С. Акопяна, Б. І. Бояринцева, Д. Д. Венедиктова, О. І. Вялкова, Г. Н. Голухова, Т. М. Камінської та ін. [1; 2; 3]. Слід відзначити, що проблеми інституціональної перебудови сфери охорони здоров'я, заради підвищення ефективності її роботи, є актуальними і для економічно розвинутих країн [4].

Формулювання цілей. Як показує досвід, подолати існуючу кризу шляхом локальної зміни окремих параметрів системи охорони здоров'я (збільшення об'ємів фінансування, вдосконалення менеджменту та ін.) не представляється можливим. Саме тому необхідно створити нову, ефективну структуру, робота якої відповідала б сучасним потребам суспільства. При формуванні нових економічних відносин у сфері охорони здоров'я важливого значення набувають питання фінансування системи. У світовій практиці накопичений значний досвід застосування різних схем фінансування. Кожна схема по-різному впливає на реалізацію принципів соціальної справедливості і на економічну ефективність функціонування сфери охорони здоров'я. Для ухвалення рішення про вибір схеми фінансування охорони здоров'я України в умовах трансформаційних процесів, що мають місце в економічній системі в даний час, необхідно проаналізувати існуючі в світі схеми фінансування і виявити їх переваги і недоліки.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці застосовуються чотири основні джерела фінансування сфери охорони здоров'я: податки, внески до фондів соціального медичного страхування, внески до фондів приватного медичного страхування і платежі готівкою. Розглянемо, як реалізуються принципи соціальної справедливості в різних схемах фінансування щодо частки доходу людини, яку вона передає до сфери охорони здоров'я. За цією ознакою система фінансування може бути прогресивною – чим багатша людина, тим більш високу частку свого доходу вона платить, пропорційною – багаті і бідні платять одну і ту ж частку свого доходу або регресивною – чим людина багатша, тим меншу частку доходу вона передає до сфери охорони здоров'я. У всіх країнах Організації економічного співробітництва і розвитку прямі податки носять прогресивний характер, а непрямі податки – регресивні, за винятком Іспанії. Тому в країнах, де охорона здоров'я фінансується переважно з податкових надходжень, поєднання прямих і непрямих податків робить

оподаткування в цілому дещо прогресивним. В Австралії, Великобританії, Німеччині, Канаді, Нідерландах, США, Франції, Швейцарії, Швеції, де застосовується прогресивний прибутковий податок, кошти 20% населення з найвищими доходами перерозподіляються решті населення [5, с. 301]. Регресивність непрямих податків можна проілюструвати на прикладі Великобританії. У цій країні сім'ї, які представляють найбідніші 10% населення, виплачують 32% свого доходу у вигляді непрямих податків, тоді як для сімей, що представляють найбагатші 10% населення, цей показник складає 11% [6]. Слід звернути увагу на існуючі у світі методи стягування непрямих податків на шкідливі для здоров'я людей товари (алкоголь, тютюн). Іноді встановлюється високий рівень непрямих податків для зниження споживання таких товарів. Правда, деякі фахівці вважають, що підвищення податків на сигарети не зменшує їх споживання і тому недоцільне, оскільки для багатих воно не має особливого значення, а для бідних є лише додатковим фінансовим тягарем. Але аналіз цінової еластичності попиту на сигарети показує, що споживачі з низькими доходами більш чутливі до ціни, а отже, більш схильні кинути палити. У інших випадках непрямі податки повністю або частково направляються для фінансування охорони здоров'я.

Внески в систему соціального медичного страхування в більшості випадків є пропорційними по відношенню до доходів громадян. Застосування прогресивних схем внесків незначне, оскільки задача перерозподілу доходів, як це має місце в системах оподаткування, перед соціальним медичним страхуванням не стоїть. На практиці ж соціальне медичне страхування використовує дещо регресивну систему внесків. Це пояснюється тим, що внески стягуються тільки із зароблених доходів, а звільнені від внесків доходи з інвестицій і заощаджень у багатих людей вищі, ніж у бідних. У деяких країнах пропорційні внески з доходів поєднуються із застосуванням обмежуючої стелі, вище за яку дохід звільняється від внесків. Уведення обмежуючих стель на високі доходи робить соціальне медичне страхування більш регресивним, тоді як звільнення від внесків груп із низькими доходами підвищує ступінь його прогресивності. Внески до страхових фондів сплачують не тільки працюючі особи, а й працедавці. Тому високі витрати на оплату праці, пов'язані з соціальним медичним страхуванням, можуть понизити конкурентоспроможність економіки країни.

Приватне медичне страхування, як правило, виступає у вигляді додаткового медичного страхування і ним користуються в основному багаті люди. Приватне медичне страхування регресивне в Ірландії, Іспанії, Франції, пропорційне доходам у Фінляндії і прогресивне у Великобританії, Німеччині, Данії, Італії, Нідерландах і Португалії. Оскільки приватне медичне страху-

вання є додатковим страхуванням, його прогресивність необов'язково сприяє підвищенню прогресивності системи фінансування охорони здоров'я в цілому. Іноді приватне медичне страхування є основним джерелом покриття витрат (США, Швейцарія) і в цьому випадку воно регресивне [7]. Платежі готівкою при отриманні медичних послуг носять достатньо виражений регресивний характер. У випадку, якщо такі платежі мають істотну вагу в загальному об'ємі фінансування охорони здоров'я, це підвищує ступінь регресивності фінансування в цілому. Як показали дослідження платежів готівкою в Хорватії, четверта частина населення з найнижчими доходами витрачає на медичні послуги 5% своїх доходів, тоді як для такої ж частки населення з найвищими доходами аналогічний показник складає лише 0,6%. Якщо враховувати всі платежі готівкою, включаючи і неофіційні платежі, то представники групи з найнижчими доходами платять 17,3% своїх доходів, а представники групи з найвищими доходами – 2,9% [8]. У Росії має місце аналогічна ситуація. Доля витрат на медичну допомогу в загальних витратах домогосподарств складає для групи населення з самими низькими доходами 11,6%, а для групи з самими високими доходами – лише 2,7% [9, с. 39].

Дотримання принципу справедливості вимагає створення таких умов, при яких люди з однаковим рівнем доходів платять на розвиток сфери охорони здоров'я однакові суми грошей (принцип горизонтальної соціальної справедливості). При фінансуванні охорони здоров'я через систему оподаткування вказаний принцип реалізується при використанні загальнодержавної системи оподаткування з однаковими умовами як для громадян, які одержують зарплату, так і для осіб, що працюють не за наймом. Диференціація ставок податків для працюючих за наймом і працюючих не за наймом порушує принцип справедливості. Принцип справедливості нерідко порушується і при використанні системи збору податків за регіональним принципом. Різний рівень податкового тягаря, крім несправедливості для платників податків, призводить і до неоднакового фінансового забезпечення органів охорони здоров'я на регіональному рівні. Для вирівнювання умов фінансування охорони здоров'я на рівні окремих регіонів деякі країни застосовують систему державного перерозподілу зібраних коштів.

При використанні системи соціального медичного страхування принцип соціальної справедливості може бути порушений у ряді випадків. По-перше, коли є декілька медичних фондів і в кожному застосовуються різні ставки внесків. По-друге, коли має місце певна концентрація осіб із низькими доходами або високим рівнем ризиків в окремих професійних групах або регіонах. По-третє, коли членство у фондах обумовлюється або родом занять, або за територіальною ознакою. Основними шляхами боротьби з указаними не-

доліками є надання громадянам свободи вибору страхових фондів і перерозподіл зібраних внесків між окремими фондами.

В умовах приватного медичного страхування принцип горизонтальної соціальної справедливості практично не реалізується. Це пояснюється тим, що внески до фонду приватного страхувальника розраховуються з урахуванням індивідуального рівня ризику і не пов'язані з розміром доходу громадянина.

Платежі готівкою носять яскраво виражений регресивний характер і їх застосування порушує принцип горизонтальної соціальної справедливості. Саме тому в багатьох країнах відмовилися від застосування платежів готівкою. Слід зазначити, що якщо це обумовлено розмірами доходів, то таке звільнення від платежів готівкою може понизити ступінь регресивності платежів. Якщо ж звільнення від платежів знаходиться у залежності від таких чинників, як вік або хвороба, то воно може призвести до порушення принципу горизонтальної соціальної справедливості.

Особливо важливою є проблема перерозподілу вилучених для фінансування охорони здоров'я коштів між різними верствами населення у вигляді медичних послуг. У цьому випадку на дотримання принципів соціальної справедливості впливають два основні чинники: ступінь прогресивності стягуваних податків або внесків і частка коштів, яка регулюється державою, в загальній структурі витрат. Основною метою перерозподілу є зниження нерівності по доходах серед різних верств населення. Тому для досягнення в умовах пропорційної системи оподаткування на потреби охорони здоров'я такого ж ефекту перерозподілу, як і в умовах прогресивної системи, в першому випадку пільги повинні розподілятися нерівномірно. В кінці 90-х років у Великобританії були проведені дослідження, направлені на виявлення впливу податків і пільг на сімейні доходи. Існуюча на той час податкова система носила дещо регресивний характер. Так, представники найбідніших 20% населення виплачували у вигляді податків 40% свого загального доходу, а представники найбагатших 20% – від 36% загального доходу. В результаті перерозподілу коштів кінцевий дохід представників найбідніших 20% населення склав у середньому 300% початкового доходу. Для найбагатших 20% населення аналогічний показник склав 69% [10]. Як видно з наведеного прикладу, ефект перерозподілу був досягнутий не за рахунок оподаткування, а за рахунок політики державного регулювання витрат.

Перерозподіл коштів, зібраних на потреби охорони здоров'я, має місце і в умовах соціального медичного страхування. Він відбувається як у вертикальній, так і в горизонтальній площинах. У горизонтальній площині відбувається перерозподіл доходів від самотніх і малосімейних до громадян із великих сімей. Крім того, всі застраховані особи мають рівне право на отриман-

ня медичних послуг незалежно від того, як довго вони платили внески і який розмір цих внесків. У вертикальній площині перерозподіл коштів відбувається між поколіннями, тобто між працюючими і пенсіонерами. Ми вважаємо, що в Україні реалізацію принципів соціальної справедливості в сучасних умовах неможливо забезпечити тільки за рахунок перерозподілу коштів зібраних страхових внесків. Тому ефективний перерозподіл, який одночасно буде щадити працююче населення і захищати непрацююче і малозабезпечене, можливий лише за участю як страхових коштів, так і коштів із державного бюджету.

Спосіб фінансування системи охорони здоров'я багато в чому визначає можливості доступу окремих громадян до страхування і взагалі до медичних послуг. У багатьох країнах застосовується система соціального медичного страхування. Практично у всіх розвинених європейських країнах, окрім Німеччини і Нідерландів, соціальне медичне страхування носить загальний характер. Проте існують системи соціального медичного страхування, в яких право користуватися медичними послугами надається лише певним групам населення. Приналежність до цих груп може визначатися розмірами доходу, розмірами внесків, професією. У країнах колишнього СРСР і Східної Європи реформи охорони здоров'я привели до створення такої системи соціального медичного страхування, в якій держава покриває внески безробітної частини населення через оподаткування. Іноді застосовується одночасне використання двох систем. Одна система фінансується з податкових надходжень, а інша – за допомогою внесків із заробітної плати. У такому разі працівники, що залучені до сфери дії соціального медичного страхування, можуть одержувати послуги вищої якості, в порівнянні з тими, які доступні решті населення. Це відбувається в тому випадку, якщо страхові фонди, побудовані за професійною ознакою, дозволяють своїм членам користуватися послугами приватних лікарів, забезпечують прискорений доступ до лікарняних послуг і інші переваги.

В умовах приватного медичного страхування метою страхових організацій є мінімізація витрат і, відповідно, збільшення прибутку. Следствием цього є підвищення рівня страхових внесків. У результаті приватні страхові компанії виявляють зацікавленість до здорових і багатих клієнтів і повністю ігнорують принципи соціальної справедливості.

Особливо слід відзначити вплив на доступ до медичних послуг платежів готівкою. Навіть за наявності системи загального страхування необхідність доплачувати за певні види медичної допомоги скорочує споживання даного виду послуг. Більшою мірою це торкається категорії громадян із низьким рівнем доходів. Так, якщо консультації лікарів і покупка ліків вимагають доплат готівкою, а стаціонарне лікування повністю покривається коштами

страхових фондів, то відмінності між бідними і багатими верствами населення мають місце тільки в попиті на консультації і ліки [5, с. 311]. Зниження попиту бідних верств населення на медичні послуги негативно впливає на рівень суспільного здоров'я. Проте країни з низьким і середнім рівнем життя використовують практику платежів готівкою для додаткового фінансування сфери охорони здоров'я і для протидії розповсюдженню практики неофіційних платежів.

Крім легальних платежів, у системі фінансових потоків сфери охорони здоров'я можна виділити й нелегальні платежі. Причини, що їх викликають, мають місце як з боку попиту, так і з боку пропозиції. З боку попиту причинами нелегальних платежів є в основному бажання пацієнтів підвищити увагу до себе медичного персоналу або одержати більш швидкий доступ до послуги. В умовах обмеженої пропозиції послуг лікар, зловживаючи своїм положенням і отримуючи матеріальну вигоду, може задовольняти бажання пацієнтів. Нелегальні платежі можуть мати місце й при оплаті медикаментів, необхідних для лікування в стаціонарі. Така ситуація виникає, коли медичний персонал навмисно приховує наявні ліки й потім продає їх пацієнтам за готівку. З боку пропозиції нелегальні платежі обумовлені бажанням постачальника реалізувати свої товари за максимально можливою ціною. Тому виробники лікарських препаратів і медичної техніки готові платити медичному чиновникові, який може забезпечити таку можливість. У результаті знижується ефективність використання суспільних коштів на потреби охорони здоров'я. На рівні оптових продажів діючим методом боротьби з такого роду явищами виступають закупівельні конкурси. Однак на рівні роздрібних продажів, коли фірма-виробник працює з лікарями, які за винагороду рекомендують хворим певні ліки, сучасна система організації охорони здоров'я не має засобів протидії. Суспільство, в особі хворих, витрачає більше коштів, ніж було б можливо при оптимальному рівні лікування. Слід зазначити, що легальні грошові потоки певним чином знімають фінансове навантаження на бюджет і можуть сприяти підтримці функціонування сфери охорони здоров'я. Цю ж функцію, деякою мірою, можуть виконувати і нелегальні грошові потоки. Неофіційні платежі рядовим лікарям, заробітна плата яких, як правило, не перевищує середнього рівня зарплати в Україні, дозволяють їм виживати, зберігаючи тим самим кваліфіковані кадри для сфери охорони здоров'я. Для прикладу, лікарі в країнах Організації економічного співробітництва й розвитку звичайно одержують зарплати, які в 2,5 – 4 рази переважають середній розмір оплати праці [9, с. 122]. Однак наявність офіційних, і особливо неофіційних платежів, приводить до того, що споживачами медичних послуг стають не стільки ті, хто їх потребує, скільки ті, хто здатний заплатити за них

найбільшу ціну. У результаті принцип розподілу медичних послуг відповідно до потреби замінюється принципом розподілу відповідно до доходів, що суперечить основному завданню сфери охорони здоров'я.

Система фінансування охорони здоров'я, яка застосовується у країні, певним чином впливає і на загальний об'єм витрат на охорону здоров'я. Як показує досвід, в умовах соціального медичного страхування витрати на охорону здоров'я вищі, ніж в умовах, де фінансування здійснюється переважно із загальних податків [11]. Система соціального медичного страхування більш прозора, тому споживач може зіставити розмір своїх внесків з об'ємом і якістю одержаних послуг. І якщо спостерігається пропорційна залежність, то споживач готовий погодитися із збільшенням розмірів страхових внесків. В умовах же загального оподаткування гроші, які сплачує споживач, і одержані ним послуги і пільги не знаходяться в безпосередньо взаємному зв'язку. Слід також відзначити, що об'єм коштів, які збираються на потреби охорони здоров'я в системі соціального медичного страхування, набагато меншою мірою залежить від політичних рішень, ніж об'єм коштів, що виділяються з податкових надходжень. Так, у Бельгії, де охорона здоров'я фінансується приблизно порівну із внесків соціального медичного страхування і з податкових надходжень, щорічні урядові витрати на охорону здоров'я коливаються в ширших межах, ніж об'єм коштів, що отримані від страхування [12].

Прийнята в країні система фінансування охорони здоров'я може впливати на мобільність робочої сили і гнучкість ринку праці. Мобільність робочої сили значно обмежується в умовах застосування приватного медичного страхування, оскільки працівника утримує на підприємстві страх втратити медичну страховку. В умовах соціального медичного страхування ця проблема не є такою актуальною, хоча і може мати певне місце. Відмінність ставок внесків у різних фондах за однакові медичні послуги може стримувати мобільність робочої сили.

Система фінансування певним чином впливає і на ефективність розподілу акумульованих фінансів. Так, в умовах застосування приватного медичного страхування ефективність розподілу коштів нижча, ніж в умовах інших систем. Це знаходить своє відображення у недостатніх об'ємах фінансування профілактичних заходів і, навпаки, у зайвому фінансуванні ряду лікувальних процедур. У той же час, прагнучи мінімізувати власні витрати, приватні страхові компанії намагаються скоротити необов'язкові процедури і виключити дороге лікування з числа послуг, що покриваються страховкою. Тип фінансування і організація методу фінансування впливають на розмір адміністративних витрат у загальній структурі витрат на охорону здоров'я. За наявності приватних страховиків, в умовах конкуренції, при децентралізації і великій

кількості інкасуємих органів частка адміністративних витрат у загальній структурі витрат на охорону здоров'я зростає.

Висновки. В Україні реформована сфера охорони здоров'я повинна базуватися на принципах обов'язкового соціального медичного страхування. Її фінансування необхідно здійснювати з двох джерел: податків і внесків до фонду обов'язкового соціального медичного страхування. Перша частина є виділеними з державного бюджету коштами на розвиток охорони здоров'я. Навряд чи в нинішній ситуації можливе цільове реформування системи оподаткування виходячи тільки з потреб і особливостей сфери охорони здоров'я. Тому сам механізм виділення коштів і принципи формування їх розміру залишаться колишніми. Проте необхідно законодавчо встановити частку від акцизних податків на алкоголь і тютюн, яка буде перераховуватись на потреби охорони здоров'я. Друга складова бюджету охорони здоров'я формуватиметься за рахунок внесків до фонду обов'язкового соціального медичного страхування. Внески повинні здійснюватися з дотриманням принципу горизонтальної справедливості, тобто пропорційно доходам громадян. Під доходами повинна розумітися та ж база, що і при оподаткуванні. На первинному етапі впровадження системи соціального медичного страхування можливе, для спрощення системи розрахунків, стягування внесків з працюючого населення пропорційно рівню заробітної платні. Ставки внесків для працюючих за наймом і не за наймом повинні бути однаковими. Вони повинні бути однаковими і для всіх регіонів країни. Внески розподіляються між працюючими і працедавцями. Пропорції треба визначати ступенем шкідливості умов роботи. Чим більше шкідливість роботи, тим вище частка працедавця. За непрацююче населення внески повинна сплачувати держава. Внески для пенсіонерів також розпадаються на дві частини: частка пенсіонера і частка пенсійного фонду. Розміри пропорції необхідно визначати співвідношенням рівня пенсії і мінімального прожиткового рівня. При існуючому рівні пенсій внески за переважну частину пенсіонерів платитимуть пенсійні фонди. Платежі готівкою (на розвиток поліклініки, лікарні і т. ін.), що мають місце в даний час, необхідно скасувати, оскільки вони носять явно виражений регресивний характер і є важким тягарем для бідних верств населення. Найважливішою причиною наявності тіньових платежів у системі охорони здоров'я є відсутність конкуренції в самій системі. Відсутність конкуренції, відсутність дієвих стимулів для підвищення ефективності і якості роботи погіршує якість обслуговування. Аналогічна ситуація була описана А. Хіршманом як проблема «ледачої монополії» [13, с. 59]. На ринку, на якому відсутня конкуренція за сам ринок, у споживачів є теоретична можливість виразити своє невдоволення діяльністю монополіста або шляхом переходу до іншого лікаря або поста-

чальника медичних послуг усередині самої системи, або звернутися зі скаргою в страхову медичну компанію. Однак на практиці пацієнти віддають перевагу переходу на інший ринок. У наших умовах це трансформується в оплату медичної послуги в державних установах шляхом стимулювання медичного персоналу за допомогою неформальних платежів, або одержання необхідної послуги за допомогою легальних платежів, але у приватних організаціях. При цьому поліклініка або лікарня не несуть ніяких фінансових втрат і не мають стимулів для підвищення ефективності і якості роботи. У результаті в наш час теоретично має місце конкуренція між системою державного безкоштовного медичного обслуговування й недержавними медичними організаціями. Однак на практиці це ніяк не позначається на роботі державного сектору, оскільки недержавні організації незначні кількісно, є далеко не у всіх населених пунктах і надають набагато менший перелік послуг. Тому для підвищення ефективності роботи державної системи охорони здоров'я потрібно сформувати конкурентне середовище усередині самої системи.

Упровадження такої моделі фінансування охорони здоров'я дозволить не тільки збільшити об'єми фінансування, а й сформувати необхідні умови для підвищення ефективності функціонування всієї системи охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голухов Г. И. Управление медико-производственным комплексом: организационно-экономический аспект / Г. И. Голухов, Б. А. Райзберг, Ю. В. Акимов, Ю. В. Шиленко. – М. : Клиника 21 века, 2003. – 330 с.
2. Камінська Т. М. Медичне страхування в Україні в контексті розвитку системи соціального страхування / Т. М. Камінська, Л. В. Нечипорук // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – Харків, 2014. – №4. – С. 6–17.
3. Основы общей экономической теории с экономикой здравоохранения / А. А. Дробышев, Ф. Д. Момот, В. Н. Артемьев и др. – М. : АНМИ, 2002. – 425 с.
4. Портер М. Переосмысление системы здравоохранения / М. Портер, Э. О. Айсберг. – Киев : Изд-во Алексея Капусты, 2007. – 620 с.
5. Финансирование здравоохранения: альтернативы для Европы : пер. с англ. / Э. Моссиалос, А. Диксон, Ж. Фигерас, Д. Кутцин. – М. : Весь Мир, 2002. – 352 с.
6. Glennerster, H. (1997) *Paying for Welfare: Towards 2000*, 3rd edn. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
7. Wagstaff, A., van Doorslaer, E., van der Burg, H. et al. (1999) Equity in the finance of health care: some further international comparisons, *Journal of Health Economics*, 18: 263-90.
8. Mastilica, M. and Bozиков, J. (1999) Out-of-pocket payments for health care in Croatia: implications for equity, *Croatian Medical Journal*, 40(2): 152-9.

9. Российское здравоохранение: оплата за наличный расчёт / С. В. Шишкин (рук. кол.), Г. Е. Бесстремьянная, М. Д. Красильникова и др. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 248 с.
10. Commission on Taxation and Citizenship (2000) *Paying for Progress: A New Politics of Tax for Public Spending*. London: Fabian Society
11. OECD (2000) *OECD Health Data 2000: A Comparative Analysis of 29 Countries*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
12. Nonneman, W. and van Doorslaer, E. (1994) The role of the sickness funds in the Belgian health care market, *Social Science and Medicine*, 39(10): 1483-95.
13. Hirschman, A. O. *Exit, Voice and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organisations and States*. Cambridge: Harvard University Press, 1970.

REFERENCES

1. Goluhov G. I., Rayzberg B. A., Akimov Yu.V, Shilenko Yu. V. (2003). *Upravlenie mediko-proizvodstvennyim kompleksom: organizatsionno-ekonomicheskiiy aspekt*. M. Izdatelstvo Fonda «Klinika 21 veka».
2. Kaminska T. M., Nechyporuk L. V. (2014). *Medychne strakhuvannia v Ukraini v konteksti rozvytku systemy sotsialnoho strakhuvannia*ю Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriia: Ekonomichna teoriia ta pravo. 4.
3. Drobyishev A. A., Momot F. D., Artemev V. N. (2002). *Osnovyi obschey ekonomicheskoy teorii s ekonomikoy zdavoohraneniya*. M. ANMI.
4. Porter M., Aysberg E. O. (2007). *Pereosmyslenie sistemyi zdavoohraneniya*. K. Izdatelstvo Alekseya Kapustyi.
5. Mossialos E., Dikson A., Figeras Zh., Kuttsin D. (2002). *Finansirovanie zdavoohraneniya: alternativyi dlya Evropyi*. M. Izdatelstvo «Ves Mir».
6. Glennerster, H. (1997) *Paying for Welfare: Towards 2000*. 3rd end. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.
7. Wagstaff, A., van Doorslaer, E., van der Burg, H. et al. (1999). Equity in the finance of health care: some further international comparisons, *Journal of Health Ecjnjmics*, 18:
8. Mastilica, M. and Bozikov, J. (1999). Out-of-pocket payments for health care in Croatia: implications for equity, *Croatian Medical Journal*, 40(2).
9. Shishkin S. V., Besstremyannaya G. E., Krasilnikova M. D. (2004). *Rossiyskoe zdavoohranenie: oplata za nalichnyi raschyot*. M. Izdatelskiy dom GU VShE.
10. Commission on Taxation and Citizenship (2000). *Paying for Progress: A New Politics of Tax for Public Spending*. London: Fabian Society.
11. OECD (2000) *OECD Health Data 2000: A Comparative Analysis of 29 Countries*. Paris. Organisation for Economic Co-operation and Development.
12. Nonneman, W. and van Doorslaer, E. (1994). The role of the sickness funds in the Belgian health care market. *Social Science and Medicine*. 39(10).
13. Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organisations and States*. Cambridge. Harvard University Press.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2016.

В. М. ФИЛАТОВ

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры политической экономики Харьковского национального экономического университета имени Семёна Кузнеця

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ УКРАИНЫ

Выявлены основные источники финансирования сферы здравоохранения в различных странах мира: налоги, взносы в фонды социального медицинского страхования, взносы в фонды частного медицинского страхования и платежи наличными. Проанализирована реализация принципов социальной справедливости в различных схемах финансирования. Рассмотрена проблема перераспределения полученных для финансирования сферы здравоохранения средств между различными слоями населения в виде медицинских услуг. Предложено финансировать сферу здравоохранения в Украине из двух источников: налогов и взносов в фонд обязательного социального медицинского страхования.

Ключевые слова: сфера здравоохранения, фонды медицинского страхования, налоги, социальная справедливость.

V. M. FILATOV

PhD., associate professor of Economics Department of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

MACROECONOMIC FEATURES OF REFORMING ECONOMIC RELATIONS IN UKRAINIAN'S HEALTHCARE

Problem setting. The modern health care system in Ukraine does not meet the needs of society. Although such important macroeconomic indicators as incidence rate, average life expectancy depend not only on the functioning of the health sector, dissatisfaction with his work Express, both patients and practitioners, and industry executives. Reasons for this situation are many, one of them is low pay and underfunding of the sector as a whole, which does not develop properly the material-technical base and improve the organization and methods of treatment.

Recent research and publications analysis. Problems of increasing the efficiency of health care are reflected in the works of Akopyan A. S., Boyarintsev B. I., Venediktov D. D., O. I. Vyalkov., Golukhov G. N. etc. It should be noted that the problem of institutional restructuring of the health sector, for improving its effectiveness is relevant for developed countries.

Paper objective. Experience shows that to overcome the present crisis by local changes of the individual parameters of the healthcare system is not possible. It is therefore

necessary to create a new efficient structure that would meet the modern needs of the society. The funding problems will become important in the formation of new economic relations in the sphere of healthcare.

Paper main body. There are four main sources of health financing in world practice: taxes, contributions to social health insurance, contributions to private health insurance and cash payments. Funding system can be progressive or regressive from the viewpoint of implementation the principles of social justice.

In most developed countries, direct taxes are progressive and indirect taxes are regressive. Observance of the principles of justice requires conditions in which people with the same income paid to the development of the healthcare the same amount of money (horizontal principle of social justice). In health care financing through the tax system, this principle is implemented using the state-wide tax system. Horizontal principle of social justice in terms of private health insurance is almost not implemented. Cash payments have tended to be regressive and their using violates the horizontal principle of social justice.

Conclusions of the research. Reformed healthcare in Ukraine should be based on the principles of compulsory social health insurance. This funding should be carried out from two sources: taxes and contributions for compulsory social health insurance. The first part is funds to health development allocated from the state budget. The second component will shape through contributions for compulsory social health insurance. Contributions should be undertaken with observance of horizontal principle of social justice, that is, proportionally citizens' income.

Short Abstract for an article

Abstract. Author identified the four main sources of health financing around the world: taxes, contributions to social health insurance, contributions to private health insurance and cash payments. The article are analyzed the implementation of principle for social justice in the various financing schemes. Author addressed the issue redeployment of funds between different segments of the population in the form of health services. It's suggested to fund the health care sector from two sources: taxes and contributions for compulsory social health insurance.

Key words: healthcare, health insurance funds, taxes, social justice.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВА

УДК 340.33011

О. А. ГРИЦЕНКО

доктор економічних наук, професор
кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
onlyahead@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9895-730X

ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОШУКУ ПРЕДМЕТА РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО ПРАВА¹

Медичне право виокремлюється в особливу галузь права внаслідок необхідності ефективного регулювання відносин, що складаються з приводу привласнення життя як фундаментального природного блага. Життя (та його складова – здоров'я) відносять до мериторних благ, використання яких потребує правового регулювання. Об'єктом медичного права стає медична послуга як трансакція, завдяки якій відбувається розподіл повноважень між суб'єктами. Медичне право – це система суспільних відносин, що виникає у зв'язку з формуванням, передачею, відтворенням, охороною прав людини на нормальне (здорове) життя.

Ключові слова: медичне право, мериторні блага, медична послуга, біомедична модель життя.

JEL Classification: I 12, 18, K 32.

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961) та фундаментального дослідження «Науково-теоретичні проблеми формування, розвитку та інституційної побудови правової економіки в Україні» за рахунок видатків державного бюджету (№ державної реєстрації 0115U000326).

Постановка проблеми. Сьогодні все вочевидь стає зрозумілим, що мета та основний вимір цивілізаційного розвитку – людина та її життя. Усі відносини, що визначають рівень та якість людського життя, стають акцентом практичної діяльності. Кожна сфера наукового дослідження відчуває цей подих цивілізаційного розвитку та концентрує свою увагу на забезпеченні умов людського розвитку. Правова наука чітко відчула цю потребу та сконцентрувала увагу на виокремленні спеціальної галузі права, яка буде безпосередньо регулювати відносини в галузі людського життя. Актуальність існування медичного права значно зростає в процесі здійснення реформи у сфері охорони здоров'я. Важливими факторами, що спонукали виникнення медичного права, стали: суттєве розширення нормативно-правової бази регулювання медичної діяльності, що потребує її упорядкування; поява нових видів медичних явищ (трансплантація, сурогатне материнство, генетичні технології, кріокремація, екологічна реабілітація, медичний туризм, клонування); зміни організаційно-інституційної структури (поява приватної медицини, медичне страхування, зростання лікарської відповідальності, розширення можливостей захисту прав споживачів лікарської послуги шляхом звернення до суду і т. ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проблематика медичного права та медичного законодавства стала об'єктом поглибленого та всебічного дослідження. Ці дослідження відтворюють логіку наукового пізнання. По-перше, правознавці почали ставити питання про необхідність існування медичного права [1; 2] та історію виникнення цієї галузі [3].

По-друге, виникла необхідність виявити значення медичного права в організації медичної діяльності [4]. По-третє, робиться спроба виявити особливості медичного правознавства [5]. По-четверте, йде пошук місця медичного права в системі соціального регулювання [6; 7]. Потім дослідження заглиблюється в сутність категоріального апарата медичного права [8]. Накопичені наукові здобутки починають втілюватися в учбові матеріали та підручники [9; 10]. Але розбіжності в розумінні медичного права призводять до неоднозначності у визначенні предмета, методології та структури учбових курсів. Виходячи з міждисциплінарного характеру медичного права, його проблемами займаються медики, юристи, філософи, соціологи та ін. [11]. Безперечно, існує тісний зв'язок між правом і медициною [12]. Але правознавці мало звертають уваги на економічні дослідження спільних та суміжних явищ, навіть коли це може значно збагатити розуміння правових явищ [13]. Так, у монографії доктора економічних наук Т. М. Камінської «Ринок медичних послуг: досвід теоретико-інституційного аналізу» (2006) фактично розроблений методологічний інструментарій, що може ефективно використовуватися у визначенні предмета медичного права [14].

Формулювання цілей. Пошук предмета регулювання медичного права необхідно починати з визначення об'єкта, навколо якого будуть складатися правовідносини. Життя, здоров'я, хвороба, пацієнт, хворий, медичні установи, медична діяльність, медична послуга – все потрапляє в коло дослідження правової науки. Але чіткої субординації та ієрархії цих понять не існує, а значить суперечливим залишається визначення предмета медичного права. Мета статті – на основі категоріального апарату економічної теорії визначити характер фундаментального блага, відповідно до якого виникає необхідність існування особливої правової структури.

Виклад основного матеріалу. Економічна теорія починає свій аналіз із пошуку фундаментального блага, задоволення потреби якого потребує певних механізмів споживання. З точки зору економічної теорії, важливим є поділ економічних благ на конкурентні та неконкурентні. Критерієм цього розмежування є суперництво між споживачами за можливість споживати певні блага. Конкурентними у споживанні будуть ті блага, отримання вигоди від споживання яких робить неможливим їх споживання іншими. Значна кількість звичайних товарів, що призначені до особистого споживання, належать до конкурентних (приватних та виключних) благ, справедливим та ефективним механізмом розподілу яких стає ринок. Неконкурентними (суспільними, невиключними, неподільними) є такі блага, вигоди від споживання яких одним суб'єктом не супроводжуються виключенням інших від отримання вигоди від них. Їх неможливо розбити на частини, від їх споживання неможливо виключити певну групу людей. У цьому випадку неможливо визначити ціновий механізм (оплату) їх споживання для окремої людини. Але серед неконкурентних благ є такі, що одночасно носять як приватний, так і суспільний характер. Такі блага отримали назву *мериторних* благ. В економічному розумінні мериторні блага – це блага, попит на які з боку приватних осіб відстає від бажаної суспільством пропозиції, і тому держава повинна їх стимулювати. Це означає, що мериторні блага пов'язані з інтересами держави в цілому, оскільки не виявляються в індивідуальних перевагах. Існування мериторних благ ставить перед суспільством питання – яким є найкращий спосіб розподіл цього багатства. Важливо, що інтерес до аналізу мериторних благ виявляють правознавці. Так, відомий засновник та впливовий прихильник течії «економіки та права», суддя Федерального апеляційного суду США Гвідо Калабрезі в своїй книзі «Майбутнє права і економіки. Нариси про реформу та роздуми» (2016) спеціально аналізує характер мериторних благ, виокремлюючи механізми їх виникнення через коммодифікацію (виокремлення благ у коло певного товариства) та командифікацію (використання благ здійснюється на основі команд зверху). Існування мериторних благ Г. Калабрезі виводить

із двох обставин. Перша – ці блага виникають унаслідок того, що на них взагалі неможливо визначити ціну, оскільки витрати на її встановлення викликають зменшення корисності для значної групи людей. Друга обставина пов'язана із тим, що ці блага можуть бути оціненими, але це може привести до негативних результатів. «Багато хто заперечує не проти того, що на ці блага встановлюється певна ціна, а проти здатності багатих запропонувати більш високу ціну, ніж бідні, через що розміщення таких благ через звичайний ринок ставатиме неприйнятним, зменшуючи корисність, а тому і “витратним” для багатьох людей» [15, с. 54–55].

Фундаментальним благом, навколо якого буде формуватися система правовідносин, стає *життя*, яке за всіма ознаками відповідає характеристиці мериторного блага. «Життя – це безцінний скарб, проте ми постійно її на щось обмінюємо. Не дивно, що вчені витратили чимало часу і сил, намагаючись з'ясувати, яку цінність слід приписувати життю в тих або інших обставинах, щоб можна було прийняти правильні рішення про те, коли і скільки засобів ми хочемо витратити на її порятунок, а коли цього не варто робити» [15, с. 60]. Ринкове розміщення цього блага не може бути визначеним як ефективний та моральний спосіб прийняття рішення, оскільки не кожна людина спроможна зрозуміти цінність свого життя, або витратити необхідну кількість грошей на його підтримання та збереження. Безумовно, здоров'я – один із найважливіших інтересів як окремої людини, так і суспільства в цілому (хворий народ – це слабка держава). Але життя – це мериторне благо особливого роду, оскільки воно має приватний (виключний, розподільний) характер і дозволяє використання ринкових способів його збереження, приміром, витрати на раціональне харчування, проживання в екологічно чистих регіонах, отримання дорогого лікування і т. ін. У той же час життя може перетворитися на коммондитне (спільне) благо, якщо людина застрахувалася в певній страховій організації. Здоров'я як суспільне благо стає командитним, коли держава бере на себе обов'язок забезпечувати кожного громадянина мінімально необхідним обсягом медичних послуг. Для реалізації публічного інтересу, безумовно, потрібне впорядкування відносин в інтересах як окремої людини, так і суспільства в цілому (приміром, для того, щоб організувати загальнообов'язкове соціальне медичне страхування).

Таким чином, відбувається поєднання системи публічно-правового та приватноправового регулювання в сфері охорони здоров'я. В організації охорони здоров'я постійно виникають суперечки у визначенні способів, які дозволили би людям висловити свої побажання найкращим чином, але при цьому знизили би витрати коммодифікації або командифікації.

Кожна людина зацікавлена в тому, щоб її життя було якісно нормальним. Якість життя визначається його наповненням здоров'ям, тобто повинно характеризуватися певним станом фізичного, психічного і соціального благополуччя. Нормальним, взагалі, за словами відомого економіста А. Маршала, визначається «такий процес, в якому переважають певні тенденції, дії яких носять більш-менш стійкий, постійний характер, над явищами відносно нерегулярними, винятковими... Хвороба – це ненормальний стан людини, але довге життя без якої-небудь хвороби – таке ж відхилення від норми [16, с. 90]. Тобто хвороба – це елемент нормального (але не здорового) життя. Здоров'я є природним правом людини, в якому поєднується (вирішується) протиріччя між свободою людини (можливість контролювати своє здоров'я та забороняти втручання в тіло без її згоди) та залежністю від інших суб'єктів і рівністю з ними (тобто рівна можливість отримати на існуючому рівні захист свого здоров'я). Це протиріччя в досконалих національних системах охорони здоров'я реально гарантується державою. Реалізація суб'єктивного права людини на здоров'я найкращим чином реалізується в рамках об'єктивного права, саме тому необхідна правова структура (в цьому випадку витрати командифікації стають значно меншими), що регламентує права тих людей (пацієнтів), які звертаються за медичною допомогою з метою охорони свого здоров'я.

Життя людини має дві сторони – природна (біологічна форма існування матерії, що передбачає сукупність та метаболізм специфічних фізико-хімічних процесів) та соціальна (взаємодія людини з системою суспільних відносин). Таким же чином розподіляється здоров'я людини. У сучасній правовій системі існуючі галузі (конституційне, цивільне, адміністративне, господарське, кримінальне) торкаються тією чи іншою мірою природного життя людини, але основний регулюючий ефект сконцентровано на забезпеченні соціально-правового здоров'я. Фізична сторона здоров'я (біомедична модель життя) повинна стати особливим об'єктом, що потрапляє у сферу медичного права, яка більшою мірою, ніж інші галузі, стає людино-центристською, оскільки торкається найсуттєвішої природи суб'єкта – його права на нормальне (або здорове) життя.

Перше, на що медичне право звертає увагу, – якісні та кількісні параметри (антропометричні, фізичні, біохімічні, біологічні та ін.) здоров'я. Значення параметрів укладається у визначений, вироблений медичною наукою і практикою, діапазон. Відхилення значення від заданого діапазону може стати ознакою і доказом погіршення здоров'я. Розвиток медичних досліджень може змінювати характер розуміння норми. Те, що раніше було визначено як не норма, може стати відхиленням, яке потрапляє у сферу нормального стандар-

ту. На основі розроблених норм здоров'я медичне право починає свою регулюючу функцію з регламентування, контролю та затвердження стандартів лікування, в яких визначаються спектр діагностичних процедур, аналізів, перелік обов'язків лікарів. Відповідно до стандартів розробляються протоколи лікування, які визначають первинну, гарантовану державою, медичну послугу. Протокол лікування накладає відповідальність на лікаря (у виконанні та дотриманні протоколу), і пацієнта (дотримуватися призначення лікаря). В такому випадку виникає об'єктивна основа взаємовідносин між лікарем та пацієнтом, що може зняти виникаючі суперечності.

Стандарт нормального здоров'я визначається не тільки характером впливу медичного втручання, а й іншими обставинами. Орієнтовно вплив факторів забезпечення здоров'я сучасної людини Всесвітня організація охорони здоров'я виокремила в наступні складові:

- спосіб життя, харчування – 50%;
- генетика та спадковість – 20%;
- зовнішнє середовище та природні умови – 20%;
- охорона здоров'я – 10%.

Відповідно до цих факторів треба сформулювати стандарти нормального життя (здоров'я), що повинні бути враховані в нормах забезпечення здорових і безпечних умов життя. Приміром, уведення норм споживання продуктів харчування, витрат часу на виконання фізичних вправ, рівня забруднення навколишнього середовища тощо. Ці норми теж повинні стати об'єктом регулювання медичного права.

Відповідно до етапів життя та структури людського тіла формується система медичних галузей та наукових дисциплін. Для кожного етапу – вагітність, народжування, дитинство, дорослість, старіння, смерть характерні специфічні ознаки життя та його порушення (відхилення, хвороби), що потребують певного медичного втручання. Так, порушення репродуктивного здоров'я породжує штучне запліднення, сурогатне материнство. Суттєве порушення функцій окремих органів або частин тіла може потребувати трансплантації відтворювальних або невідтворювальних органів. Особливої уваги потребує етап вмирання. Достойне життя людини повинне завершуватися достойною смертю. В системі танатології (частина медицини, що займається механізмом вмирання) найбільш дискусійною є можливість використання еутаназії (безболісної швидкої смерті при усвідомленому волевиявленні пацієнта). Сьогодні серед правознавців існує думка, що право на смерть імпліцитно включено в право на життя, а значить – є невідчужуваним і непередаваним [17]. І хоча ця проблема в Україні знаходиться на стадії гострої дискусії, мине час ця медична послуга потребує свого регулювання в межах в медичного права.

Відтворення життя та здоров'я здійснюється при наданні медичної допомоги. Згідно із законодавством України про охорону здоров'я медична допомога визначається як діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [18]. Змістовно послуга концентрує увагу на медичних процедурах, які здійснюються лікарем. У сучасних умовах актуальним є не просто проведення медичних дій, а визначення – які правомочності відповідають цим діям, які права відновлюються, порушуються, захищаються. «Головними суб'єктами медичних відносин є постачальник медичної допомоги і споживач (пацієнт). Суб'єктами економічних відносин виступають власник, виробник (або постачальник) медичної послуги, продавець та її покупець. З інституційної точки зору, надання послуги є не що інше, як обмін правомочностями між власниками факторів виробництва і покупцями» [19, с. 52]. Тим самим медична послуга стає трансакцією, відповідно до якої здійснюється розподіл повноважень з приводу забезпечення достойного (нормального, здорового) життя. Здійснення цієї трансакції потребує певних трансакційних витрат – пошук інформації (про професійний рівень необхідного лікаря, схеми та наслідки лікування тощо), специфікації прав (встановлення та розподіл повноважень між суб'єктами, що приймають участь в лікуванні), гарантії їх захисту. В цьому контексті сурогатне материнство – це отримання не тільки медичної допомоги, а перш за все – отримання прав на дитину, яку виношує інша жінка. Складні правомочності складаються з приводу трансплантації. Проникнення в тілесну оболонку індивіда означає зачіпання його основних прав і свобод, які мають бути належним чином компенсовані системою гарантій, які надаються суб'єктам трансплантації перед та після операції. Ці гарантії можуть бути розподілені між медичною установою (хірургічною бригадою) та спеціалізованими посередниками. У зв'язку з цим набувають важливості розробка медико-правових стандартів, що стосуються виконання трансплантації. Такі стандарти стають системою правової оцінки результатів оперативного втручання, що базується на сучасних досягненнях медичної науки та включають: особливості стану здоров'я суб'єктів пересадки до операції; технічні умови її виконання; існуючі ризики; співвідношення запланованих і отриманих результатів трансплантації.

Визначення медичної послуги як трансакції змінює уявлення про її вартість. Остання визначається не тільки коштами, що витрачаються безпосередньо на здійснення медичної процедура (вартість ліків, оплата праці медичних робітників та ін.), а більшою мірою саме трансакційними витратами на формування правомочностей (пацієнта, лікаря, посередників) та їх перерозподіл.

Саме медична послуга стає об'єктом медичного права, навколо якого починає формуватися вся сукупність правовідносин. Таким чином, предметом медичного права є система суспільних відносин, що виникають у зв'язку з формуванням передачею, відтворенням, збереженням, охороною прав людини на достойне (нормальне, здорове) життя. Ця система складається з певних підрозділів, що розрізняються за суб'єктами, функціями та схемами діяльності.

Перший підрозділ регулює відносини між пацієнтом та лікарем із приводу надання медичної послуги (це переважно цивільно-правові відносини). *Другий* – виникає внаслідок відносин між органами влади та медичною установою (адміністративно-правові, бюджетні, фінансові правовідносини). *Третій* – це відносини, що складаються між основними суб'єктами (пацієнт – лікар) та особами, що включені в алгоритм надання медичної послуги. Приміром, при сурогатному материнстві є жінка, яка надала згоду на виношування дитини. Це можуть бути посередницькі фірми, що організують та контролюють виконання прийнятих обов'язків. При трансплантації з'являється донор та його посередники. Складні відносини почнуть виникати при штучному заплідненні, коли мова буде йти про дизайнерських дітей (тобто коли використовуються хромосоми декількох жінок). Особлива схема взаємовідносин виникає при організації медичного туризму. Цей підрозділ медичного права буде кожного разу розширюватися в разі появи нових видів медичних послуг. *Четвертий* підрозділ буде пов'язаний з організацією господарської (фінансової, інвестиційної, маркетингової та ін.) діяльності медичного закладу. Особливої уваги потребують відносини, що виникають унаслідок медичного страхування. При переході до страхової медицини змінюється статус закладів охорони здоров'я – вони стають виробниками медичних послуг із відповідними правами і повноваженнями, що, в свою чергу, потребує більш чіткого визначення прав та обов'язків пацієнтів у взаємовідносинах пацієнт – медичний заклад – страхова організація.

Висновки. Медичне право – нова галузь правової системи та наукового знання, яке в переважній більшості країн світу існує як самостійна галузь права, фахівці якої професійно займаються різними проблемами медичної діяльності. Внаслідок цього виникає ціла низка питань, які повинні бути вирішені. Перш за все потребують спеціальної розробки методи регулювання, враховуючи те, що медичне право – це комплексна галузь. По-друге, формування медичного права багато в чому залежить від розвитку досліджень у галузі медичного законодавства. Кожна медична послуга потребує визначення складу медичних правовідносин, відповідно до яких будуть формуватися права та обов'язки суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стеценко С. Г. Медичне право України: міфи та реалії [Електронний ресурс] / С. Г. Стеценко. – Режим доступу: <http://te.zavantag.com/docs/176/index-40812.html>.
2. Сенюта І. Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я : монографія / І. Я. Сенюта. – Львів : Астролябія, 2007. – 224 с.
3. Вороненко Ю. В. Історія виникнення, становлення та розвитку правового регулювання медичної діяльності на теренах України / Ю. В. Вороненко, Я. Ф. Радиш // Укр. мед. часопис. – 2007. – № 1. – С. 45–49.
4. Сізінцова Ю. Ю. Значення права у діяльності організаторів охорони здоров'я / Ю. Ю. Сізінцова // Економіка і право охорони здоров'я. – 2015. – № 2(2). – С. 55–58.
5. Клименко О. В. Медичне правознавство / О. В. Клименко // Економіка та держава. – 2012. – № 4. – С. 113–114.
6. Стеценко С. Г. Медичне право в системі соціального регулювання медичної діяльності [Електронний ресурс] / С. Г. Стеценко. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2011-01-16-19-18-47/121-sg-stetsenko-medichne-pravo-ukrayini/3181-glava-2-medichne-pravo-v-sistemi-sotsialnogo-reguljuvannja-medichnoyi-d>.
7. Вороненко Ю. В. Медицинское право в системе права Украины: состояние и перспективы развития / Ю. В. Вороненко, Я. Ф. Радыш // Укр. мед. журн. – 2006. – № 5. – С. 5–10.
8. Радиш Я. Ф. Теоретико-методологічні засади дослідження державного регулювання медичної діяльності в Україні (категорійно-понятійний апарат медичного права) [Електронний ресурс] / Я. Ф. Радиш. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/1/03.pdf>.
9. Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський ; за заг. ред. С. Г. Стеценка. – Київ : Атіка, 2010. – 208 с.
10. Понятие, предмет и методы медицинского права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vmede.org/sait/?id=Sudebmaya_m_sergeev_2008&menu=Sudebmaya_m_sergeev_2008&page=51.
11. Гладун З. Медицинское право – комплексная отрасль права Украины / З. Гладун // Право Украины. – 2007. – № 4. – С. 100–105.
12. Калита В. Медицина и право имеют шагать рядом / В. Калита // Укр. мед. газ. – 2007. – № 10. – С. 6.
13. Пашков В. Сутність медичних послуг у системі господарського законодавства / В. Пашков // Медичне право. – 2013. – № 2(12). – С. 88–101.
14. Каминская Т. М. Рынок медицинских услуг: опыт теоретико-институционального анализа : монографія / Т. М. Каминская. – Харьков : ИПП «Контраст», 2006. – 296 с.
15. Калабрезі Г. Будущее права и экономики. Очерки о реформе и размышления : пер. с англ. / Гвидо Калабрезі – М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2016. – 304 с.
16. Маршал А. Принципы политической экономии : пер. с англ. / А. Маршал. – М. : Прогресс, 1983. – Т. 1. – 415 с.
17. Булеца С. Право фізичної особи на життя та здоров'я (порівняльно-правовий аспект) : монографія / С. Булеца. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2006. – 171 с.

18. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс] // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – №4. – Ст. 19. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
19. Камінська Т. М. Про економічну сутність медичної послуги / Т. М. Камінська // Економіка України. – 2003. – №8. – С. 50–55.

REFERENCES

1. Stetsenko S. H. (2007). Medychne pravo Ukrainy: mify ta realiiu Retrieved from: <http://te.zavantag.com/docs/176/index-40812.html>.
2. Seniuta I. Ya. (2007). Medychne pravo: pravo liudyny na okhoronu zdorovia. Lviv Astoliabiia.
3. Voronenko, Yu. V., Radysh Ya. F. (2007). Istoriia vynyknennia, stanovlennia ta rozvytku pravovoho rehuliuвання medychnoi diialnosti na terenakh Ukrainy. Ukr.med.chasopys. 1.
4. Sizintsova Yu. Yu. (2015). Znachennia prava u diialnosti orhanizatoriv okhorony zdorovia. Ekonomika i pravo okhorony zdorovia. 2(2).
5. Klymenko O. V. (2012). Medychne pravoznavstvo. Ekonomika ta derzhava. 4.
6. Stetsenko S. H. (2008). Medychne pravo v systemi sotsialnogo rehuliuвання medychnoi diialnosti. Retrieved from: <http://uristinfo.net/2011-01-16-19-18-47/121-sg-stetsenko-medichne-pravo-ukrayini/3181-glava-2-medichne-pravo-v-sistemi-sotsialnogo-reguljuвання-medichnoyi-d>.
7. Voronenko Yu. V., Radysh Ya. F. (2006). Meditsinskoe pravo v sisteme prava Ukrainyi: sostoyanie i perspektivy razvitiya. Ukrainskiy meditsinskiy zhurnal. 5.
8. Radysh Ya. F. Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia derzhavnogo rehuliuвання medychnoi diialnosti v Ukraini (katehoriino-poniatiinyi aparat medychnogo prava). Retrieved from: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/1/03.pdf>.
9. Stetsenko S. H., Stetsenko V. Yu., Shatkovskiy Ya. M. (2010). Medychne pravo Ukrainy (pravovi zasady zabezpechennia medychnogo strakhuvannia). K. Atika.
10. Ponyatie, predmet i metody meditsinskogo prava. Retrieved from: http://vmede.org/sait/?id=Sudebmaya_m_sergeev_2008&menu=Sudebmaya_m_sergeev_2008&page=51.
11. Gladun Z. (2007). Meditsinskoe pravo – kompleksnaya otrasl prava Ukrainyi. Pravo Ukrainyi. 4.
12. Kalita V. (2007). Meditsina i pravo imeyut shagat ryadom. Ukrainskaya meditsinskaya gazeta. 10.
13. Pashkov V. (2013). Sutnist medychnykh posluh u systemi hospodarskogo zakonodavstva. Medychne pravo. 2(12).
14. Kaminskaya T. M. (2006). Ryinok meditsinskih uslug: opyt teoretiko-institutsionalnogo analiza. Hkarkov. IPP «Kontrast».
15. Kalabrezi G. (2016). Budushee prava i ekonomiki. ocherki o reforme i razmyishleniya. M. Izd-vo Instituta Gaydara.
16. Marshal A. (1983). Printsipy politicheskoy ekonomii. T.1. M. Progress.
17. Buletsa S. (2006). Pravo fizychnoi osoby na zhyttia ta zdorovia (porivnialno-pravovyi aspekt). Uzhhorod Polihrafsentr.

18. *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia.* (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1993, №4, st.19. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
19. Kaminska T. M. (2003). *Pro ekonomichnu sutnist medychnoi posluhy.* *Ekonomika Ukrainy*. 8.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2016.

Е. А. ГРИЦЕНКО

доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОИСКУ ПРЕДМЕТА РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА

Медицинское право выделяется в особую отрасль права вследствие необходимости эффективного регулирования отношений, которые складываются в связи с присвоением жизни как фундаментального естественного права. Жизнь (и ее составляющая – здоровье) относятся к мериторным благам, использование которых требует правового регулирования. Объектом медицинского права является медицинская услуга как трансакция, благодаря которой осуществляется распределение полномочий между субъектами. Медицинское право – это система общественных отношений, возникающая в связи с формированием, передачей, восстановлением и охраной права человека на нормальную (здоровую) жизнь.

Ключевые слова: медицинское право, мериторные блага, медицинская услуга, биомедицинская модель жизни.

О. А. HRYTSENKO

Doctor of Economic Sciences, professor of Theory Department of Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

ECONOMIC APPROACHES TO SEARCH FOR THE SUBJECT OF REGULATION OF MEDICAL LAW

Problem setting. Medical law is the body of laws concerning the human right to the deserving life, responsibilities of medical professionals and their patients. Objective prerequisites of emergence a medical law as the special sphere of the legal adjusting – is singularity of the object that requires special ways of regulation. .

Recent research and publications analysis. Medical law is relatively new branch of law that attracts attention many lawyers who analyze history of history of occurrence of medical right, its place in the system of legal relations, basic concepts. But divergences in

understanding of medical right result in an ambiguousness in the decision of object, methodology of cognition and structure of educational courses.

Paper objective. The main objective of the article is to reveal the objective logic of the emergence of an object and the subject of regulation of medical law on the basis of using of methodology of economic theory.

Paper main body. Medical law arises from the need to regulate the fundamental right of a person to life (health). Life should be regarded as a merit goods, demand on that less than his suggestion. It means that life – it simultaneously private and public good, that needs the special hierarchy of private and public right. Forming, maintenance, recreation, renewal and health protection will be realized through medical service. Last – is a transaction that envisages the conversion of different capability. Medical law is the system of public relations that arise up in connection with emergence, recovery and protection of human rights on normal (healthy) life. Though medical law covers a huge range of specialties, but it is generally divided into three main branches: The first subdivision regulates relations between a patient and doctor concerning the medical service provision (it is mainly civil legal relations). The second – adjust relations between government bodies and medical establishment (public law). The third are relations that are folded between basic subjects (a patient is a doctor) and persons, whom are involved in the organization of medical services. Fourth subdivision will be related to organization of medical establishment economic activity. The special attention is needed by relations that arise up as a result of medical insurance.

Conclusions of the research. Medical law is a new branch of legal science and practice. Medical law is the branch of law which concerns the prerogatives and responsibilities of medical professionals and the rights of the patient. It should not be confused with medical jurisprudence, which is a branch of medicine, rather than a branch of law. Medical law covers a huge range of specialties. There are certain medical standards that must be complied with while providing medical care and treatments to patients. Any instance of providing substandard medical care is taken as a medical negligence, and the offender must be accountable for breaching his medical duty. Medical law is a rapidly developing and increasingly important subject that requires close attention to the protection of various aspects of human life

Short Abstract for an article

Abstract. Medical law singled out as a particular area of law because of the need for effective regulation relations developing on the appropriation of life as a fundamental natural wealth. Life (and its component health) are merit goods, the use of which requires regulation. The object of medical law medical service is a transaction by which the distribution of powers between the entities. Medical law – a system of social relations that arise in connection with the formation of the transfer, reproduction, storage, protection of human rights in the normal (healthy) life.

Key words: medical law, merit goods, medical service, biomedical model life.

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА

УДК 334.758:34

Л. С. ШЕВЧЕНКО

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
shevchenko_ls@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4567-0310

ЗЛИТТЯ І ПОГЛИНАННЯ В ЮРИДИЧНОМУ БІЗНЕСІ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ¹

Проаналізовано сутність процесів злиття і поглинань у сфері юридичного бізнесу. Досліджено досвід M&A юридичних фірм у зарубіжних країнах. Особливу увагу приділено менеджменту укрупнення юридичних фірм.

Ключові слова: юридична фірма, укрупнення юридичних фірм, злиття і поглинання, синергія.

JEL Classification: K0, G34, M1.

Постановка проблеми. Одним із трендів розвитку сучасної економіки є консолідація бізнесу. Від початку 2008 р. щорічно у світі укладається до 30 тис. угод вартістю близько 3% ВВП, а компанії, які беруть участь в об'єднаннях, отримують рекордні прибутки [1, с. 36]. Зазначені процеси не оминають і юридичний бізнес. Останній працює у конкурентному середовищі, що змушує юристів шукати шляхи посилення своїх позицій на національних та

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961) та фундаментального дослідження «Науково-теоретичні проблеми формування, розвитку та інституційної побудови правової економіки в Україні» за рахунок видатків державного бюджету (№ державної реєстрації 0115U000326).

світових ринках юридичних послуг. Одним із них і є створення великих регіональних, національних та міжнародних юридичних фірм (далі – ЮФ), які концентрують фізичний та інтелектуальний капітал об'єднаних організацій. Такий досвід укрупнення мають ЮФ США, Німеччини, Японії, Австралії, Іспанії, Франції, Італії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці досліджують переважно загальні проблеми укрупнення компаній, ринки злиттів і поглинань. Слід виокремити роботи Д. А. Гонтар, О. М. Кириленко, А. Оксак, В. В. Сабадаш, Н. С. Скопенко, О. М. Твердомед та інших авторів. Утім теоретичні аспекти об'єднання ЮФ залишаються не дослідженими.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз процесів злиття і поглинання у сфері юридичного бізнесу в зарубіжних країнах та в Україні.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі під злиттям та поглинанням (Mergers and Acquisitions, або M&A) розуміють один із способів укрупнення бізнесу, розширення діяльності компанії та сфер впливу на окремому ринку. Злиття – це угоди між двома і більше компаніями, в результаті яких з'являється нова компанія, що встановлює контроль і управління над активами і зобов'язаннями старих компаній, а останні припиняють самостійне існування. Причому йдеться як про утворення нової економічної одиниці, так і про появу нової юридичної особи. Послідовними кроками до цього можуть бути: 1) злиття активів, яке має місце, якщо до нової об'єднаної фірми передаються права контролю над рештою учасників угоди, проте останні продовжують здійснювати свою основну діяльність; 2) часткове злиття, яке передбачає формування асоціативних структур і здійснюється шляхом утворення за участі двох і більше фірм нового підрозділу, діяльність якого управляється разом учасниками об'єднання; 3) повне злиття – об'єднання двох або більше організацій, які раніше існували окремо, у нову. При цьому учасники угоди втрачають свій статус юридичної особи і ліквідовуються [2].

Поглинання – це взяття однією компанією під свій контроль іншої з метою управління і набуття абсолютного чи часткового права власності, що означає розширення її сфери впливу і господарської влади. Поглинання компанії здійснюється шляхом скуповування акцій або викупування контрольного пакета акцій, тобто придбання підприємства. Компанія, що поглинається, перестає існувати як економічна одиниця і самостійна юридична особа, стає частиною або «дочкою» того, хто її поглинув. Ініціатором процесу може бути як поглинач, так і власник (власники) компанії, що поглинається [3]. Поглинання може бути як дружнім (за згоди власників і менеджменту фірми-мішені), так і ворожим (проти згоди власників і менеджменту фірми, яка поглинається). Може варіюватися також повнота поглинань.

Процеси злиття і поглинань в юридичному бізнесі мають свою специфіку: об'єднання ЮФ відбувається переважно в межах своєї галузі (горизонтальне злиття); родові злиття із фірмами, які надають пов'язані послуги (наприклад, консалтинговими, аудиторськими або страховими), трапляються рідко; вертикальні і конгломератні злиття неможливі. У США Модельні правила Американської асоціації юристів прямо забороняють неюристам бути власниками ЮФ. Останні не мають можливості залучати у свою структуру сторонніх інвесторів, професійних менеджерів і фінансистів та виходити на ринок з IPO. Однак у країнах англо-саксонського права спостерігається тенденція до лібералізації законодавства. У 2007 р. Австралія дозволила ЮФ залучати зовнішні інвестиції за рахунок виходу на IPO, після чого велика австралійська ЮФ «Slater & Gordon Ltd» успішно розмістила свої акції на Австралійській фондовій біржі. У 2009 р. у Великій Британії вступив у силу Legal Services Act (2007), що дає можливість ЮФ виходити на Лондонську фондову біржу, залучати в ЮФ керуючих партнерів, які не мають відношення до юридичної діяльності (здійснювати вертикальне чи конгломератне злиття) [4]. Legal Services Act узаконив і так звані альтернативні бізнес-структури – юридичні компанії, власниками (співвласниками) і керівниками яких можуть бути не лише юристи, а й інші особи. ЮФ може вважатися альтернативною бізнес-структурою, якщо у ній має частку інша юридична особа, 10% якої належить неюристам, тобто особам, які не уповноважені здійснювати юридичні дії [5].

Об'єднання ЮФ у більшості випадків має конкурентну природу. Сучасна ЮФ постійно вступає в конкуренцію з іншими учасниками ринку юридичних послуг з метою отримання не тільки кращого правового результату, а й більшого прибутку. Причому чим ефективніше функціонує ринок юридичних послуг і чим сильнішою на ньому є конкуренція, тим актуальнішим стає укрупнення юридичного бізнесу. Його головною перевагою є синергетичний ефект: консолідація інтелектуального капіталу об'єднаних ЮФ; крос-продажі нових юридичних послуг для клієнтів ЮФ; розширення видів діяльності, що особливо важливо для ЮФ, які виробляють взаємозв'язані послуги; доступ на нові ринки юридичних послуг, збільшення їх «географічного покриття»; зміцнення фінансового стану фірми шляхом скорочення витрат на організацію та управління юридичним бізнесом за рахунок усунення дублюючих підрозділів та інтелектуального ефекту масштабу; покращення менеджменту ЮФ.

До об'єднання ЮФ активно спонукають і споживачі юридичних послуг. Тільки великі ЮФ можуть швидко реагувати на зростаючі темпи розвитку бізнесу своїх клієнтів, постійно розв'язувати нові правові завдання. ТНК уза-

галі зручніше мати справу з глобальною, транснаціональною ЮФ, здатною забезпечити високоякісне обслуговування у різних сферах права та прийняти на себе великі обсяги роботи [6]. Тобто новим мірилом якості і показником успішності ЮФ стає розмір її «виробничих потужностей» [7]. Змінюється і розуміння поняття «велика ЮФ». Якщо на початку 2000-х рр. у Великій Британії та США такою вважалася ЮФ, яка налічувала 100 осіб, то зараз до великого юридичного бізнесу відносять ЮФ із кількістю персоналу понад 500 юристів. У Японії, де традиційно ЮФ були малими та середніми, чисельність юристів сягає 200 і більше.

Як наслідок – найуспішнішими гравцями на ринку юридичних послуг стають міжнародні ЮФ. Так, трансатлантична угода 2005 р. між фірмами Piper Rudnick і DLA, а також Gray Cary Ware & Freidenrich породила міжнародного гіганта DLA Piper. Зараз він налічує понад 3600 юристів, які працюють у 64 офісах по всьому світу. Гучне злиття у 2010 р. американської ЮФ Hogan & Hartson із британською ЮФ Lovells дозволило новоствореній ЮФ Hogan Lovells відразу увійти до десятки найкращих ЮФ світу з чисельністю персоналу майже 2 300 юристів [8]. Після злиття у 2011 р. китайської ЮФ King & Wood з австралійською фірмою Mallensons Stephen Jaques в об'єднану міжнародну компанію King & Wood Mallensons стався прорив китайської фірми на світовий юридичний ринок, а австралійський офіс новоствореної фірми отримав можливість обслуговування найбільших приватних та державних підприємств КНР, що є принципово важливим, адже іноземним юристам і ЮФ заборонено займатися у КНР юридичною практикою [9]. Прикладом вдалого злиття ЮФ в Україні є об'єднання у 2011 р. міжнародної ЮФ Magisters (Україна) та адвокатського бюро «Єгоров, Пугінський, Афанасьєв і Партнери» (РФ): утворена ЮФ суттєво випередила всі міжнародні й національні юридичні компанії за розміром команди та діапазоном областей практик у Росії та СНД.

Злиття та поглинання ЮФ можуть мати й антикризову природу, адже навіть в успішних ЮФ із періодичністю у 6–7 років виникають кризи [7], більшість із яких є управлінськими. Так, відповідно до моделі життєвого циклу організації Л. Грейнера [10], в ЮФ можуть спостерігатися: *криза лідерства*, якщо компетенції партнерів і менеджерів не відповідають завданням розвитку організації; *криза автономії*, якщо централізоване управління ЮФ перешкоджає прийняттю самостійних рішень керівниками юридичних практик та інших підрозділів; *криза контролю*, якщо ЮФ розширює географію і сфери своєї діяльності, що передбачає децентралізацію управління; *криза заборон*, коли формальні процедури беруть верх над загальними цілями і завданнями; *криза зростання (оновлення)*, якщо має місце посилення інтенсивності праці

і психологічне виснаження юристів. Завданням менеджерів є своєчасне реагування на такі ситуації. Перший спосіб – виокремити найбільш конкурентні підсистеми старої системи (стратегічні індустрії, юридичні практики і послуги) і забезпечити їх розвиток. Другий спосіб – укрупнити ЮФ. Причому, якщо ЮФ ще не вичерпала ресурси свого внутрішнього розвитку, її можна злити з іншою, «молодшою» за віком із тією ж головною функцією; якщо ж фірма є неспроможною до розвитку, доцільним є її поглинання або ліквідація. Зарубіжні ЮФ вдаються до об'єднань на будь-якій фазі життєвого циклу, якщо не можуть подолати чергову управлінську кризу у своєму розвитку. В Україні, на противагу світовим тенденціям, юридичний бізнес під час управлінських криз тяжіє не так до об'єднання, як до подрібнення¹. Утім очікується, що об'єднання ЮФ в Україні рано чи пізно розпочнеться і піде або по лінії поглинання столичними ЮФ перспективних регіональних ЮФ, або шляхом злиття невеликих столичних і регіональних ЮФ, як це відбувалося у США, Великій Британії та Німеччині.

Об'єднання бізнесу ЮФ потребує особливого менеджменту. Як слушно зазначає П. Моросіні, виникнення міцного структурного взаємозв'язку і/або синергії між компаніями, що об'єднуються, є *результатом*, який піддається вимірюванню, але не *фактором*, який сприяє створенню цінності. Реальними факторами створення об'єднаною компанією цінності для своїх основних зацікавлених осіб (клієнтів, працівників, акціонерів та інших представників громадськості і різних установ із середовища цієї організації) є унікальні способи перетворення нею своїх матеріальних і нематеріальних активів і ресурсів на винятково конкурентоспроможні продукти і послуги. Вирішальну роль у забезпеченні цього перетворення відіграє формування «загальної згуртованості» компаній, що об'єднуються [11]. Для юридичного бізнесу це є теж актуальним. Річ у тім, що укрупнення юридичної організації супроводжують як операційні, так і стратегічні зміни. Операційні зміни, як правило, пов'язані з процесами передавання прав власності й укладенням відповідних угод, подальшою модифікацією способів організації надання правової допомоги, взаємодії партнерів, юристів та іншого персоналу ЮФ. Стратегічні зміни є набагато глибшими і стосуються суттєвих змін в місії юридичних фірм, їх цілях та структурах, управлінських моделях, організаційній культурі тощо. Ні операційні, ні стратегічні зміни не можна здійснити шляхом адміністрування, без узгодженості інтересів і згуртованості організацій (колективів), які об'єднуються.

¹ Саме в такий спосіб були утворені АФ ENGARDE (2009), юридичні фірми «Антика» (2010), Legart (2010), Ulysses (2010), MVP Legal Group (2010), «Кібенко, Оніка і Партнери» (2011), «Авеллум Партнерс» (2011), GTA Partners (2012), Aequo (2014) та ін.

Управління об'єднанням ЮФ повинно включати:

– управління підготовкою до об'єднання ЮФ: 1) проведення комплексного аудиту об'єднуваних ЮФ, виявлення ризиків об'єднувачого процесу; 2) розроблення стратегії та планування конкретних дій для проведення трансформації. Укрупнення ЮФ має сприяти здійсненню місії та цілей юридичної організації, бути адаптованим до стану макроекономічного середовища, забезпечувати зростання конкурентоспроможності та досягнення стратегічних показників розвитку ЮФ; 3) прийняття рішень із питань розробки нових процесів, систем, процедур, продуктів і ринків; 4) визначення необхідних ресурсів та бюджетів;

– управління самим переходом від поточного стану ЮФ до бажаного. На цьому етапі зростає необхідність подолання опору організаційним змінам, перешкод управлінського і психологічного характеру. Серед них: неузгодженість внутрішніх норм життєдіяльності об'єднуваних ЮФ; певне ослаблення сильних ЮФ та складнощі з управлінням новоствореною фірмою; проведення змін без урахування думок співробітників; можливість виникнення психологічного дискомфорту партнерів і юристів при роботі в нових колективах та інше. Для міжнародних ЮФ украй важливою є імплементація злиття в юрисдикціях/містах, де є офіс кожної ЮФ. Наприклад, після об'єднання у Hogan Lovells був запроваджений дворічний перехідний період в одинадцяти юрисдикціях/містах, де була представлена кожна фірма. Звичайно, в такий період уникнути змін у команді партнерів і юристів складно. З Hogan Lovells за час адаптації звільнилися близько 35 партнерів (із більш ніж 800 до об'єднання, у тому числі непайових);

– постоб'єднравче управління новоствореною ЮФ, оцінку економічної ефективності об'єднувачих процесів. Досвід укрупнення зарубіжних ЮФ показує, що економії на масштабі та високої довгострокової рентабельності досягають далеко не всі ЮФ, які пережили злиття (поглинання). Витрати, понесені ЮФ через злиття, часто призводять до зниження рентабельності відразу після злиття ЮФ. Економічна вигода навіть успішних об'єднань ЮФ виявляє себе не раніше ніж через 2–4 роки після злиття. Синергія у вигляді зростання рентабельності має місце лише тоді, коли нарощується не тільки сукупний обсяг, а й якість юридичних послуг об'єднаних ЮФ. До того ж великі ЮФ завжди мають більші накладні витрати в розрахунку на одного юриста, ніж малі ЮФ [12]. Особливої актуальності набуває усвідомлення впливу трансакційних витрат (вартості угод) укрупнення. Останні збільшують загальні витрати фірми, серйозним чином модифікують взаємовідносини між об'єднуваними організаціями, можуть спричинити низку небажаних явищ,

як-от: розбалансування ринку юридичних послуг. Високі трансакційні витрати взагалі здатні зробити об'єднання економічно недоцільним. Загальна ж економічна вигода від укрупнення юридичного бізнесу виникає лише тоді, коли ринкова вартість новоствореної ЮФ стає вищою за суму ринкових вартостей тих юридичних фірм, які об'єдналися та її утворили. Це той синергетичний ефект, заради якого консолідувався бізнес.

Висновки. Характер і глибина змін в укрупнюваних ЮФ визначаються багатьма факторами: організаційно-правовою формою ЮФ, її «віком», розмірами та фінансово-економічним станом, ризиками об'єднання процесу тощо. Через це партнери і менеджери ЮФ вдаються не тільки до злиття і поглинання, а й до альтернативних варіантів укрупнення юридичного бізнесу. Серед них: стратегічні альянси, що зберігають юридичну самостійність учасників кооперації, проте збільшують імовірність успішного функціонування об'єднаної структури в майбутньому; спільні підприємства, створювані без зміни юридичного статусу учасників угоди, але такі, що приводять до появи нових юридичних осіб; партнерські договори, у рамках яких ЮФ допомагають своїм клієнтам в інших регіонах або країнах. Перевагу здобуває та форма консолідації, яка в умовах чинного законодавства дає найбільший економічний ефект (мінімізацію витрат, досягнення конкурентних переваг, зменшення контролю з боку антимонопольних органів держави тощо). Усе це потребує продовження досліджень процесів укрупнення юридичного бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Старе на смітник // Укр. тиждень. – 2016. – 23–28 груд. (№51). – С. 36–37.
2. Борзенко-Мірошніченко, А. Ю. Проектно-кластерне управління регіональним освітнім простором як складова реформування системи вищої освіти / А. Ю. Борзенко-Мірошніченко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. – Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2013. – №2(46). – С. 117–124.
3. Волков, О. Злиття і поглинання компаній: технології та результати [Електронний ресурс] / О. Волков. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/031.htm.
4. Юридична фірма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Космина, А. International: Непрофільна активність [Електронний ресурс] / А. Космина // Укр. юрист. – 2012. – №9. – Режим доступу: <http://jurist.ua/?article/232>.
6. Руженцева, Є. Тема: З'їж мене, якщо зможеш [Електронний ресурс] / Є. Руженцева // Укр. юрист. – 2012. – №5. – Режим доступу: <http://jurist.ua/?article/134>.

7. Основные тенденции развития рынка юридических услуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://accl.pro/o_nas/o_proekte/osnovnie_tendencii_razvitiya_rinka_yuridicheskikh_uslug/.
8. Our History [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hoganlovells.com/en/about-us>.
9. Космина, А. International: Пороблено у Китаї [Електронний ресурс] / А. Космина // Укр. юрист. – 2012. – №5. – Режим доступу: <http://jurist.ua/?article/142>.
10. Greiner, L. (1998). Evolution and Revolution as Organizations Grow. Harvard Business Review. May-June.
11. Моросини, П. Ведут ли M&As к созданию ценности [Електронний ресурс] / П. Моросини // Управление комплексными слияниями. В помощь руководителю компании, использующей стратегии M&As / ред. Пьеро Моросини, Ульрих Стеджер. – Режим доступу: http://www.cfn.ru/investor/m_and_a/value.shtml.
12. Bower, W. Strategic Alliance as a Prelude to Merger [Електронний ресурс] / W. Bower. – Режим доступу: <file:///Strategic%20Alliance%20as%20a%20Prelude%20to%20Merger%20%20FindLaw.htm#sthash.cJWB09Or.dpuf>.

REFERENCES

1. Stare na smitnyk (2016). Ukrainskyi tyzhden. 51.
2. Borzenko-Miroshnichenko A. Yu. (2013). Proektno-klasterne upravlinnia rehionalnym osvithnim prostorom yak skladova reformuvannia systemy vyshchoi osvity. Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva: Zbirnyk naukovykh prats. 2(46). – Luhansk: vydavnytstvo SNU imeni V. Dalia.
3. Volkov O. Zlyttia i pohlynannia kompanii: tekhnolohii ta rezultaty. Retrieved from: http://www.ufn.com.ua/analit_mat/sdu/031.htm.
4. Yurydychna firma (2016). Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Kosmina A. (2012). International: Neprofilna aktyvnist. Ukrainskyi yuryst. 9. Retrieved from: <http://jurist.ua/?article/232>.
6. Ruzhentseva Ye. (2012). Zizh mene, yuakshcho zmozhesh. Ukrainskyi yuryst. 5. Retrieved from: <http://jurist.ua/?article/134>.
7. Osnovnye tendentsii razvitiya rynka yuridicheskikh uslug (2016). Retrieved from: http://accl.pro/o_nas/o_proekte/osnovnie_tendencii_razvitiya_rinka_yuridicheskikh_uslug/.
8. Our History (2016). Retrieved from: <http://www.hoganlovells.com/en/about-us>.
9. Kosmina A. (2012). International: porobleno u Kytai. Ukrainskyi yuryst. 5. Retrieved from: <http://jurist.ua/?article/142>.
10. Greiner L. (1998). Evolution and Revolution as Organizations Grow. Harvard Business Review. May-June.
11. Morosini P. (2005). Vedut li M&A k sozdaniiu tsennosti. Upravlenie kompleksnymi sliianiiami. V pomoshch rukovoditeliu kompanii, ispolzuiushchei strategii M&A. Retrieved from: http://www.cfn.ru/investor/m_and_a/value.shtml.
12. Bower W. Strategic Alliance as a Prelude to Merger. Retrieved from: <file:///Strategic%20Alliance%20as%20a%20Prelude%20to%20Merger%20%20FindLaw.htm#sthash.cJWB09Or.dpuf>.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2016.

Л. С. ШЕВЧЕНКО

доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

**СЛИЯНИЯ И ПОГЛОЩЕНИЯ В ЮРИДИЧЕСКОМ БИЗНЕСЕ:
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ**

Проанализирована сущность процессов слияний и поглощений в сфере юридического бизнеса. Исследован опыт M&A юридических фирм в зарубежных странах. Особое внимание уделено менеджменту укрупнения юридических фирм.

Ключевые слова: юридическая фирма, укрупнение юридических фирм, слияния и поглощения, синергия.

L. S. SHEVCHENKO

Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Head of Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

**MERGERS AND ACQUISITIONS IN THE LEGAL BUSINESS:
ECONOMIC ASPECT OF PROBLEM**

Problem setting. The current legal business operates in a competitive environment. This forces lawyers to create large regional, national and international law firms (LFs) through mergers and acquisitions (M&A) of business.

Recent research and publication analysis. The problems of legal entrepreneurship have been researched in scientific papers of economists of the Yaroslav Mudryi National Law University. However, the subject of consolidation of LFs is represented mainly in Ukrainian business press. Many theoretical aspects of this problem remain unexplored.

Paper objective. The article's purpose is to analyze of mergers and acquisitions in the legal activity in foreign countries and Ukraine.

Paper main body. The author analyzes the features of mergers and acquisitions in the legal business.

1. Combining of LFs is mainly within its industry.

2. An expected synergetic effect is traditionally considered as an incentive for consolidation of LFs through mergers and acquisitions. This effect comprises: combining intellectual capital of consolidative law firms; cross-selling of new legal services to clients; expansion activities; opening access to new markets of legal services, increasing their «geographical coverage»; strengthening the financial condition of the company by reducing costs for the organization and management of corporate business by eliminating redundant departments and economies of scale; improving management of the law firm. However, experience of consolidation of foreign LFs shows that not all firms achieve economies of scale in legal practice and high long-term profitability.

3. The consolidation of LFs in most cases has a competitive nature. Only large LFs with a wide range of highly specialized areas and the ability to coordinate large teams, meet the requirements of consumers of legal services. The international LFs are the most competitive players on the legal market.

4. M&A of LFs may have anti-crisis nature, even in successful LFs there are crises with intervals of 6–7 years. Most of them are internal management crises. That is why the consolidation of LFs requires special management and should include: management training to association law firm; management by the transition from the current state to the desired LF; management of newly established law firm, calculations of economic efficiency of integration processes. Particular attention should be given to overcoming resistance to organizational changes.

Conclusion of the research. Many risks influence in the decision on the consolidation of LFs. Because of this, law firm partners and managers resort to alternatives of consolidation of legal business. They include strategic alliances, joint ventures, partnerships and other agreements. This requires further research processes of consolidation of the legal business.

Short Abstract for an article

Abstract. The article analyzes the sense of the merger and acquisition processes in the legal business. The author has examined the experience of M&A of law firms in the foreign countries. The author pays special attention to management of consolidation of law firms.

Key words: law firm, consolidation of law firms, mergers and acquisitions, synergy.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.13.(094)

Ю. І. ОСТАПЕНКО

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
julost@rambler.ru
ORCID ID: 0000-0002-4033-5927

«М'ЯКЕ ПРАВО» У РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті досліджується «м'яке право» у регулюванні господарських відносин, його природа та структура, аналізуються теоретичні погляди науковців на сутність та значення вказаного феномену.

Ключові слова: господарське законодавство України, «м'яке право», джерела господарського права, господарсько-правове регулювання.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що поняття «м'якого права» увійшло в обіг у зв'язку зі стрімким розвитком комерційних відносин у контексті міждержавних, міжрегіональних, одним словом міжнародних відносин, їх ускладненням, урізноманітненням, а отже, необхідністю їх урегулювання. Нині поняття «м'яке право» вживається науковцями, які вивчають розвиток і становлення будь-яких відносин, у тому числі і господарських, і розуміють його як набір правил і посібників, юридична сила яких перебуває на етапі «обговорення». До речі, сучасне розуміння сформувалося у середині 70-х рр. ХХ ст. у західноєвропейській доктрині і набуло поширення у сфері господарського права як частина його джерел та засобів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ефективність засобів «м'якого права» пояснюється тим,

що вони тісно пов'язані з подіями та процесами, що відбуваються у світі. Передусім зауважимо, що «soft law», тобто правила поведінки, за своїми ознаками суттєво відрізняються від традиційних норм права. Як уже вказувалося, з огляду те, що вони відчутно впливають на загальноекономічні відносини, постала необхідність детального їх вивчення, а особливо виокремлення їх специфічних рис.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Норми «м'якого права» були предметом вивчення таких науковців, як: І. І. Лукашук, Р. А. Колодкін, Т. М. Нешатаєва, Кім Док Чжу, П. Вейль, Дж. Голд, М. Сіні, Дж. П. Бургес, Д. М. Трубек, М. Нансе та ін. Представляє інтерес точка зору американської дослідниці Анни Ді Робілант. Вона, наприклад, виділяє два підходи до походження «м'якого права»: I – передумови появи «м'якого права» слід шукати в середньовічному плюралізмі, а також у *lex mercatoria*; II – пов'язує «м'яке право» з такими поняттями, як «соціальне право» і «правовий плюралізм», пояснені і розвинені європейськими юристами-«антиформалістами» в кінці XIX ст. та пізніше [1, с. 500–501]. Зазначимо, що більшість вчених розглядає поняття «м'яке права» (*soft law*) спільно з «твердим правом» (*hard law*). Так, автори одного з підручників з міжнародного права наголошують: «За останні роки в науковій літературі та практиці міжнародних організацій з'явилися термін та поняття норми «твердого права» (англ. *hard law*) та норми «м'якого права» (англ. *soft law*)» [2, с. 142]. Натомість російська дослідниця Т. М. Нешатаєва вказує, що в західній правовій літературі «сформувалася концепція поділу міжнародного публічного права на «м'яке право» (*soft law*) – рекомендаційні норми та «тверде право» (*hard law*) – обов'язкові норми» [3, с. 108]. Проте питання природи, структури та взагалі явища «м'яке право», особливо у сфері господарських відносин, й сьогодні породжує численні дискусії, що пов'язано з неоднорідністю і неодноковістю поглядів на нього, а це свідчить про актуальність обраної теми і необхідність подальшого вивчення цього феномену.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз змісту юридичного феномену «м'яке право» та визначення рівня його втілення у національне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Сподіваємось, що ні в кого не викликає заперечень факт того, що це питання більш глибоко вивчали представники як міжнародного права, так і спеціалісти із зовнішньоекономічної діяльності. Це зрозуміло і цілком виправдано. Проте в теорії сучасного права (у жодній з галузей) й до сьогодні не існує єдності у поглядах щодо того, чим є «м'яке право» і які саме норми охоплюються цим поняттям. Досліджуючи підходи фахівців до визначення сутності цього феномену, можна виокремити два основних – широке та вузьке розуміння. Згідно з першим у межах «м'якого права»

існують невизначені за своїм змістом норми міжнародних договорів, які не породжують для держав конкретних прав та обов'язків, і положення резолюцій міжнародних організацій та органів, які не мають обов'язкової юридичної сили [4, с. 124]. Більш широкий перелік елементів «м'якого права» пропонує Р. Р. Бекстер: 1) положення міжнародних договорів, які потребують уточнення в наступних угодах, тобто *factum de contrahendo*; 2) «несамовиконувані» положення міжнародного договору, які потребують наступного погодження для наділення їх силою, а також програмні положення договорів, що не створюють правових обов'язків, які підлягають обов'язковому виконанню; 3) декларації, заключні акти, резолюції та інші форми вираження згоди, котрі певною мірою можуть впливати на поведінку держав та індивідів, навіть при тому, що їх норми не є формально обов'язковими [5].

У свою чергу Р. М. Валєєв та Г. І. Курдюков у межах «soft law» вирізняють норми, які «містяться в політичних договорах (частіше за все вони починаються словами «прагнути», «вживати необхідних заходів») і в резолюціях міжнародних організацій, конференцій, у комюніке, в спільних заявах» [2, с. 142].

Вбачається, що недоліком широкого розуміння поняття «м'яке право» можна назвати виокремлення таких елементів цього явища, які мають різну правову природу. Так, неконкретизовані договірні норми як правові не потрібно поєднувати з положеннями резолюцій міжнародних організацій, які мають неправовий характер, оскільки це значно ускладнює розуміння та застосування терміна «soft law».

Щодо вузького підходу, то в ньому можна виокремити два напрями, а це є свідченням того, що єдиного погляду стосовно обов'язковості неконкретизованих договірних норм також не існує. На підтвердження зазначеного додамо, що з цього приводу К. А. Бекашев зауважує: «Особливістю міжнародного економічного (у тому числі й господарського. – Ю. О.) права і його джерел є значна роль так званого «м'якого права», тобто правових норм, що використовують формулювання на кшталт «застосовувати необхідні заходи», «сприяти розвитку або реалізації», «прагнути до реалізації» і так далі. Такі норми не містять чітких прав та обов'язків, однак, є юридично обов'язковими» [6, с. 384]. Проте І. І. Лукашук зазначає, що як з точки зору науки, так і практики «існують два протилежні погляди» щодо цієї проблеми. Неконкретизовані договірні норми, на переконання окремих фахівців, не можуть вважатися міжнародно-правовими з огляду на те, що в них не деталізуються взаємні права та обов'язки сторін такого договору, хоча за своєю формою вони є обов'язковими. Складно заперечувати, що існування таких норм дозволяє встановити загальну спрямованість співпраці, цілі держав-учасниць тих чи

інших договірних відносин, на підставі яких сторони повинні виконувати більш конкретні договірні положення [4, с. 124–127].

Зовсім інше бачення має вітчизняний вчений В. В. Мицик: «з практичною метою поділ договірних, обов'язкових правових норм на норми “твердого права” і “м'якого права” навряд чи необхідний і доцільний. Наведена термінологія за змістом набагато ближча до узвичасного поділу норм міжнародного права залежно від юридичної сили на імперативні та диспозитивні» [7, с. 180]. На нашу думку, з цим складно погодитися. Пояснимо. Доцільно неконкретизовані договірні норми зарахувати до нетипових, або спеціалізованих, норм міжнародного комерційного права, що пов'язано з особливостями їх змісту. Начебто на підтвердження цього С. С. Алексєєв, характеризуючи спеціалізовані норми в теорії права, наголошує: «Спеціалізовані приписи на відміну від регулятивних чи охоронних мають додатковий характер. Вони не являють собою самостійної нормативної основи для виникнення правовідносин. При регламентації суспільних відносин вони приєднуються до регулятивних та охоронних приписів, утворюючи в комплексі з ними єдиний регулятор» [8, с. 319].

Крім розглянутих, існує також точка зору, відповідно до якої під нормами м'якого права розуміються взагалі міжнародні акти, які не мають характеру договору, проте вирізняються вагомою морально-політичною силою (резолуції, декларації, програми дій тощо) [9, с. 24–25]. Так, В. Г. Вітцтум переконаний: «Рішення міжнародних організацій, особливо резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які можуть називатися “деклараціями” або “хартіями”, набувають значення, однак не як всесвітній законодавець, якого, як і раніше, не існує. Вони набувають свого значення або як доказ правового переконання, що складає основу міжнародного звичасвого права, або як вказівка на можливий політико-правовий розвиток. Зазначені рішення можуть відображати норми поведінки, які, знаходячись у просторі між необов'язковими та обов'язковими нормами (soft law), дотримуються, хоча їм і не вистачає “твердості” позитивного права (hard law), тобто якості правового джерела» [10, с. 12–13]. З огляду на сказане вважаємо за доцільне договірні норми вказаного типу виключити зі складу soft law, бо вони можуть бути повноцінною нормою міжнародного договору, який і так є традиційним джерелом міжнародного права.

У цьому контексті додамо, що американська Комісія з питань вивчення організації миру в 1966 р. зробила такий висновок: резолюції Генеральної Асамблеї ООН у кінцевому підсумку стають обов'язковими для держав-членів. Згодом вони були визнані як «третя категорія джерел міжнародного права, обов'язкових для дотримання державами». Як наголошують автори підручника «Міжнародне приватне право»: «Те, що вони не укладаються і не ратифікуються, не позбавляє їх такої властивості» [6]. Нині в науці міжнарод-

ного права склалася думка, «що рішення міжнародних органів та організацій є допоміжними, неосновними джерелами сучасного міжнародного права [6]. Щоправда, одні автори обмежують подібні рішення резолюціями Генеральної Асамблеї ООН та рішеннями Ради Безпеки, інші розглядають їх значно ширше: акти спеціалізованих установ ООН (конвенції і рекомендації МОП, ЮНЕСКО, ВПС; конвенції, постанови і регламенти МСЕ; конвенції та міжнародні санітарні правила ВООЗ; конвенції, стандарти, рекомендації, процедури, технічні регламенти ІКАО та ін.), міжнародних конференцій, регіональних міжнародних організацій. Крім того, виокремлюються рішення міжнародних судових установ, на які спочатку очікував такий самий вердикт вчених, як і щодо міжнародних договорів: вони не визнавалися джерелами права. Згодом, аналізуючи міжнародно-правову практику, коли таких рішень ставало дедалі більше і вони безумовно або переважно виконувалися, вчені стали схилитися до думки, що за дотримання певних умов (наприклад, якщо рішення було прийнято одногосно або трьома четвертими голосів тощо) їх можна визнати джерелами права. Проте на переконання учених у тому, що рішення міжнародних судів можуть ними бути, багато в чому вплинула діяльність (точніше, її результати) Європейського суду з прав людини і Суду Європейського Союзу. Саме завдяки їх діяльності в науці утвердилася думка, що «європейське право... пропонує не тільки найважливіше зведення норм прецедентного права, ... а й один із найбільш наочних та цікавих прикладів ефективної системи міжнародних юридичних процедур».

У російській доктрині професор Т. М. Нешатаєва також у межах м'якого права розглядала резолюції-рекомендації організацій у системі ООН, що включають формулювання, які являють собою нові правила у сфері міждержавних, у тому числі й господарських, відносин. До резолюцій такого роду слід відносити: декларації, що встановлюють нові правила; програми розвитку певної галузі (зрозуміло, й господарських відносин. – Ю. О.) співпраці держав; кодекси поведінки держав у сфері спеціального міжнародно-правового регулювання (у тому числі й господарського). Даним нормативним актам притаманні такі спільні риси: а) назва, яка свідчить про те, що цей акт, не підлягає терміновій реалізації (програма, хартія, кодекс); б) наявність формулювань, які вказують на необов'язковість цього правила поведінки (в англ. тексті, наприклад, вживається «should» замість «shall», у рос. мові – «может» замість «должен», а також словосполучення на кшталт «у міру необхідності», «наскільки це можливо»). Такі акти містять особливо багато посилань на моральні постулати та цінності; характер викладення правила поведінки дає можливість для суб'єктивного тлумачення [3, с. 100–101].

У вітчизняній доктрині як міжнародного, так і господарського права досить поширеним є погляд, що «основними джерелами норм так званого «м'якого права» є резолюції міжурядових організацій системи ООН та її органів, насамперед Генеральної Асамблеї ООН, політичні акти регіональних конференцій та організацій, інші міжнародні акти, прийняті державами, міжурядовими організаціями, які мають не юридичний, а морально-політичний характер» [7, с. 180].

Крім того, слід окремо зупинитися на міжнародному комерційному праві (*lex mercatoria*) як одному з міжнародно-правових джерел МПРП. *Lex mercatoria* можна впевнено назвати джерелом міжнародного господарського права – права міжнародного ділового обороту (міжнародного договірної, валютного та транспортного права, права інтелектуальної власності, міжнародного комерційного арбітражу).

Як наголошують автори підручника «Міжнародне приватне право»: «Основний зміст *lex mercatoria* – це автономна, відособлена від національних правових систем система регламентації міжнародної торгівлі». Додамо, що за правовою природою – це недержавне регулювання, предмет якого є всі види міжнародних комерційних операцій. Іноді *lex mercatoria* визначається як «м'яке, гнучке» право (з огляду на рекомендаційний характер його норм). Пояснимо. Як правило, учасники правовідносини не пов'язані імперативними державними приписами.

Підставою для такого твердження є те, що в основі *lex mercatoria* лежить міжнародна торговельна практика («право купців»), яка склалася у Західній Європі в середні століття. Специфічними рисами можна вважати те, що:

1. *Lex mercatoria* – це автономне право міжнародної торгівлі, що зародилося спонтанно і не має відношення до національного права. Сторони можуть за допомогою контракту врегулювати свої відносини, використовуючи те джерело права, яке вони самі обирають.

2. *Lex mercatoria* не існує як право. Воно виступає доповненням до національної правової системи у вигляді послідовної консолідації звичаїв і правил міжнародної торгівлі.

3. Будь-які юридичні норми повинні виникати з державного суверенітету або визнаватися ним. *Lex mercatoria* не відповідає цій вимозі, тому у сторін немає можливості обрати правопорядок, не заснований на національному праві.

З усього вищенаведеного можна побачити, що проблемою є також визначення характеру обов'язковості або необов'язковості «м'якого права». І з цього приводу можна навести різноманітні міркування. Так, Кім Док Чжу наголошує: «Поділ міжнародного публічного права на «м'яке» право (*soft law*) та «тверде» право (*hard law*), запропонований в західній доктрині міжнарод-

ного права, відображає реальні процеси в міжнародних відносинах, проте навряд чи є слухним щодо до міжнародного публічного права в цілому» [11, с. 6–7]. У свою чергу В. В. Мицик робить висновок, що «нормами так званого м'якого права є інституційні, рекомендаційні неправові норми, які містяться в документах міжнародних міжурядових організацій, настанови яких можуть мати обов'язковий політичний, але не юридичний характер» [7, с. 182]. Звертаючи увагу на ступінь обов'язковості норм «м'якого права», італійський вчений Френсіс Снайдер запропонував визначати норми soft law як «правила поведінки, які, в принципі, не мають юридично обов'язкової сили, але які, незважаючи на це, мають практичний ефект» [12, с. 2]. Видатний німецький фахівець В. Г. Вітцтум у дусі юридичного позитивізму зазначає: «Джерелом міжнародного права також не є «м'яке» право (soft law). Право є правом, якщо воно визначається діючим на законних підставах органом, уповноваженим на нормотворчість. Воно або діє, або не є правом на відповідний момент часу; «більш сильної» або «більш слабкої» норми логічно не може існувати» [10, с. 102]. Начебто продовжуючи наведене, російський вчений Р. А. Колодкін пише, що концепція «м'якого» права – це намагання втиснути в межі міжнародного права положення, що не формулюють міжнародно-правових норм, з одного боку, а з другого – приведення до часткової деюрідизації цілого ряду зобов'язань у міжнародному праві» [13, с. 95–96].

Висновки. Вбачається за доцільне «м'яке право» розглядати як систему необов'язкових норм, які в той же час мають важливе практичне значення та широко застосовуються. По-перше, такі положення мають політичний характер, саме через їх природу забезпечується досить швидка реакція на необхідність врегулювання тих чи інших відносин, тобто soft law виступає своєрідним індикатором проблемних аспектів міждержавного співіснування. По-друге, soft law є органічним явищем, породженим, у першу чергу, активізацією діяльності міжнародних (у тому числі господарських) організацій, які опосередковують спрямованість зусиль держав на забезпечення міжнародного правопорядку. Незважаючи на численні праці, присвячені обґрунтуванню природи, сутності м'якого права, ці питання залишаються дискусійними. Така ситуація свідчить про безумовну актуальність та значимість цієї проблеми. По-третє, саме завдяки «м'якому праву» забезпечується адаптація чинного нормативного масиву до існуючого міжнародного становища, зокрема, й у сфері господарських відносин. Більш того, для господарського права воно виступає дієвим інструментом, за допомогою якого визначаються та встановлюються нові міжнародно-правові норми, які забезпечують регулювання найпоширеніших на даний момент господарських відносин, а також ефективно функціонування міжнародної нормативної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Anna Di Robilant. Genealogies of Soft Law // *The American Journal of Comparative Law*. – 2006. – Vol. 54. – № 3. – С. 499–555.
2. Валеев Р. М. Международное право. Общая часть / Р. М. Валеев, Г. И. Курдюков. – М. : Статут, 2011. – 542 с.
3. Нешатаева Т. Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании / Т. Н. Нешатаева. – М. : Дело, 1998. – 272 с.
4. Лукашук И. И. Нормы международного права в международной нормативной системе / И. И. Лукашук. – М. : Спарк, 1997. – 322 с.
5. Baxter R. International Law in «Her Infinite Variety» // *The International and Comparative Law Quarterly*. – 1980. – Vol. 29. – № 4, October. – P. 549–566.
6. Международное публичное право : учебник / под ред. К. А. Бекяшева. – М. : Проспект, 2003. – 779 с.
7. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. – Київ : Либідь, 2002. – 608 с.
8. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби : Изд-во Проспект, 2008. – 576 с.
9. Международное право : учебник / отв. ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. – 2-е изд., перераб и доп. – М. : Междунар. отношения, 2006. – 816 с.
10. Международное право = *Volkerrecht* / Вольфганг Граф Витцтум [и др.] : пер. с нем. – М. : Инфотропик Медиа, 2011. – 992 с.
11. Ким Док Чжу. Концепция «мягкого» права и практика межправительственных организаций системы ООН : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 1995. – 21 с.
12. Snyder F. Soft law and institutional practice in the European Community // *European University institute Working Paper, LAW. Florence* – № 93/5. – 1993. – 36 с.
13. Колодкин Р. А. Критика концепции «мягкого права» / Р. А. Колодкин // *Сов. государство и право*. – 1985. – № 12. – С. 95–99.

REFERENCES

1. Anna Di Robilant. (2006). Genealogies of Soft Law. *The American Journal of Comparative Law*. 54. 3.
2. Valeev P. M., Kurdyukov R. M. (2011) *Mezhdunarodnoe pravo. Obschaya chast* Moskva. Statut.
3. Neshataeva T. N. (1998). *Mezhdunarodnyie organizatsii i pravo. Novyie tendentsii v mezhdunarodno-pravovom regulirovanii*. Moskva. Delo.
4. Lukashuk I. I. (1997). *Normyi mezhdunarodnogo prava v mezhdunarodnoy normativnoy sisteme*. Moskva. Spark
5. Baxter R. (1980) International Law in “Her Infinite Variety”. *The International and Comparative Law Quarterly*. 29. 4.
6. Bekjashev K. A. (2003). *Mezhdunarodnoe publichnoe pravo*. Moskva. Prospekt.

7. Butkevych V. H., Mytsyk V. V., Zadorozhnii O. V. (2002). Mizhnarodne pravo. Osnovy teorii. Kyiv. Lybid.
8. Alekseev S. S. (2008). Obschaya teoriya prava. Moskva. TK Velbi, Izd-vo Prospekt.
9. Kolosov Yu. M., Krivchikova E. S. (2006). Mezhdunarodnoe pravo. Moskva. Mezhdunar. otnosheniya.
10. Wolfgang Graf Vittstum (2011). Mezhdunarodnoe pravo. Volkerrecht. Moskva. Infotropik Media.
11. Kim Dok Chzhu. (1995). Kontseptsiya «myagkogo» prava i praktika mezhpriavitelstvennyih organizatsiy sistemyi OON: avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk. MGU im. M. V. Lomonosova. Moskva.
12. Snyder F (1993). Soft law and institutional practice in the European Community. European University institute Working Paper, LAW. Florence 93/5.
13. Kolodkin R. A. (1995). Kritika kontseptsii «myagkogo prava». Sovetskoe gosudarstvo i pravo. 12.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2016.

Ю. И. ОСТАПЕНКО

кандидат юридических наук, ассистент кафедры хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

«МЯГКОЕ ПРАВО» В РЕГУЛИРОВАНИИ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье исследуется такое явление, как «мягкое право» в регулировании хозяйственных отношений, его природа и структура, анализируются теоретические взгляды ученых на сущность и значение указанного феномена.

Ключевые слова: хозяйственное законодательство Украины, «мягкое право», источники хозяйственного права, хозяйственно-правовое регулирование.

YU. I. OSTAPENKO

Phd. (legal sciences), assistant lecturer of the Economic Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

«SOFT LAW» IN THE REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS

Problem setting. The concept of «soft law» has comprised into circulation due to the rapid development of international commercial relations, their complications and the need for their settlement.

Recent research and publications analysis. The rules of «soft law» have been the subject of study such scientists as I. I. Lukashuk, R. A. Kolodkin, T. M. Neshatayeva, Kim Doc Chu, P. Weil, John. Gold, M. Sini, John. P. Burgess, D. M. Trubek, M. Nancy

et al. American researcher Anna Di Robilant provides two approaches to the origin of «soft law»: 1) prerequisites «soft law» to be found in the medieval pluralism and *lex mercatoria*; 2) «soft law» associated with the concepts of «social law» and «legal pluralism» which open European lawyers «antiformalist» in the late nineteenth century and later. More scientists consider the concept of «soft law» together with «hard law». However, the question of its nature, structure, especially in the field of economic relations today is debatable.

Paper objective. The article's purpose is to analyze of the content of the legal phenomenon of «soft law» and determine the level of its implementation in national legislation.

Paper main body. Currently, the concept of «soft law» is used by scientists who study the development and emergence of any relations, including economic, and understanding it as set of rules and tools, which legal force is in the process of «discussion». The modern understanding formed in the middle of 1970s in the Western European doctrine and has spread in the sphere of economic law as a part of its sources and means of regulating foreign economic activity. «Soft law» tools are closely linked with world events and processes.

Conclusions of the research. «Soft law» should be considered as a system of non-binding rules that have important practical significance and extensive use. First, such rules provide prompt response the need to address relations, that is, soft law is peculiar indicator of problematic aspects of inter-state coexistence. Second, soft law is an organic phenomenon. Thirdly, it is through of soft law is provided by adaptation enactment of the array to the existing international situation particularly in the sphere of economic relations. New international legal norms that provide regulation of the most common economic relations are defined and established.

Short Abstract for an article

Abstract. «Soft law», its nature and structure in the regulation of economic relations are studied; the theoretical views of scientists on the essence and significance of this phenomenon are analyzed.

Key words: economic legislation of Ukraine, soft law, sources of economic law, economic law regulation.

В. С. ВЕЛЬЦЕН

здобувач кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
velcen-valentina@rambler.ru

**КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО АЕРОПОРТУ
ЯК ЦІЛІСНОГО МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ:
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Стаття присвячена висвітленню ключової ролі відносин капітального будівництва в авіаційній галузі, зокрема в реконструкції та будівництві нових аеропортів України з метою підвищення їх функціональності та конкурентоспроможності. Метою статті є аналіз механізмів розбудови інфраструктури авіаційного транспорту, де капітальне будівництво є об'єктом для залучення інвестицій. Оптимізація процесів капітального будівництва в авіаційній галузі впливатиме не лише на розвиток діяльності вітчизняних авіакомпаній, а й на розвиток транспортного забезпечення сфери господарювання в цілому. Автором розглянуто необхідність удосконалення основних господарсько-правових форм капітального будівництва в авіаційній галузі.

Ключові слова: капітальне будівництво, правові форми аутсорсингу, цілісний майновий комплекс, інфраструктура авіаційного транспорту.

JEL Classification: 040.

Постановка проблеми. Метою статті є активізація механізмів розбудови авіаційного транспорту, де капітальне будівництво буде стимулом для залучення інвестицій та розвитку господарсько-правових засобів у цій сфері, досягнення економічної та правової інтеграції капітального будівництва з міжнародним досвідом у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку капітального будівництва, його правового регулювання у сфері економіки в цілому та зокрема у сфері повітряних перевезень була у центрі уваги багатьох дослідників. Окремі аспекти її вирішення знайшли своє відображення в роботах таких учених, як В. М. Коссак, А. Б. Гриняк, С. В. Сенік, М. С. Біленко, В. Г. Олюха, О. О. Квасніцька, Г. М. Гриценко, О. П. Віхров, Н. В. Трофуненко, І. М. Миронець, І. І. Банасевич, Л. В. Чабан. Але невичерпність теми залишає великий простір для подальшого наукового пошуку.

Формулювання цілей. Приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність із міжнародними вимогами – важлива складова стратегії держави, спрямованої на забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку. Актуальність наукового дослідження пов'язана із необхідністю застосування капітального будівництва як частини державної політики, спрямованої на залучення інвестицій в авіаційній галузі, зокрема в діяльності аеропортів України. Метою статті є всебічний розгляд, практичне втілення в життя механізмів капітального будівництва у сфері авіаційних перевезень та авіаційної інфраструктури й вплив на розвиток повітряного перевезення в Україні та їх подальші певні напрями розвитку вітчизняних авіаперевезень та процесів лібералізації повітряного простору. Україна, знаходячись на географічно вигідній території з точки зору транзиту, розпоряджається значним повітряним простором.

Виклад основного матеріалу. Перехід України до нової фази стійкого соціально-економічного зростання, курс на європейську інтеграцію вимагає випереджаючого розвитку усієї транспортної системи країни. Транспортна діяльність – це діяльність, яка безпосередньо пов'язана з транспортуванням (перевезенням і буксируванням вантажів і перевезенням пасажирів). Як вид господарської діяльності транспортна діяльність – не тільки надання «послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність», а й управлінська діяльність, яка «спрямована на надання» таких послуг. Тобто з юридичної точки зору транспортна діяльність має комплексний приватноправовий і публічно-правовий характер. Характерна особливість транспорту, що відрізняє його від виробництва, це виконання робіт чи надання послуг, що мають нематеріальний характер. На сучасному етапі велике значення має повітряний транспорт. Повітряний транспорт дає змогу з'єднувати величезні відстані. Для організаційного забезпечення цієї діяльності існують: авіакомпанії, об'єднані авіаційні загони, агентства повітряних сполучень, аеропорти, підприємства із забезпечення пально-мастильними матеріалами, центр експлуатації радіотехнічного обладнання і зв'язку, підприємство з обслуговування повітряного руху та його філії, обчислювальний центр, навчально-тренувальний центр та ін.

Усі процеси в економіці повинні мати чітко визначену сформовану економічну політику і розуміння, якими правовими засобами вона має бути реалізована. Визначено, що господарсько-правова політика держави, базуючись на положеннях конституційного економічного порядку, економічної політики держави та наукової господарсько-правової доктрини і зафіксована у змісті державних програм економічного розвитку, як обов'язкова їх складова є певною чітко сформованою позицією держави щодо напрямів та змісту подальшого розвитку господарського господарства. Для підвищення ефективності використання основних фондів на підприємстві, у тому числі транспортному підприємстві, першочергове значення має їхнє відтворення. Відтворення основних виробничих фондів – це процес безперервного їхнього оновлення. Розрізняють просте та розширене відтворення. Просте відтворення основних фондів здійснюється в тому самому обсязі, у якому відбувається заміна окремих зношених частин основних фондів або заміна старого устаткування аналогічним, тобто тоді, коли постійно відновлюється попередня виробнича потужність. Розширене відтворення передбачає кількісне та якісне збільшення діючих основних фондів або придбання нових основних фондів, які забезпечують вищий рівень продуктивності устаткування.

Тобто капітальне виробництво саме той напрям розширеного відтворення та створення нових фондів, що дасть змогу підвищити конкурентоздатність авіаційної галузі. Капітальне будівництво – це процес створення нових, а також розширення, реконструкція, технічне переоснащення діючих підприємств, об'єктів виробничого і невиробничого призначення, пускових комплексів (з урахуванням проектних робіт, проведення торгів (тендерів) у будівництві, консервації, розконсервації об'єктів, утримання дирекцій підприємств, що будуються, а також придбання технологічного обладнання, що не входить до кошторису об'єктів). Фінансування капітального будівництва може здійснюватися за рахунок: коштів державного бюджету, передбачених на фінансування капітального будівництва (державні капітальні вкладення); інвестицій, що спрямовуються на фінансування капітального будівництва, у загальному обсязі яких є частка державних капітальних вкладень (змішані капітальні вкладення); грошових коштів самих суб'єктів господарювання (отриманих від здійснення господарської діяльності, а також унаслідок відчуження від держави засобів виробництва, що є державною власністю і закріплені за державним підприємством, банківських кредитів тощо). До основних нормативних актів, які регулюють відносини у сфері капітального будівництва, належать: Господарський та Цивільний кодекси України, закони «Про інвестиційну діяльність», «Про основи містобудування» та інші.

Аеропорт як цілісний майновий комплекс – це комплекс інженерних споруд, призначений для прийому, відправлення та технічного забезпечення повітряного транспорту, а також обслуговування пасажирів та вантажу. Цей майновий комплекс складається з об'єктів споруд, об'єктів рухомого майна та об'єктів немайнового активу, зокрема: 1) аеродромів та аеродромних об'єктів (злітно-посадкових смуг, перонів, руліжних доріжок, засобів світло-сигнального, радіотехнічного, метеорологічного обладнання, інших об'єктів, що належать до аеродромних); 2) об'єктів інфраструктури аеропортів (пасажирські та вантажні термінальні комплекси, цехи бортового харчування, об'єкти забезпечення авіаційним паливом), об'єктів неавіаційної діяльності тощо; 3) об'єктів наземної інфраструктури, що належать українським повітряним перевізникам (ангарні комплекси, авіаційно-технічні бази, навчально-тренажерні центри, профілакторії, адміністративні будівлі, складські об'єкти), за рахунок їх власних коштів; 4) аеродромів спільного використання та їх об'єктів за погодженням з відповідними органами державної влади, у сфері управління яких перебувають такі аеродроми, або органами місцевого самоврядування, у власності яких перебувають такі аеродроми. Тобто ці складові частини є об'єктами різної правової природи та з різними режимами правового функціонування, різними формами власності.

Спробуємо проаналізувати стан капітального будівництва на теперішній час у сфері аеропортів, зокрема щодо міжнародного аеропорту «Харків» (Основа) – одного з найважливіших об'єктів столиці Слобожанщини, який має бути базою для провідних українських та міжнародних авіакомпаній. Зараз встановлено критичний стан капітального будівництва та визначено фактори, що впливають на зниження темпів будівництва. Констатується відсутність на державному рівні системної економічної будівельної політики, аргументовано необхідність її здійснення, окреслені напрями підвищення її ефективності, зокрема в реконструкції аеропорту. Для правового забезпечення інтеграційного процесу України в ЄС, створення конкурентоздатного повітряного середовища, зокрема в авіаційній галузі, необхідна імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами у вітчизняне законодавство з питань регулювання капітального будівництва: а) щодо державних закупівель у сфері підрядних робіт; б) забезпечення сталого розвитку капітального будівництва; в) розвитку антимонопольного законодавства щодо контролю за концентраціями у будівельній галузі; г) запровадження транспарентності (електронне урядування, спрощення ліцензійних, дозвільних, погоджувальних процедур у капітальному будівництві, прийняття рішень щодо використання земельних ділянок за широкої участі громадськості); г) дотри-

мання європейських вимог щодо енергоефективності будівель та споруд, їх доступності для осіб з обмеженими можливостями; д) гармонізація будівельних нормативно-технічних актів з Єврокодами. Державна будівельна політика має бути спрямована на залучення міжнародних інвестицій у сферу капітального будівництва, з одночасним правовим забезпеченням інтересів вітчизняних будівельних компаній. Євроінтеграційні процеси детермінують необхідність господарсько-правового забезпечення сталого розвитку капітального будівництва, господарсько-правового стимулювання зниження ресурсних витрат при проведенні будівельних робіт, зменшення негативного впливу на екосистему, формування капітального будівництва як сталої системи, здатної забезпечувати зростання рівня економіки країни. Відповідно до Концепції Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 р., схваленої Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. №944, приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність з міжнародними вимогами є важливою складовою стратегії держави, спрямованої на забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку. Однак зараз немає чіткої програми та стратегічного плану розвитку Міжнародного аеропорту Харків зокрема, крім того, що відповідно до цієї програми аеродром аеропорту Харків планується повернути у державну власність. Отож, на теперішній час немає взагалі програми розбудови Міжнародного аеропорту Харків з використанням капітального будівництва в цій галузі. Хоча, за всіма характеристиками, аеропорт Харків – є одним із найперспективніших аеропортів та є найбільшим у Східній Україні. Це аеропорт 2-го класу, що здатний приймати літаки Airbus A310, Airbus A-320, Boeing-737, Boeing-757, Douglas MD-80, Embraer 145, Ту-154, Іл-76, Як-42 та більш легкі, Boeing 767, Airbus A330, Ан-124 з певними обмеженнями, а також вертольоти всіх типів. Орендарем є компанія «Нью Системс АМ» (група DCH). З 2013 р. аеропорт має курсо-глісадну систему (ILS) за категорією II (система посадки за приборами). Злітно-посадкова смуга довжиною 2500 м, що дозволяє приймати всі, як вище вже зазначалось, середньомагістральні повітряні судна. Також функціонує єдина на території України сучасна система обробки багажу (BHS), продуктивність якої 960 одиниць багажу/год для міжнародних рейсів та 600 одиниць багажу/год для внутрішніх рейсів. Улітку 2012 р. було оснащено аеропорт двома телетрапами (рукавами) та новою диспетчерською вишкою, найбільш сучасною в Україні. Після того як у 2012 р. О. Ярославський виграв конкурс на оренду цілісного майнового комплексу – Харківського аеропорту, було прийнято проект реконструкцій, який включав у себе капітальні ремонти перону, будівництво нової злітно-посадкової смуги, рекон-

струкцію терміналів та ін. Однак зараз усе перебуває на етапі замороження. Тому так гостро зростає необхідність запровадження капітального будівництва в цій сфері. Необхідно, по-перше, вдосконалювати господарське законодавство про капітальне будівництво як засіб його непрямої державної підтримки, по-друге, формувати капітальне будівництво як сталу систему державної політики.

І, як наслідок, усі основні фонди цілісного майнового комплексу – аеропорту Харків, будуть відновлені та навіть створені нові, підвищиться конкурентоздатність аеропорту.

Наприклад, зараз в аеропорту Харків є термінал А, що складається з двох поверхів та таких об'єктів: до загальної схеми належать – пасажирський термінал, вантажний термінал, VIP-термінал, ангар, стоянка для автомобілів, стоянка для таксі, касо мат, зупинка для транспорту загального користування. На першому поверсі терміналу знаходяться паспортний контроль, каси, магазин, обмін валют, пошук багажу, отримання багажу, місце зустрічі, ресторан, пакування багажу, довідкова, магазин сувенірів, медпункт, ветеринарний контроль, фітоконтроль, туалет, реєстрація, відділ поліції, таможня, камера зберігання, касо мат, ліфт. На другому поверсі знаходяться служба авіаційної безпеки, авіакомпанія, кімната матері та дитини, паспортний контроль, магазин, обмін валют, ресторан, пошта, магазин Duty Free, таможня, бізнес-зал, туалет.

Однак із залученням інвестицій, оптимізації капітального будівництва можливо розширити конкурентоздатність аеропорту Харків, побудувати, наприклад насосно-фільтраційну станцію ЦЗС, реконструювати периметрову огорожу території Міжнародного аеропорту Харків (із сигналізацією, відеоспостереженням), придбати нові основні засоби (наприклад, спеціальні та спеціалізовані автомобілі (тягачі, водила, реанімаційні авто швидкої допомоги, спецмашину для проведення де/анти-айсінгу повітряного судна та ін.), придбати устаткування для автоматичного оброблення інформації, в т. ч. серверне обладнання, придбати аеродромну та комунальну спецтехніку, в т. ч. спецмашину для нанесення рідкого хімреагенту на штучну злітно-посадкову смугу, придбати нематеріальні активи, зокрема програмне забезпечення та послуги з впровадження системи управління активами підприємства та технічним обслуговуванням або (та) програмне забезпечення та послуги з впровадження платформи операційного управління аеропортом, впровадити енергозберігаючі технології та зробити багато іншого, що підвищує пропускну спроможність та конкурентоздатність аеропорту. Міжнародному аеропорту Харків, як і іншим аеропортам нашої держави, необхідно тримати курс на

інтеграцію у систему провідних трансферних аеропортів, зокрема проводити такі заходи – співпрацювати з авіакомпаніями з метою збільшення трансферного пасажиропотоку, проводити бенчмаркінг серед аеропортів Європи, створити інфраструктуру для обслуговування трансферних пасажирів, підвищити рівень комфорту пасажирів за рахунок відкриття нових комерційних зон, впровадження аутсорсингу, лізингу персоналу, підвищити професійний рівень працівників шляхом проходження обов'язкового професійного навчання та корпоративного навчання, розширити існуючі тверді покриття перону, розвивати паливно-заправний комплекс аеропорту та багато іншого. Саме для зростання господарського результату доцільним є впровадження аутсорсингу – передача підприємством внутрішніх функцій та бізнес-процесів до вузькоспеціалізованого виконавця, який має змогу виконувати роботу якісніше, швидше та дешевше, ніж власні структурні підрозділи замовника. Однак, на жаль, у законодавстві категорія аутсорсингу відсутня, є лише згадки про аутсорсинг в Постанові Правління НБУ від 15 травня 2004 р. № 104, тому необхідно вносити зміни в першу чергу до чинного законодавства України, оскільки такий вид договорів укладається між суб'єктами господарювання та працює по схемі «бізнес для бізнесу», то він є господарським і тому зміни необхідно вносити насамперед до Господарського кодексу України.

Висновки. Підсумовуючи все зазначене вище, слід ще раз наголосити на необхідності орієнтації на оптимізації капітального будівництва у сфері транспортної галузі, в тому числі й авіаційної галузі. Для розвитку аеропортового господарства потрібні масштабні інвестиції з довгостроковими строками їх повернення. Господарсько-правова оптимізація капітального будівництва – це комплекс заходів стимулюючого господарсько-правового впливу на сферу капітального будівництва, що запроваджується державою у рамках економічної будівельної політики на принципах програмності, економічності та системності з метою забезпечення функціонування транспортної, в тому числі й авіаційної галузі, з метою підвищення рівня конкурентоздатності транспортної галузі, в тому числі повітряного транспорту, на основі вимог сталого розвитку та інтеграції у світові економічні процеси. Завдання господарсько-правової оптимізації капітального будівництва у сфері транспортної галузі на початковому етапі полягають у виведенні авіаційної галузі на новий економічний рівень, подолання періоду замороження шляхом підвищення рівня прибутковості такої господарської діяльності та залучення інвестицій у транспорту галузь, а у стратегічній перспективі у забезпеченні її переходу до сталого інноваційного розвитку та передових позицій міжнародних хабів за стандартами ЄС з безпечності, надійності, комфортності, ресурсозбереження, екологічності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Д. В. Задихайло. – Харків : МОН України, Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 38 с.
2. Олюха В. Г. Оптимізація капітального будівництва: господарсько-правові проблеми : монографія / В. Г. Олюха. – Київ : Центр учб. літ., 2015. – 302 с.
3. Олюха В. Г. Договір будівельного підряду // Окремі види договорів у сучасному законодавстві України : монографія / заг. ред. О. С. Кізлової ; Міжнар. гуманітар. ун-т. – Одеса : ТЕС, 2013. – 528 с.
4. Олюха В. Г. Система капітального будівництва та оптимізаційні можливості господарсько-правового впливу / В. Г. Олюха // Митна справа. – 2015. – № 2(98). – С. 162–167.
5. Олюха В. Г. Аутсорсинг як інструмент державно-приватного партнерства у капітальному будівництві / В. Г. Олюха // Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 18–22 листоп. 2013 р.) / за заг. ред. О. В. Шаповалової. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля. – 2013. – С. 81–83.
6. Олюха В. Г. Господарсько-правове забезпечення євроінтеграції в сфері капітального будівництва / В. Г. Олюха // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 50-й річниці створення Донец. нац. ун-ту та 30-й річниці створення каф. господар. права Донец. нац. ун-ту, м. Вінниця, 14–15 трав. 2015 р. – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 74–76.
7. Економіко-правові основи капітального будівництва : навч. посіб. / Ю. М. Сафонов, В. Р. Кравець, В. Г. Олюха. – Київ : Центр учб. літ., 2014. – 244 с.
8. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право : підручник / В. Ф. Опришко. – Вид. друге, переробл. і допов. – Київ : КНЕУ, 2003. – 311 с.
9. Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу : Наказ М-ва інфраструктури України від 30.11.2012 № 735// Офіц. вісн. України. – 2013. – № 4. – Ст. 1368.
10. Полянська Н. О. Потенціал аеропорту: економічний аспект стратегічного рішення / Н. О. Полянська // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. пр. – Київ : НАУ, 2008. – Вип. 17. – С. 53–62.

REFERENCES

1. Zadykhaylo D. V. (2013). Pravovi zasady formuvannia ta realizatsii ekonomichnoi polityky derzhavy: avtoref... d-r yurydychnykh nauk. Kharkiv. MON Ukrainy Nats. un-t «Yurydychna akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho».
2. Oliukha V. H. (2015). Optymizatsiia kapitalnoho budivnytstva: hospodarsko-pravovi problemy : monohrafiia. Kyiv. Tsentr uchbovoi literatury.
3. Oliukha V. H. (2013). Dohovir budivelnoho pidriadu. Okremi vydy dohovoriv u suchasnomu zakonodavstvi Ukrainy : kolektyvna monohrafiia. Odesa. TES.

4. Oliukha V. H. (2015). Systema kapitalnoho budivnytstva ta optymizatsiini mozhlyvosti hospodarsko-pravovoho vplyvu. Mytna sprava. 2(98). 162-167.
5. Oliukha V. H. (2013). Outsorsynh yak instrument derzhavno-pryvatnoho partnerstva u kapitalnomu budivnytstvi. Pravovi problemy vzaiemodii derzhavy i biznesu. Luhansk. Vyd-vo SNU im. V. Dalia. 81-83.
6. Oliukha V. H. (2015). Hospodarsko-pravove zabezpechennia yevrointehratsii v sferi kapitalnoho budivnytstva. Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysviachenoї 50-ii richnytsi stvorennia Donetskoho Natsionalnoho universytetu ta 30-ii richnytsi stvorennia kafedry hospodarskoho prava Donetskoho Natsionalnoho universytetu. Vinnytsia. DonNU. 74-76.
7. Safonov Yu. M., Kravets V. R., Oliukha V. H. (2014). Ekonomiko-pravovi osnovy kapitalnoho budivnytstva : navch. posib. Kyiv. Tsentр uchbovoi literatury.
8. V. F. Oprishko (2003). Mignarodne ekonomichne pravo: pidrychn. K. KNEU.
9. Pro zatverdzhennia Pravyl povitrianykh perevezen pasazhyriv i bahazhu: Nakaz Ministerstva infrastryctyri Ukraini vid 30.11.2012 № 735. Ofizijnyi visnik Ukraini. 2013.4. 136
10. Polianska N. O. (2008). Potentsial aeroportu: ekonomichniy aspekt stratehichnoho rishennia. Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury. Zb. nauk. prats: Vypusk 17. K.: NAU.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2016.

В. С. ВЕЛЬЦЕН

соискатель кафедры хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

**КАПИТАЛЬНОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО АЭРОПОРТА
КАК ЦЕЛОСТНОГО ИМУЩЕСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА:
ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ**

Статья посвящена определению ключевой роли отношений капитального строительства в авиационной отрасли, в частности в реконструкции и строительстве новых аэропортов Украины с целью повышения их функциональности и конкурентоспособности. Целью статьи является анализ механизмов развития инфраструктуры авиационного транспорта, где капитальное строительство является объектом для привлечения инвестиций. Оптимизация процессов капитального строительства в авиационной отрасли будет влиять не только на развитие отечественных авиакомпаний, но и на развитие транспортного обеспечения сферы хозяйствования в целом. Автором рассмотрена необходимость усовершенствования хозяйственно-правовых форм капитального строительства в авиационной отрасли.

Ключевые слова: капитальное строительство, правовые формы аутсорсинга, целостный имущественный комплекс, инфраструктура авиационного транспорта.

V. S. VELTSEN

PhD. Student of the Economic Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

CAPITAL CONSTRUCTION OF THE AIRPORT AS AN INTEGRAL PROPERTY COMPLEXE: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS

Problem setting of my article is connected with economical activity in the field of air transport. The purpose of this article is to activate mechanisms providing air transport building, where capital construction will be involved the investments and development of economic and legal means in this area.

Recent research and publications analysis. The question of the air transportations development, capital construction in the field of air transport and aviation infrastructure involved the attention of a lot scientist. Most contributions were made time to time. Among them are Kossak V. M., Hrynyak A. B., Senik S. V., Bilenko M. S., Olyukha V. G., Kvasnitska O. O., Gritsenko G. M., Vikhrov O. P., Trofunenko N. V., Myronets I. M., Banashevych I. I, Chaban L. V., Tofanyuk A. V. But this area of research approach is unknown enough. But at the same time the most problems haven't been studied properly so far. This is due to high complexity of this subject.

Paper objective. Relevance of the research related to the need to use capital construction in the aviation industry, including airports of Ukraine. The article is a comprehensive review of the practical enforcement of mechanisms of the capital construction in the field of air transportation and aviation infrastructure and impact on the development of air transportation in Ukraine and further their respective fields of domestic air services and processes of liberalization of airspace.

Paper main body. The article is a comprehensive review of the practical enforcement of mechanisms for capital construction in the field of air transportation and aviation infrastructure and impact on the development of air transportation in Ukraine and further their respective fields of domestic air services and processes of liberalization of airspace. Ukraine, being in geographically advantageous territory in terms of transit, manages significant airspace. The optimization of the capital construction may increase competitiveness of the airport Kharkov, in order there is necessary to build such pump-filtration plant, to reconstruct the fence of the International Airport Kharkiv (with alarm, video surveillance), to acquire new assets (eg, special and specialized vehicles (tractors, drove, or resuscitation ambulance cars, emergency vehicles for de/anti-aircraft aysynhu etc.), to purchase of the equipment for automatic data processing, including server hardware, to buy municipal airfield and special equipment, including special machines for applying liquid chemicals to artificial runway, to include software and services with the introduction of asset management companies and the maintenance (or) software and

services with the introduction of platform operational management of the airport, to introduce energy-saving technologies and to do a lot of other useful things to increase the throughput and the competitiveness of the airport. Kharkiv International Airport, as well as other airports of our country should keep the course to the integration into the system leading transfer airports, including conduct the following activities – work with airlines to increase the transfer of the passenger traffic, to conduct benchmarking among European airports, to create the infrastructure for servicing of transfer passengers, to increase the comfort of passengers by opening new commercial zones, to improve the professional level of employees by passing mandatory training and corporate training and etc. It is for growth of economic results, it is reasonable implementation the contract named outsorinh -to transfer now internal functions and business processes to highly specialized performer who can do the job better, faster and cheaper than their structural subdivisions of the customer. But, unfortunately, in the law category of the outsorinh contract is absent in nowadays law system. That's why it is necessary to the current legislation of Ukraine, as this kind of contract concluded between the business and working on the scheme «business to business», it is economic and is necessary to make changes primarily to the commercial Code of Ukraine.

Conclusions of the research. Summing up, it is necessary to lead the optimization of the capital construction in the aviation industry, including airports of Ukraine. For the development of airport economy needed the investments with long-term maturity their return. Economic and legal optimization of capital construction – a complex of measures stimulating economic and legal impact on the field of capital construction, which is implemented in the framework of the economic building policy on the principles of the efficiency and consistency to ensure the functioning of transport, including the aviation industry to improve the competitiveness of the transport industry, including air transport based on the requirements of sustainable development and integration into the world economic processes.

Short Abstract for an article

Abstract. The article is devoted to the key role of relations of capital construction in the aviation industry, particularly in reconstruction and construction of new airports in Ukraine urth improve their functionality and competitiveness. The article shows the mechanisms providing air transport building, where capital construction is an object for involve investments. Optimization process of the capital construction in the aviation industry will affect not only the development domestic airlines, but also to the development of transport support in the sphere of economics as a whole. The author discussed the need for improved economic and legal forms of capital construction in the aviation industry.

Key words: capital construction, integral property complex, legal forms of the outsourcing, air transport infrastructure.

К. М. ВРУБЛЕВСЬКА

аспірант кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
vkatrin21@gmail.com

МІСЦЕ ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Розглянуто актуальні проблеми кодифікації інвестиційного та інноваційного законодавства, можливість самостійного розвитку та законодавчої інституціоналізації інноваційного інвестування. З метою вирішення проблем у цій сфері пропонується ідея прийняття Закону України «Про інноваційне інвестування в Україні».

Ключові слова: інноваційне право, інвестиційне право, інноваційне інвестування, інвестиційне законодавство, систематизація.

Постановка проблеми. Зміни, що відбулися в економічному розвитку за роки існування суверенної України, свідчать, що інвестиційна сфера стає одним з основних чинників економічного розвитку суб'єктів господарювання та держави, що, реалізуючи власні економічні функції, має стимулювати динаміку інвестиційних процесів у сфері господарювання. Потреба правового регулювання інвестиційних відносин зумовила виникнення й розвиток інвестиційного законодавства і становлення інвестиційного права. Процес формування сучасної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати інвестиційні процеси в Україні, розпочався з моменту прийняття Акта проголошення незалежності України. Одним із перших кроків щодо врегулювання відносин у інвестиційній сфері в Україні стало прийняття Верховною Радою України законів України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 р. та «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. На сьогодні правова система України включає велику кількість законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в інвестиційній

сфері. При цьому основою нормативно-правового регулювання в зазначеній сфері є закони. Та незважаючи на те, що в цілому створено правове підґрунтя для здійснення інвестиційної діяльності, все ж велике коло питань залишаються поза увагою законодавчого регулювання.

Незважаючи на велику кількість нормативних актів, на сьогодні законодавча база України з питань правового забезпечення інноваційної, інвестиційної діяльності та, зокрема, інноваційного інвестування перебуває в розібраному стані – розрізнений внутрішньо неузгоджений правовий матеріал не дає змоги досягти головної мети – забезпечити повномасштабне регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інноваційними процесами. З метою повного, узгодженого та системного правового забезпечення функціонування національної інноваційної системи необхідний комплексний правовий акт, який би визначав правові засади функціонування вказаної діяльності, найбільш оптимальною формою якого є кодифікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Указаним питанням тією чи іншою мірою приділяли увагу Д. В. Задихайло, О. М. Вінник, Ю. Є. Атаманова, В. В. Кудрявцева, О. В. Гладка та ін.

Формулювання цілей. Метою є виявлення сутності та специфіки інноваційного інвестування на підставі проведення аналізу законодавчого забезпечення, визначення місця інноваційного інвестування в господарському праві України.

Виклад основного матеріалу. Інвестування на сьогодні слід розглядати як важливий елемент ринкового та економічного обороту поряд з організацією виробництва й реалізацією товарів і послуг. Разом з цим на сьогодні не є розвинутою відповідна законодавча база, зокрема, стоїть питання законодавчої систематизації й кодифікації інвестиційного законодавства, проте й досі йому не була приділена законодавцем належна увага. У той же час розвиток законодавства у сфері регулювання інвестиційних відносин об'єктивно потребує моніторингу його стану, зокрема, в контексті відповідності цілям задіяних правових засобів і механізмів, часу, змісту й обсягу їх правового регулювання.

Інвестиційне законодавство України на будь-якому з етапів його розвитку загалом відзначалося досить високим рівнем законодавчої техніки, якістю правового регулювання, шириною охоплення суспільних відносин, що належать до його предмета. Однак національне інвестиційне законодавство потребує постійного вдосконалення та приведення у відповідність до сучасних потреб окремих її суб'єктів і суспільства в цілому. Досягнення цієї мети можливе лише за умови стабільного тісного контакту й плідної співпраці між законодавцем та інвесторами.

В юридичній літературі висловлено погляд, що інвестиційне право та його норми є міжгалузевим інститутом права і законодавства України [3, с. 22].

В Україні власне законодавство про інвестиційну діяльність з'явилося після прийняття 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. є першим нормативним актом, що визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України.

Інвестиційне право як підгалузь господарського права почала формуватися після набуття Україною незалежності, що було пов'язано із запровадженням у вітчизняну економіку ринкових засад господарювання і відповідно – нових форм інвестування економіки в цілому та її елементів (регіонів, суб'єктів господарської діяльності, майнових комплексів, різноманітних проектів, пов'язаних із створенням нових виробничих потужностей, застосуванням новітніх технологій, випуском принципово нової продукції/товарів або продукції/товарів з новими властивостями). Ключові положення щодо організації, безпосереднього здійснення інвестиційної діяльності та управління інвестиційним процесом були зафіксовані в Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р., який закріпив і основні поняття інвестиційного права – «інвестиції», «інвестиційна діяльність», «суб'єкти інвестиційної діяльності», «інвестори» [1, с. 7].

Важливість відносин, пов'язаних з інвестуванням, усвідомлення цього всіма верствами суспільства, а також визнання державою інвестиційної політики як одного з напрямів економічної політики (ст. 10 ГК України), прийняття одним із перших актів незалежної Української держави Закону «Про інвестиційну діяльність» – усе це свідчить про особливу роль інвестиційного права в системі вітчизняного законодавства.

Інвестиційне право – це підгалузь господарського права, що регулює інвестиційні господарські відносини за участю інвесторів та інших учасників інвестування із застосуванням методів правового регулювання, притаманних господарському праву, і базується на інвестиційному законодавстві як підгалузі господарського законодавства.

О. М. Вінник пропонує структуру інвестиційного права, яку поділяє на загальну та спеціальну частини. Загальна частина включає в себе питання, що стосуються усіх видів інвестицій, інвестиційної діяльності та її суб'єктів, а саме: поняття і предмет інвестиційного права, інвестиційне законодавство, державне регулювання інвестування.

Спеціальна частина визначає особливості правового регулювання окремих форм інвестування, а саме: корпоративне інвестування; договірне інвестування; капітальне будівництво; інноваційне інвестування; іноземне інвестування;

концесійне інвестування; приватизаційне інвестування; лізингове інвестування; спільне інвестування; інвестування на територіях пріоритетного розвитку, у спеціальних (вільних) економічних зонах; інвестування з використанням цінних паперів [1, с. 54–55].

Доцільним вважається замінити форму інвестування у спеціальних (вільних) економічних зонах на інвестування у формі інвестування на умовах спеціальних режимів інвестиційної діяльності, оскільки на даний момент спеціальні (вільні) економічні зони позбавлені стимулюючого механізму, що перетворило їх на формальні та недієві економічні інструменти та фактично призвело до їх занепаду в Україні.

В. В. Кудрявцева відзначає, що суттєву відмінність між системою права й системою законодавства становить той факт, що внутрішня структура системи права не збігається із внутрішньою структурою системи законодавства (горизонтальний критерій співвідношення). Дуже важлива розбіжність між цими системами полягає також у тому, що система законодавства відрізняється від системи права своєю ієрархічною будовою, в основу якої покладено юридичну силу нормативно-правових актів та їх відповідну підпорядкованість один одному (вертикальний критерій співвідношення). Окрім того, система права має об'єктивний характер, на відміну від системи законодавства, що значною мірою залежить від суб'єктивного усвідомлення суспільством та законодавцем потреби фактичної урегульованості тих чи інших відносин у першочерговому порядку [6, с. 10].

Необхідно визнати, що кодифікація як форма розвитку законодавства в його змістовому та систематизаційному аспектах стала «звичайним» напрямом законодавчої політики і законотворчої діяльності в Україні за часів незалежності. Дійсно, законотворча практика останніх двадцяти років має широкий досвід як процесу рекодифікації, тобто прийняття на новій концептуальній основі цілої низки кодексів у тих галузях законодавства, що вже були раніше представлені кодифікаціями радянського періоду, так і процесу первісної кодифікації, яскравим прикладом якої є Господарський кодекс України. Слід зазначити, що господарське право, а відтак і господарське законодавство за складністю предмета відносин, які регулюються, системно-синтетичною їх природою і надзвичайною динамікою розвитку являє собою особливий «полігон» розгортання кодифікаційних робіт.

Важливо підкреслити, що кодифікація окремих підгалузей та інститутів господарського законодавства взагалі має містити в собі дуже важливий прогностичний аспект, враховуючи надзвичайно швидкий характер змін у світовій економіці, викликаний, зокрема її інноваційним характером [5, с. 182].

Загальновідомо, що інвестування виступає однією з найважливіших фаз ринкового і, власне, економічного обороту поряд з організацією виробництва й реалізацією товарів та послуг. Проте проблематика законодавчої систематизації і кодифікації інвестиційного законодавства досі залишається поза увагою юридичної науки, в той час, як розвиток законодавства у сфері регулювання інвестиційних відносин об'єктивно потребує моніторингу його стану, зокрема, в контексті відповідності цілям задіяних правових засобів і механізмів, часу, змісту й обсягу їх правового регулювання.

Варто зазначити, що інвестиційне законодавство України крок за кроком складалося протягом останнього десятиріччя. Сьогодні мало хто вже вправі заперечити факт існування вітчизняного інвестиційного законодавства як самостійної галузі.

Проблема кодифікаційних законотворчих робіт у галузі інвестування повинна стати предметом самостійних наукових досліджень. Додатковою обставиною, яка актуалізує необхідність проведення таких наукових робіт, є дефектність інвестиційного законодавства, а саме – наявність великої кількості прогалин у регулюванні законодавчих форм та їх суттєве відставання від реального розвитку суспільних відносин у цій царині.

Спираючись на вищевикладені міркування, основні наукові й законотворчі зусилля мають бути спрямовані на вдосконалення правового регулювання інвестиційних відносин шляхом уточнення, модифікації й деталізації цілої низки дефініцій і положень [2, с. 223–224].

Як уже раніше зазначалося, стан, обсяг і структура сучасного інвестиційного законодавства України дозволяє говорити про необхідність його систематизації. Кінцевим варіантом таких систематизаційних зусиль має стати Інвестиційний кодекс України [8, с. 21–22].

Свого часу Д. В. Задихайло запропонував такий макет Інвестиційного кодексу, а саме: Загальна частина повинна містити, крім стандартних питань про сферу застосування кодексу, співвідношення його норм з нормами інших нормативно-правових актів, дію в часі і т. д., і основні поняття-терміни.

Особлива частина була представлена таким чином: правове регулювання: 1) професійної інвестиційної діяльності; 2) інвестиційної діяльності підприємств, організацій, установ; 3) інвестиційної діяльності держави; 4) інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування; 5) іноземного інвестування; 6) інвестування з України; 7) інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки; 8) інвестиційної діяльності в ВЕЗ; 9) інвестиційної діяльності на територіях з пріоритетним розвитком; 10) інвестиційної діяльності в рамках технопарків.

При цьому зазначений автор визнавав, що запропонований варіант можливої кодифікації інвестиційного законодавства, звичайно ж, не єдиний і, напевно, не найкращий. Має право на існування і більш економічний варіант кодифікації шляхом видання «загальної частини» інвестиційного законодавства у вигляді нової редакції Закону України «Про інвестиційну діяльність». У цьому випадку нова редакція повинна містити всі необхідні системоутворюючі й системостимулюючі компоненти. Можливі й інші компромісні варіанти кодифікації, очевидно, це предмет самостійних і ціленаправлених наукових досліджень [8, с. 25].

Однією з економіко-правових форм інвестування, якій притаманний спеціальний правовий режим, є інноваційна діяльність, що набуває особливого значення у зв'язку з орієнтацією нашої держави на інноваційний шлях розвитку економіки країни.

Інноваційні відносини в системно-структурному контексті утворюють у загальній системі економічних відносин власну інноваційну підсистему. Ця підсистема, будучи органічно пов'язаною практично з усіма товарними ринками – підсистемами виробничої сфери економіки, впливає на останні через формування системоутворюючих зв'язків, що активізуються рівнем інноваційного попиту на цих ринках.

Виходячи з цього, слід зазначити, що для сучасної економіки інноваційна підсистема, яка за рахунок системно-структурних зв'язків впливає на усю сферу виробничих економічних відносин, набуває значення головного чинника конкурентоспроможності, а відтак і життєздатності національних економік. Враховуючи саме таке місце інноваційних відносин у системі економічних відносин, вони стають надзвичайно важливим об'єктом впливу з боку держави.

Забезпечення інноваційного характеру національної економіки є не просто однією з економічних функцій, але однією з найважливіших економічних функцій держави [4, с. 97–99]. Тому не випадково особливої активності набула ідея кодифікації інноваційного законодавства.

Що стосується кодифікації інноваційного законодавства, то слід зазначити, що одним зі своїх завдань вона має сприяння формуванню постійно функціонуючої національної інноваційної системи з урахуванням усіх чинників стану національного соціально-економічного середовища. Окрім цього саме кодифікація інноваційного законодавства має стати прикладом реалізації регулятивно-динамічної функції права, коли розвиток відповідних суспільних відносин стимулюється випереджаючим розвитком їх законодавчого забезпечення. Саме тому кодифікація інноваційного законодавства України є актуальною, враховуючи визначальну роль інновацій в умовах сучасної глобалізації економічних відносин [5, с. 177–179].

Окремо слід відзначити концептуальну та технічну складність кодифікації інноваційного, а також, наприклад, інвестиційного законодавства у порівнянні з кодифікацією законодавчого регулювання окремих ринків традиційних товарів та послуг, таких, зокрема, як електроенергетичний сектор або сфера транспортних послуг. Мова іде про те, що так звані функціональні ринки, які опосередковують інноваційні та інвестиційні відносини, мають подвійну природу. Адже об'єкт цих відносин, з одного боку, є товаром (інноваційна розробка, інвестиційний продукт), який створюється та реалізується в межах спеціального ринку інноваційних продуктів, як складової більш загальної категорії – національної інноваційної системи, але в той же час, інноваційні відносини мають стати складовою виробничого процесу як предмет промислової політики і відповідно господарсько-правового регулювання різних видів підприємницької діяльності. Відтак окремим завданням кодифікації інноваційного законодавства є проблема його сумісності із змістом абсолютно різних сегментів (інститутів) господарського законодавства, що регулюють різні види господарської діяльності. У свою чергу, така постановка питання ставить проблему необхідності «вписати» Інноваційний кодекс України в систему чинних джерел господарського та інших галузей законодавства, зокрема інвестиційного [5, с. 180–181].

У цьому сенсі проект Інноваційного кодексу за своїм змістом є робочим ескізом сучасного інноваційного законодавства, що має стати інструментом вирішення названого завдання. Адже вперше запропоновано цілісне системне регулювання інноваційних відносин, що охоплює не тільки усі основні ланки національної інноваційної системи (закріплення якої само по собі є новим кроком у розвитку нормопроекування), зокрема підсистеми науки, технічного забезпечення інноваційних продуктів, інноваційно-впроваджувальної підсистеми, підсистеми інноваційної інфраструктури. Знайшли своє оригінальне й обґрунтоване вираження найпроблемніші аспекти забезпечення інноваційного процесу, такі як фінансування, інвестування інноваційної діяльності, страхування інноваційних ризиків, правова інституціоналізація таких складних об'єктів інноваційних відносин, як технологія, типологія договірних відносин в інноваційній сфері, виокремлення проблематики спеціальних режимів інноваційної діяльності тощо [9, с. 27].

При розробленні проекту Інноваційного кодексу України було також враховано зовнішні зв'язки національної інноваційної системи із системою вищого порядку – державою.

Слід визнати, що попри те, що багато років на всіх щаблях державного управління, незважаючи на констатацію принципової необхідності створення умов, сприятливих для проведення наукових досліджень та впровадження їхніх результатів у реальний сектор економіки, а починаючи з 1999 р. із затвер-

дженням Верховною Радою України Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України інноваційний розвиток був визнаний за пріоритет державної політики, у чинному законодавстві України для здійснення інноваційної діяльності не встановлений у цілому спеціальний режим господарювання, який би мав стимулююче спрямування, – лише для окремих інноваційних проектів передбачена можливість їх реалізації на пільгових умовах [7, с. 126–127].

Залежно від обраних пріоритетів та конкретних інтересів держави щодо інноваційного розвитку країни для здійснення інноваційної діяльності можуть установлюватися різні режими господарювання. Запровадження зазначених режимів господарювання для інноваційної діяльності дозволить державі реалізувати політику інституційного забезпечення, політику найбільшого сприяння та рестрикційну політику. У той же час така чітка фіксація правових режимів інноваційної діяльності сприятиме розумінню наперед суб'єктами господарювання умов реалізації ними бажаних нововведень, упровадження розробок у власне виробництво чи господарську діяльність і гарантуватиме додержання їхніх прав з боку інших учасників інноваційних відносин щодо користування наданими спеціальними умовами [7, с. 128].

Проектом Інноваційного кодексу запропоновано чимало правових засобів та механізмів досягнення гармонійного поєднання, взаємоузгодження та взаємодії публічних та приватних інтересів в інноваційній сфері. Причому, незважаючи на міжгалузевий характер запропонованої кодифікації, не відбувається конкуренції його положень з положеннями інших галузевих кодексів та законів, у тому числі із нормами Господарського та Цивільного кодексів України [7, с. 131].

Концепція кодифікації інноваційного законодавства України повинна враховувати безліч вагомих чинників розвитку національної інноваційної системи, завдань української економіки, зокрема пов'язаних з її глибокою інтегрованістю в економіку світову, абсолютно специфічну природу відносин, що виникають при створенні інтелектуального інноваційного продукту, та надзвичайну складність його впровадження у виробництво, що кінець-кінцем і визначає інноваційний характер самої кодифікації інноваційного законодавства [5, с. 185].

Таким чином, бурхливий розвиток інвестиційного та інноваційного законодавства поставив питання про необхідність кодифікації названих підгалузей господарського законодавства, але слід звернути увагу на те, що названий розвиток законодавства не відбувається автономно один від одного. Важливим його аспектом є також затребувана самим характером сучасних економічних відносин їх конвергенція.

Здобувши незалежність, Україна успадкувала багатий ресурсний та виробничий потенціал при вигідному географічному розташуванні, однак не

здатна була до самостійного розвитку і наразі рівень національної економіки значно поступається кращим світовим зразкам. Саме тому в сучасних умовах розвитку ринкової економіки на теренах України все більшої актуальності набувають питання правового забезпечення нових господарських інститутів, до яких належить у тому числі інноваційне інвестування. Адже нові технології та доцільні організаційні рішення здатні підвищити економічний стан держави. Однак держава повинна не лише забезпечити умови для формування та стимулювання розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, а й розробити ефективні механізми управління цими процесами.

Інноваційне інвестування – це одна з економіко-правових форм інвестування, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу з метою досягнення певного соціально-економічного ефекту, в тому числі випуску і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології, досягнення прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, здійснення якісних змін у стані продуктивних сил, поліпшення соціального й екологічного становища, випуску нових конкурентоспроможних товарів, послуг та ін.

Визначальною ознакою інноваційного інвестування є інновації, що створюються в результаті її здійснення та/або застосовуються в процесі її здійснення [1, с. 281].

В Україні згідно з Законом «Про інноваційну діяльність» основними формами державного регулювання інноваційної діяльності є: формування і реалізація державних, галузевих, регіональних та місцевих програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; фінансова підтримка виконання інноваційних проєктів; встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримка функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури. Таким чином, розвиток відносин в інноваційній та інвестиційних сферах сьогодні невідкладно потребує конвергенції відповідного нормативного матеріалу в єдиному механізмі забезпечення інноваційного інвестування.

Необхідним залишається удосконалення нормативно-правової бази, а саме вирішення таких питань, як: 1) правова інституціоналізація інноваційного інвестування; 2) створення господарсько-правової концепції; 3) надання нормотворчого розвитку конкретним правовим формам; 4) визначення спеціальних правових режимів; 5) встановлення кваліфікаційних вимог до інноваційного продукту, що інвестується.

Висновки. Інноваційне інвестування на сучасному етапі розвитку господарського права – це комплексний інститут інвестиційного та інноваційного права, що має отримати власне місце у системі права та законодавства, орга-

нічний правовий механізм реалізації, що, як уявляється, має складатися з наступних блоків:

- 1) визначення суб'єктного складу таких учасників;
- 2) договірно-правова та корпоративно-правова форми інноваційного інвестування;
- 3) визначення необхідних правових режимів інноваційного інвестування;
- 4) визначення організаційно-правових форм тих спеціальних суб'єктів, що створюють інфраструктуру інноваційного інвестування.

В умовах, коли відсутні кодифікація інвестиційного та інноваційного законодавства, які об'єктивно претендують на включення до свого складу такого комплексного інституту, логічною залишається теза про необхідність його самостійного розвитку та законодавчої інституціоналізації, прийняття Закону «Про інноваційне інвестування в Україні».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. / О. М. Вінник. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Київ : Прав. єдність, 2009. – 616 с.
2. Кудрявцева В. В. Методологічні питання кодифікації інвестиційного законодавства України / В. В. Кудрявцева // Інноваційне інвестування в Україні: проблеми правового забезпечення / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Харків : Юрайт, 2013. – 536 с.
3. Інвестиційне право : підручник / Ю. М. Жорнокуй, О. М. Шумило, О. П. Суц та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя. – Харків : Право, 2015. – 512 с.
4. Задихайло Д. В. Інноваційна політика в контексті функцій держави та розвитку законодавства / Д. В. Задихайло // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 12. – С. 91–101.
5. Задихайло Д. В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи / Д. Задихайло // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 4. – С. 177–185.
6. Кудрявцева В. В. Кодифікація інвестиційного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. В. Кудрявцева. – Харків, 2010. – 20 с.
7. Атаманова Ю. Є. Концептуальні підходи до систематизації інноваційного законодавства та розроблення проекту Інноваційного кодексу України / Ю. Є. Атаманова // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – № 2. – С. 123–131.
8. Задыхайло Д. В. Инвестиционное право Украины : сб. нормат.-прав. актов с коммент. / Д. В. Задыхайло. – Харьков : Эспада, 2002. – 752 с.
9. Задихайло Д. В. Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 черв. 2011 р. / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. – Харків : ФІНН, 2011. – 381 с.

REFERENCES

1. Vinnyk O. M. (2009). Investytsiine pravo: navchalnyi posibnyk. 2-he vyd., pererob. ta dop. Kyiv. Pravova yednist.
2. Kudriavtseva V. V. (2013). Metodolohichni pytannia kodyfikatsii investytsiinoho zakonodavstva Ukrainy. Innovatsiine investuvannia v Ukraini: problemy pravovoho zabezpechennia. kolektyvna monohrafiia. Kharkiv. Yurait.
3. Yu. M. Zhornokui, O. M. Shumilo, O. P. Sushch (2015). Investytsiine pravo : pidruchnyk. Kharkiv. Pravo.
4. Zadykhaylo D. V. (2006). Innovatsiina polityka v konteksti funktsii derzhavy ta rozvytku zakonodavstva. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia. Vyp. 12. Kharkiv. Pravo. 91-101 .
5. Zadykhaylo D. V. (2010). Kodyfikatsiia innovatsiinoho zakonodavstva: okremi kontseptualno-pravovi pidkhody. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. 4. 177-185.
6. Kudriavtseva V. V. (2010). Kodyfikatsiia investytsiinoho zakonodavstva Ukrainy: avtoref. dys. ...kand. yuryd. nauk: 12.00.04 «Hospodarske pravo; hospodarsko-protseualne pravo». Kharkiv.
7. Atamanova Yu. Ye. (2011) Kontseptualni pidkhody do systematyzatsii innovatsiinoho zakonodavstva ta rozroblennia proektu Innovatsiinoho kodeksu Ukrainy. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2. 123-131
8. Zadyihaylo D. V. (2002). Investitsionnoe pravo Ukrainyi: Sbornik normativno-pravovykh aktov s kommentariyami. Harkov. Espada.
9. Zadykhaylo D. V (2011). Proekt Innovatsiinoho kodeksu Ukrainy yak novyi etap rozvytku normotvorennia v innovatsiinii sferi: materialy nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 14 chervnia 2011 r. Kharkiv. FINN.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2016.

Е. Н. ВРУБЛЕВСКАЯ

аспирант кафедры хозяйственного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

МЕСТО ИННОВАЦИОННОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

Рассмотрены актуальные проблемы кодификации инвестиционного и инновационного законодательства, возможность самостоятельного развития и законодательной институционализации инновационного инвестирования. С целью решения проблем в данной сфере предлагается идея принятия Закона Украины «Об инновационном инвестировании в Украине».

Ключевые слова: инновационное право, инвестиционное право, инновационное инвестирование, инвестиционное законодательство, систематизация.

K. M. VRUBLEVSKA

PhD. Student of the Economic Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

PLACE OF INNOVATIVE INVESTING IN ECONOMIC LAW OF UKRAINE

Problem setting. Changes in the economic development during the years of sovereign Ukraine point out that the investment sector is becoming one of the main factors of economic development entities and the state, realizing that their economic function is to stimulate the dynamics of investment management processes.

Recent research and publications analysis. D. V. Zadykhailo, O. M. Vinnyk, Yu. Ye. Atamanova, V. V. Kudriavtseva, O. V. Hladka, etc. have taken notice of the above-mentioned matters.

Paper objective. A paper objective is to identify the nature and specificity of innovative investments on the basis of legislative support analysis, to determine place of innovative investments in economic law of Ukraine.

Paper main body. Investing along with the organization of the production and implementation of goods and services should be seen as an important element of market and economic turnover. Together with it, for today a corresponding legislative base is not developed, in particular, the question of legislative systematization and codification of investment legislation, however by a legislator due attention was not spared until now. The problem of codification legislative works in area of investing must become the subject of independent scientific researches. An additional circumstance which actualizes the necessity of realization such advanced studies is imperfectness of investment legislation, namely is a presence of plenty gaps in regulation of legislative forms and their substantial lag from the real development of public relations in this area.

Providing of innovative character of national economy isn't only one of economic functions, but one of major economic functions of the state. Therefore not by chance the idea of codifying innovative legislation has become very active.

The rapid development of investment and innovation legislation was set by a question about the necessity of codification the subindustries of economic legislation. It follows to pay attention to that this legislations development does not take place autonomically one from other. An important aspect is convergence.

A necessity is remained by the improvement of legal and regulatory base namely decision of such questions, as: 1) the legal institutionalization of the innovative investment; 2) creations of economic-legal concept, 3) providing of the legislative development to the specific legal forms, 4) definition of special legal regimes.

Conclusions of the research. Thus, the innovative investing on the modern stage of development of economic right is a complex institute of investment and innovative law

that should receive an own place in the system of law and legislation, organic legal mechanism of realization.

Short Abstract for an article

Abstract. The author considers actual problems of codification investment and innovative legislation, the possibility of independent development and legislative institutionalization of innovative investment. With the aim of solving problems in this area, the author proposes the idea of adopting the Law of Ukraine «About the innovative investing in Ukraine».

Key words: innovative law, investment law, innovative investing, investment legislation, systematization.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.45/.47

Ю. М. МОІСЕЄНКО

аспірант кафедри цивільного права №2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
moiseenko.yuriy.1950@mail.ru

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВЧИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ СТОРІН ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ) НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Статтю присвячено аналізу новітнього нормативного акта відносно захисту порушених цивільних прав вкладника як сторони договору банківського вкладу (депозиту). Разом з тим досліджено окремі положення проектів Господарського процесуального кодексу та змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо особливостей здійснення процесуальних дій при розгляді справ вказаних категорій.

Ключові слова: договір банківського вкладу, захист цивільних прав, вкладник.

Постановка проблеми полягає у дослідженні законодавчих новел, що прийняті з метою вдосконалення захисту порушених цивільних прав сторін договору банківського вкладу (депозиту). Разом з тим автором статті аналізуються деякі законодавчі ініціативи, висловлені в проекті Господарського процесуального кодексу України (проект ГПК України) та у проекті запропонованих змін до Цивільного процесуального кодексу України відносно особливостей судового захисту як порушених цивільних прав сторін договору

банківського вкладу (депозиту), так і спорів за участю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Фінансово-економічна криза, що відбувається у світі в цілому та в Україні зокрема, призводить до істотних майнових втрат суб'єктів цивільних правовідносин. Указані обставини призвели до різкої зміни зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи. Це призвело до виникнення ускладнень при виконанні умов договору банківського вкладу (депозиту).

У той же час виконання умов вказаного договору з боку неплатоспроможних банків гарантується державою через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (Фонд) у межах зазначеної законодавством грошової суми. За даними вказаного Фонду, станом на час підготовки цієї роботи, проходять процедуру виведення з ринку біля ста банків. І лише вкладникам тридцяти двох із них здійснювалися виплати грошових сум [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати відсутність спеціальних досліджень, присвячених викладеним у статті питанням.

Формулювання цілей. Завданням статті є аналіз положень існуючих законодавчих приписів та проектів нормативних актів, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення механізму захисту прав сторін договору банківського вкладу (депозиту).

Виклад основного матеріалу. Значною подією у сфері захисту цивільних прав вкладників стало внесення Президентом України 11 листопада 2016 р. на розгляд Верховної Ради України як невідкладний законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам шкоди, завданої зловживанням у сфері банківських та інших фінансових послуг». Зазначений проект нормативного акта був прийнятий парламентом 15 листопада 2016 р.

Приводом до розробки та прийняття зазначеного нормативного акта стало зловживання у сфері банківських та фінансових послуг з боку посадових осіб ПАТ «Банк Михайлівський». Позитивно, в цілому, оцінюючи ініціативу Президента України щодо посилення захисту прав ошуканих вкладників, вважаємо за необхідне надати власні судження відносно окремих положень вищевказаного Закону.

Розробка та прийняття вказаного нормативного акта відбувались у доволі складних, з точки зору наявності правових підстав для відшкодування з боку держави вкладів, укладених із фінансовими компаніями завдяки діяльності окремих посадових осіб ПАТ «Банк Михайлівський», підстав. За інформацією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, 05.12.16 р. на засіданні Міжвідомчої робочої групи з урегулювання проблемних питань вкладників ПАТ «Банк Михайлівський» прийнято рішення про те, що форма договору та умо-

ви, викладені у договорах банківського вкладу (депозиту) «Перше знайомство», що були укладені між ПАТ «Банк Михайлівський» та фізичними особами, відповідають вимогам законодавства. Разом з тим на підставі аналізу наявних та опрацьованих учасниками групи документів, підгрупа не вбачала правових підстав для прирівнювання певних класів двосторонніх договорів, укладених між фізичними особами та фінансовими компаніями, до таких, які підпадають під дію Закону № 1736-VIII. Відносно аналізу правових та операційних підстав для підтвердження ознак нікчемності договорів, які вже визнані уповноваженою особою Фонду у ПАТ «Банк Михайлівський» нікчемними та які не підпадають під дію Закону, – присутні на засіданні звернулися до Фонду за додатковою інформацією з цього питання та вирішили повернутись до нього на наступному засіданні. Однак 16.12.16 р. зазначений Фонд повідомив, що виплати вкладникам вказаного банку здійснюватимуться на основі Загального реєстру, доповненого інформацією про клієнтів фінансових компаній, які прирівняні до вкладників ПАТ «Банк Михайлівський». Це зроблено на виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг». Це призвело до збільшення гарантованої суми відшкодування коштів Фондом на 400,95 млн грн, що припадає на 5336 фізичних осіб [2].

Уявляється, що відсутність єдиного підходу щодо наявності правових підстав для відшкодування з боку держави в особі зазначеного Фонду коштів фізичним особам, які уклали цивільно-правові договори вкладів з фінансовими компаніями завдяки діям окремих банківських установ, є логічним.

Відмітимо, що положення вказаного Закону, на думку автора, не повністю відповідає загальним вченням про цивільно-правовий договір та деяким положенням ЦК України. Так, потребує вдосконалення норма про прирівняння фізичних осіб, що уклали договори вкладів до небанківської фінансової установи через банк, що виступив повіреним за відповідним договором і на день набрання чинності вищевказаним Законом віднесений до категорії неплатоспроможних, – до вкладників за сенсом ст. 1058 ЦК України за умови, якщо при цьому банком не було проінформовано фізичну особу під розпис про непоширення на такі кошти гарантій, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а фізична особа, яка розмістила такі кошти.

Обґрунтовується такий висновок тим, що вказаними нормативними актами не було доповнено зазначену норму ЦК України про поширення цивільної правосуб'єктності вкладника на вищевказаних осіб, що були учас-

никами правовідносин з небанківськими фінансовими установами. Разом з тим зрівняння укладених договорів останніми з фізичними особами та розповсюдження на наслідки таких договорів державних гарантій щодо повернення банківських вкладів не відповідає, як уявляється, вимогам ч. 1 ст. 626, ст. 627, ст. 628 ЦК України про свободу договору, спрямованість укладання договору на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та обов'язковість договору. В той же час недійсність укладених правочинів, наскільки відомо автору, не встановлена ані законом, ані судом (статті 215–236 ЦК України), а при укладанні цивільно-правових договорів діє презумпція дійсності та законності договору. У зв'язку з цим слід визнати слушною позицію С. М. Бервена, який пропонує визначати договір як правомірний правочин (правомірну угоду) взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення цих прав та обов'язків, як правило, у формі відповідних умов договору, у визначеній законом формі [3, с. 45, 46].

У зв'язку з актуальністю питань, пов'язаних з особливостями захисту суб'єктивних цивільних прав сторін договору банківського вкладу (депозиту), окреслених на початку цієї роботи, їх дослідження було б неповним без аналізу окремих ініціатив, котрі пропонуються до закріплення у нормах вітчизняного законодавства.

Обговорення проекту ГПК України [4] дозволяє висловити думку щодо доцільності сприйняття законодавцем тих чи інших положень проекту, які сприяють поновленню порушених прав суб'єктів процесуальних правовідносин, зокрема тих, які пов'язані із захистом порушених правовідносин із участю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (Фонду) та у сфері правовідносин, що виникають у зв'язку із захистом порушених прав суб'єктів договору банківського вкладу (депозиту). Не є винятком і заходи із забезпечення позову, що застосовуються господарським судом для забезпечення реального виконання судового рішення та відновлення настільки, наскільки це можливо, прав та інтересів особи, що існували до порушення цього права.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Такі специфічні завдання вказаного Фонду зумовлюють його особливе становище як органу, покликаного реалізовувати зобов'язання держави по відшкодуванню гарантованих грошових сум громадянам – вкладникам проблемних банків.

Особливості застосування заходів по забезпеченню позову у справах даної категорії полегшують реальне виконання судового рішення. Вищий господарський суд України зазначає, що умовою застосування заходів до забезпечення позову за вимогами майнового характеру є достатньо обґрунтоване припущення, що майно (в тому числі грошові суми, цінні папери тощо), яке є у відповідача на момент пред'явлення позову до нього, може зникнути, зменшитись за кількістю або погіршитись за якістю на момент виконання рішення [5]. Процесуальна наука заходи забезпечення позову відносить до процесуальних дій забезпечувального характеру за умови, якщо невжиття заходів забезпечення позову може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду [6, с. 490].

Можливість виконання судового рішення після набрання ним законної сили шляхом запровадження заходів забезпечення позову має визначальне значення для будь-якої справи, що розглядається в порядку господарського судочинства, оскільки забезпечує реальне виконання судового рішення та відновлення порушеного становища особи, яка звертається за захистом. З огляду на це в юридичній літературі обговорюються перспективи вдосконалення судового захисту порушених форм захисту цивільних прав [7, с. 23–25].

Особливе значення, як уявляється, мають особливості забезпечення позову по тих категоріях справ позовного провадження, розв'язання спірних правовідносин за якими набуває актуального значення при тих чи інших проявах економічних негативних проявів у суспільстві. Так, під час фінансово-економічної кризи, що триває протягом останніх декількох років, важливого значення набувають механізми забезпечення та відновлення прав суб'єктів правовідносин у банківській сфері, зокрема сторін договору банківського вкладу.

Деякі положення проекту ГПК містять особливості регулювання тих чи інших процесуальних правовідносин за участю Фонду чи у правовідносинах, пов'язаних із стягненням грошових сум.

Виходячи з цього уявляється спірним встановлена проектом ГПК сфера обмежень у застосуванні заходів забезпечення позову стосовно вказаного Фонду. Пояснюється це тим, що п. 4 ч. 5 ст. 134 проекту ГПК не допускає забезпечення позову у справах, що виникають з корпоративних відносин, шляхом заборони здійснювати Фондом покладені на нього згідно із законодавством владні повноваження, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, вчиняти дії, які прямо стосуються предмета спору. Вважаємо, що подібні обмеження при забезпеченні позову слід передбачити і в інших, крім корпоративних, господарських процесуальних правовідносинах, в яких бере участь вищевказаний Фонд.

Викликає зауваження положення ч. 7 ст. 134 проекту ГПК, відповідно до якого не допускається забезпечення позову у справах, відповідачем по яких є неплатоспроможний банк або Фонд гарантування вкладів фізичних осіб шляхом накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачу, та заборони відповідачу вчиняти певні дії. Вважаємо, що зазначені обмеження нівелюють мету забезпечення позову, як і зміст ч. 8 проекту зазначеної норми. Відповідно до останньої, майно або грошові кошти клієнта неплатоспроможного банку, на які судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому або перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку.

У цілому, проблеми забезпечення позову найчастіше виявляються при практичному застосуванні норм процесуального законодавства. Однак, з метою максимального звуження виникнення труднощів при розгляді справ за участю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, вважаємо за доцільне запропонувати вищенаведене ставлення до тих чи інших питань забезпечення позову.

Розгляд справ про захист прав сторін договору банківського вкладу за правилами ст. 242 проекту ГПК може відбуватись у порядку спрощеного позовного провадження. Такий розгляд відбуватиметься за умови, якщо мова йде про стягнення грошових коштів, якщо ціна позову не перевищує однієї тисячі розмірів мінімальної заробітної плати. Особливостями розгляду зазначеної категорії справ у порядку спрощеного провадження є: 1) обмеження ціни позову зазначеною функцією; 2) строк розгляду справи (не більше шістдесяті днів з дня відкриття провадження по справі); 3) відсутність процесуальних ускладнень (призначення експертизи; вступ третьої особи, що заявляє самостійні вимоги на предмет спору; прийняття до розгляду зустрічного позову тощо); 4) відсутність можливості проведення підготовчого судового засідання та судових дебатів; 5) можливість розгляду справи без повідомлення сторін, а лише за наявними у справі матеріалами за відсутності клопотання будь-якої із сторін про інше.

Новітнім положенням проекту ГПК є пропозиції запровадження наказного провадження, що відсутнє у чинному господарському процесуальному законодавстві. З огляду на зміст ст. 145 проекту ГПК не зрозуміло, чи передбачається можливість видачі судового наказу за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором банківського вкладу (депозиту), укладеним у письмовій чи електронній формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів мінімальної заробітної плати та ця заборгованість має ознаки безспірної. Не вносить ясності у регулювання спірних правовідносин поло-

ження про те, що визнання вимог боржником не є обов'язковою ознакою їх безспірності.

На думку автора, вимоги за зазначеними договорами не є такими, за якими може бути видано судовий наказ. Обґрунтовується це тим, що невиконання банком свого обов'язку свідчить про наявність спору про право. Слід також зазначити, що проект ГПК не містить критеріїв визначення ознак безспірності заборгованості.

У випадку регулювання на законодавчому рівні можливості розгляду справ, що впливають із договору банківського вкладу (депозиту), в порядку наказного провадження, боржник вправі подати заяву про скасування судового наказу. Використання боржником такого права приводить, принаймні на сьогодні, до скасування судового наказу. Метою реалізації зазначеного права може бути і зловживання процесуальним правом на подачу зазначеної заяви для вчинення перепон набранню судовим наказом законної сили. Такий висновок автора обумовлюється тим, що проект ч. 3 ст. 155 проекту ГПК передбачає скасування судового наказу лише у випадку відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу вимогам форми та змісту вказаного документа (ст. 154 проекту ГПК). Враховуючи це, оперативності у відновленні порушених прав стягувача у наказному провадженні не відбуватиметься.

У зв'язку з характеристикою розвитку законодавчих механізмів захисту суб'єктивних цивільних прав сторін договору банківського вкладу (депозиту) на сучасному етапі уявляється доцільним приділити увагу окремим положенням проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи)» (далі – проект змін до ЦПК) [8] щодо особливостей застосування норм процесуального права при розгляді судами справ про захист прав сторін вказаного договору.

Вважаємо, навряд чи можна вважати доцільною можливість розгляду цивільних справ у порядку наказного провадження заявленої вимоги, що має ознаки безспірної, до юридичної особи про стягнення заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує п'ятдесяти розмірів мінімальної заробітної плати (п. 6 ч. 1 ст. 96 проекту змін до ЦПК). Такий висновок обґрунтовується матеріально-правовою природою обов'язку сторін договору банківського вкладу (депозиту) належним чином виконувати умови останнього. Невиконання його умов, наприклад банком, відносно сплати вкладникові суми вкладу та нарахованих відсотків не міститиме ознак безспірності. Як наслідок, такі спори, на думку автора, не повинні розглядатись у порядку наказного провадження цивільного судочинства.

Вважаємо слушними пропозиції авторів проекту змін до ЦПК, викладених у ч. 10, ч. 11 ст. 215 вказаного документа. Мова іде про те, що суд при прийнятті рішення про стягнення боргу (в тому числі і при захисті порушених прав сторін договору банківського вкладу (депозиту). – Ю. М.), на який нараховуються відсотки або пеня, може зазначити в рішенні про нарахування відповідних відсотків або пені до моменту виконання рішення з урахуванням приписів законодавства України, що регулюють таке нарахування. Остаточна сума відсотків (пені) у такому випадку розраховується за правилами, визначеними у рішенні суду, органом (особою), яка здійснює примусове виконання рішення суду і відповідні дії (рішення) якої можуть бути оскаржені в порядку, передбаченому ст. 329 проекту змін до ЦПК. Врахування законодавцем такої пропозиції сприятиме більш оперативному відновленню порушених прав суб'єктів вказаного договору, оскільки позбавлятиме позивача необхідності стягнення відсотків та пені в окремому судовому процесі.

Закріплюючи одну з основних засад судочинства (п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення, п. 1 ч. 1 ст. 324 проекту змін до ЦПК як «процесуальний фільтр» передбачає обмеження касаційного оскарження рішень судів першої та апеляційної інстанцій у справах з ціною позову менше п'яти мінімальних заробітних плат. Подібні пропозиції обмеження права на оскарження судових рішень за так званими «малими позовами» були предметом справедливої критики з боку К. В. Гусарова. На його думку, реалізація в національному законодавстві такого положення сприятиме позбавленню зацікавлених осіб права оскарження судових актів, що суперечить ст. 13 ЦПК і низці норм Конституції України. Крім цього, оскарження рішень за так званими «малими позовами» може зовсім не стосуватися ціни позову. Адже предметом оскарження може бути і мотивувальна частина судового рішення. Інакше кажучи, оскарження судового рішення, зважаючи на незгоду особи, що подала скаргу, зі встановленими судовим рішенням обставинами, які можуть стати в подальшому фактами, що не підлягають доказуванню в іншій цивільній справі, має бути гарантоване і не обмежене ціною позову [9, с. 76, 77].

Висновки. Ураховуючи тривалість існування фінансово-економічної кризи, однією з форм прояву якої є запровадження процедур ліквідації банківських установ та розподіл «тягаря» виплати банківських сум на державу в особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, законодавцем продовжується пошук оптимальних шляхів удосконалення захисту порушених суб'єктивних прав сторін договору банківського вкладу (депозиту). Проаналізовані у цій роботі норми матеріального цивільного права, а також проекти ГПК та змін

до ЦПК України дозволили висловити пропозиції про вдосконалення зазначених актів щодо захисту порушених суб'єктивних цивільних прав сторін договору банківського вкладу (депозиту).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виведення банків з ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying>.
2. Відбулось засідання підгрупи міжвідомчої робочої групи з урегулювання проблемних питань вкладників ПАТ «Банк Михайлівський» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/171-pat-bank-mykhaylivskyy/8010-vidbulos-zasidannia-pidhrupy-mizhvidomchoi-robochoi-hrupy-z-urehulivannia-problemnykh-pytan-vkladnykiv-pat-bank-mykhailivskiy>; Виплати вкладникам ПАТ «Банк Михайлівський» поновлюються сьогодні, 16 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/171-pat-bank-mykhaylivskyy/8265-vyplaty-za-reiestrom-vkladnykiv-pat-bank-mykhailivskiy-ponovliuiutsia-sohodni-16-hrudnia>.
3. Боднар Т. В. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
4. Проект Господарського процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrc.org.ua/upload/steps/d30392b756cb6ca46fdb436c49b5f0eb.pdf>.
5. Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищ. госп. суду України від 26.12.2011 № 6. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-11>.
6. Комаров В. В. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара. – Харків : Право, 2016. – 848 с.
7. Гусаров К. В. Перспективи розвитку форм захисту права власності / К. В. Гусаров // Право власності: проблеми забезпечення, реалізації та захисту : тези доп. та наук. повідом. наук. семінару молодих вчених (м. Харків, 14–15 верес. 2001 р.). – Харків, 2001. – С. 23–25.
8. Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrc.org.ua/upload/steps/4bdb30572972eec7a7c7d9f9f263b61d.pdf>.
9. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : монографія / К. В. Гусаров. – Харків : Право, 2010. – 352 с.

REFERENCES

1. Vyvedennia bankiv z rynku. Retrieved from: <http://www.fg.gov.ua/not-paying>.
2. Vidbulos zasidannia pidhrupy mizhvidomchoi robochoi hrupy z urehulivannia problemnykh pytan vkladnykiv PAT «Bank Mykhailivskiy». Retrieved from: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/171-pat-bank-mykhaylivskyy/8010->

vidbulos-zasidannia-pidhrupy-mizhvidomchoi-robochoi-hrupy-z-urehuliuvannia-problemnykh-pytan-vkladnykiv-pat-bank-mykhailivskiy [in Ukrainian]; Vyplaty vkladnykam PAT «Bank Mykhailivskiy» ponovliuiutsia sohodni, 16 hrudnia Retrieved from: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/171-pat-bank-mykhaylivskyy/8265-vyplaty-za-reiestrom-vkladnykiv-pat-bank-mykhailivskiy-ponovliuiutsia-sohodni-16-hrudnia>.

3. Bodnar T. V. (2008). Dohovirne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna. Kyiv. Yurinkom Inter.
4. Proekt Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy. Retrieved from: <http://jrc.org.ua/upload/steps/d30392b756cb6ca46fdb436c49b5f0eb.pdf>
5. Postanova Plenumu Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 26.12.2011. 6 «Pro deiaki pytannia praktyky zastosuvannia zakhodiv do zabezpechennia pozovu». Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-11>
6. Komarov V. V., Gusarov K. V., Sakara N. Yu. (2016). Tsyvilne sudochynstvo Ukrainy: osnovni zasady ta instytuty. Kharkiv. Pravo.
7. Gusarov K. V. (2001). Perspektyvy rozvytku form zakhystu prava vlasnosti. Pravo vlasnosti: problemy zabezpechennia, realizatsii ta zakhystu : tezy dop. ta nauk. povidom. nauk. seminaru molodykh vchenykh.
8. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy (shchodo sudovoi reformy)». Retrieved from: <http://jrc.org.ua/upload/steps/4bdb30572972eec7a7c7d9f9f263b61d.pdf> [in Ukrainian]
9. Gusarov K. V. (2010). Perekhlyad sudovykh rishen v apeliatsiinomu ta kasatsiinomu poriadkakh. Kharkiv. Pravo.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2016.

Ю. Н. МОЙСЕЕНКО

аспирант кафедри гражданского права № 2 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЗАЩИТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ СТОРОН ДОГОВОРА БАНКОВСКОГО ВКЛАДА (ДЕПОЗИТА) НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Статья посвящена анализу новейшего нормативного акта о защите нарушенных гражданских прав вкладчика как стороны договора банковского вклада (депозита). Вместе с тем в статье исследованы отдельные положения проектов Хозяйственного процессуального кодекса и проекта изменений к Гражданскому процессуальному кодексу Украины относительно особенностей совершения процессуальных действий при рассмотрении дел указанных категорий.

Ключевые слова: договор банковского вклада, защита гражданских прав, вкладчик.

Y. M. MOISEIENKO

PhD. Student of the Civil law Department № 2, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

**THE DEVELOPMENT OF LEGAL INSTRUMENTS
FOR THE PROTECTION OF CIVIL RIGHTS OF THE PARTIES
OF BANK DEPOSIT (DEPOSIT) AGREEMENT
AT THE PRESENT STAGE**

Problem setting. In connection with the duration of the financial and economic crisis that happens in the world and particularly in Ukraine there are substantial property loss of participants of civil relations. These circumstances led to a drastic change of external and internal conditions of the banking system. This was the reason for the emergence of complications for execution the contract of bank deposit.

However, the conditions of the treaty by insolvent banks guaranteed by the state through the Deposit Guarantee Fund of individuals within the amount of money provided by legislation. According to the official information from Fund, at the time of preparation this article, about a hundred banks are in the process of output from the market. Only thirty-two investor received money back. At the end of 2016 the Parliament of Ukraine adopted the Law «Amendments to Some Laws of Ukraine on compensation to individuals for damage caused by abuse in banking and other financial service» which increased the burden on the state, represented by the Deposit Guarantee Fund individuals for reimbursement of deposits. The author analyzes and compares certain provisions of this Law with the general principles of civil law.

Development and adoption of the said regulation took place in a very difficult in terms of the availability of legal grounds for compensation from the state deposits concluded with financial companies through the activities of some officials of «Bank Mykhaylivskyy».

Recent research and publications analysis. Special research focus described in the article issues do not exist.

Paper objective. The objective of the article is the analysis of the existing legislative regulations and draft normative acts and making proposals for improvement of the mechanism of protection of the rights of the parties to the contract of the Bank contribution (Deposit).

Paper main body. The author considers the normal existence of many approaches on the availability of legal grounds for compensation from the state represented by the Foundation funds individuals who have concluded civil contracts deposits with financial companies through the actions of individual banks. However, it states that equalization agreements concluded financial companies with individuals and spread the consequences of such agreements government guarantees for the return of bank deposits is not responsible,

as seems requirements p. 1 ar. 626,627, 628 Civil Code of Ukraine about freedom of contract, modification or termination of civil rights and obligations and binding contract. In accordance with the authors' knowledge the invalidity of transactions has not been established either by law or by court (Art. Art. 215-236 CC of Ukraine), and at the conclusion of civil contracts valid presumption of validity and legality of the contract.

The author concludes and perceptions on expediency of certain provisions of the project Economic Procedural Code of Ukraine, which contribute redress of legal proceedings, including those related to the protection of disturbed relationships with the participation of the Deposit Guarantee Fund individuals and in field relationships arising in connection with the protection of the violated rights of the deposit agreement (deposit).

Conclusions of the research. It is noted that the requirements for these contracts are not such which may be issued a court order. Substantiated by the fact that a bank failure of his duty indicates the existence of a dispute about right. It should also be noted that the said the project of legal act contains no criteria for signs of without dispute debt.

When analyzing proposals for amendments to the Civil Procedural Code of Ukraine concludes feasibility proposals regarding the possibility of the court to specify a court decision to establish mechanisms for calculating fines and percentes. This will strengthen the operational principles of protection of violated civil rights of the contract. The author, however critically evaluated proposals for the establishment in law of such «procedural filter» cassation proceedings as price of sue.

Short Abstract for an article

Abstract. This article analyzes the latest regulation on the protection of violated civil rights of the depositor as the parties of the contract of bank deposit (deposit). However, in the article the specific provisions of the Commercial Procedure Code of the projects and draft amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine concerning the characteristics of the commission proceedings in cases of these categories.

Key words: bank deposit agreement, protection of civil rights, contributor.

ROUND-TABLE DISCUSSION

«PROBLEMS CONCERNED WITH REFORMATION OF THE ECONOMIC AND LEGAL MECHANISM OF DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY»

UDC 346.22:332.021

*D. V. Zadykhailo, Doctor of Sciences (Law), Professor,
Head of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

KHARKIV SCHOOL OF ECONOMIC LAW AND DEVELOPMENT OF A DOCTRINAL POSITION

The Department of Economic Law at Yaroslav Mudryi National Law University was founded by a decision of university management twenty-five years ago in June 1991. Thus, the Department and Ukrainian statehood are the same age. Development of a modern national market economy is one of social goals of the state. As a result, there is a need for well-qualified lawyers in the economic sphere.

Therefore, the twenty-five year history of the Department conditionally comprises the most important three stages of development, which are as follows:

1991–1996 – formation of a process of teaching a number of new educational disciplines and foundation of training PhD students.

1996–2003 – development and acknowledgement of the Department as self-reliant scientific and pedagogical staffs, an effective scientific laboratory in the sphere of entrepreneurial and international private law, and formation of a center of financial law lecturers.

2003 – to the present – formation of the scientific school of economic law with own Master's programs of enhance training experts in economic law, which is acknowledged in Ukraine.

Usually, the place and role of the Department in the structure of a higher educational establishment and a system of higher education is stipulated by quality of

education and a level of scientific and research papers, namely dissertations, monographs performed by its professionals. Such factor enables to note the existence of own scientific school at the Department. In this context, it is worth mentioning that the Department of Economic Law at Yaroslav Mudryi National Law University provides training students of law specialties with economic specialization nowadays. The Department proposes two Master's programs «Corporate Lawyer» and «Legal Consulting», which comprise a number of educational disciplines. A Bachelor's program provides teaching the following disciplines: «Economic Law», «Organizing Legal Work at Enterprises, Institutions, Organizations», «Law of the WTO», «Corporate Law», «Investment Law», etc.

In twenty years, the Department has built up significant scientific results in the sphere of civil and legal as well as economic and legal science, which combinatory enables to create the Kharkiv school of economic law. Its inherent peculiarity is development of the very macroeconomic approach in a system of research of the economic and legal frameworks of economic relations.

Developing certain directions of economic and legal science, the Department has achieved peculiar results. They are as follows:

- economic and legal frameworks of an economic policy of the state and its directions such as industrial, investment, innovation, external economic, etc.;
- economic and legal frameworks of functioning of complexes, sectors, and industries of the national economy such as electricity, the defense industry complex, markets of financial services, steel, shipbuilding, and pharmaceutical industries, etc.;
- economic and legal frameworks of certain integrative peculiarities of functioning of the national economy such as competitiveness, technological safety, economic concentration, a phenomenon of economic power in a system of economic relations, etc.

It is worth noting that a number of other directions of development of economic and legal science have been examined in monographs and dissertations at the Department, particularly in the sphere of corporate, contractual, competitive law, et al.

In general, during twenty-five years of existence of the Department, its staffs have prepared and defended six dissertations of doctors of sciences and sixty-four dissertations of philosophy doctors. Dissertations of doctors of sciences have been defended by D. V. Zadykhailo, V. S. Milash, Yu. Ye. Atamanova, V. M. Pashkov, O. R. Kibenko, and M. P. Kucheriavenko.

There is a scientific school of professor D. V. Zadykhailo at the Department. D. V. Zadykhailo has prepared three doctors of sciences and thirty-three philosophy doctors. Associate professors R. P. Boichuk and I. A. Selivanova have prepared

eight philosophy doctors each. A number of other lecturers of the Department have experience of preparation of PhD candidates.

The author highlights that the scientific potential of the Department become a staff and creative source for foundation of the Scientific and Research Institute of the Legal Provision of Innovative Activity, which belonged to the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, and in the process of formation of the related Department at Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University. A number of former lecturers and PhD students of the Department work as civil servants in the sphere of private legal consulting in Ukraine and in leading countries of Europe now.

Celebrating an anniversary of the Department, the author may express confidence about importance of a matter of the essential role of legal work in the economic sphere (from law-making to law enforcement) and the place of educational disciplines of the economic and legal sphere in a system of higher juridical education under contemporary social, economic, and political challenges, which are hardly overcome. Educational disciplines of the economic and legal sphere must gain absolute priority under conditions of fierce competition between law HEEs.

There are several legal positions with regard to doctrinal achievements, implementation of which is urgent and considerably important.

The constitutional economic order in Ukraine is based on enshrinement of a set of statements in the Constitution of Ukraine such as the main institutions of functioning of the national economic system and mechanisms of their distinction and interaction with political, social, and information systems of the society. This order imperatively determines principle statements and factors of an economic and legal policy of the government, the legal economic order, directing them towards providing the main constitutional values.

There is a need to structurally indicate a separate chapter «Economic system» in the text of the Constitution of Ukraine. Complex constitutional and legal enshrinement of frameworks of functioning of the national economic system within a separate and integral constitutional and legal institution, namely the constitutional economic order should be subject to this chapter. Goals of such institutionalization are as follows:

- modernization of corresponding normative statements in the Constitution of Ukraine;
- systematization of corresponding norms for providing system development of economic legislation;
- carrying out necessary specification of constitutional and legal regulation in order to strengthen the influence of norms of the Constitution of Ukraine on formation of economic legislation of Ukraine;

- enhancement of system and structure relations between norms of the Constitution of Ukraine, especially regarding competency of public authorities in the economic sphere;

- empowerment for application of means of constitutional jurisdiction on the content of legislative regulation of economic relations.

It is worth mentioning that there is an urgent need for achievement of the social and political harmonization of the main statements of «General National Conception of Economic Development in Ukraine» between consolidated interests of the main groups of economic entities with regard to the following elements:

- structure of division of property into the main economic assets;
- the role and place of a public sector in the national economy;
- the role and place of small and medium-sized entrepreneurship;
- the role and place of economic organizations of the transnational level;
- the role and place of foreign investments in the national economy;
- the role and place of innovative and ecological components in economic development;
- nature and functions of governmental regulation of economic relations;
- guarantees and spheres of exercising a right to freedom of entrepreneurial activity;
- exercising consumer rights of citizens;
- providing labor rights of citizens.

The General Concept of Economic Development as a social and political document of the civilizational choice, which is based on statements of the constitutional economic order, should become a source for formation of an economic and legal policy of the state.

A macroeconomic policy, which is aimed at providing the influence of the state on an economic system on the level of agricultural indices of its functioning, assumes peculiar social and legal importance within a government economic policy.

A government macroeconomic policy as the core of its economic policy combines a considerable part of directions and mechanisms of the latter, particularly monetary, foreign exchange, investment, budgetary, tax, external economic, anti-inflation, employment policies, etc., in order to achieve the state of the macroeconomic balance in the national economic system.

Under the current legislation of Ukraine, means and mechanisms of macroeconomic regulation are divided into groups (depending on their sector affiliation) between economic, budgetary, tax, natural resources, agrarian legislation, which impedes their system application. Secondary normative and legal acts contain a significant part of legal regulation of application of these means and mechanisms contrary to requirements of the Article 19 of the Constitution of Ukraine.

Hence, the author proposes to create a single system sub-sectoral normative and legal complex, which would provide system functioning of a mechanism of governmental macroeconomic regulation in the regime of legitimacy. Complex codification of legislation in the sphere of macroeconomic government regulation of the national economy may become a legislative form of practical application of the complex.

Modernization and enhancement of the content of the current Economic Code of Ukraine as well as formation of a multi-level hierarchic system of sub-sectoral and institutional codifications being subjects to statements of the Code should be the main tendency of development of a codification process in the sphere of economic legislation.

The necessity of a process of further codification of economic legislation is substantiated by an extreme amount and dynamics of this process, a significant number of collisions, peculiar demand for system economic and legal regulation, taking into account complex nature of its objects.

There are several arguments in favor of expediency of sub-sectoral codifications of economic legislation:

- existence of basic codification in the form of the Economic Code of Ukraine;
- the necessity of system regulation of complicated objects, particularly markets of particular goods and services;
- certain directions of a government economic policy formed regarding such objects;
- a large amount and fragmentation of sources of normative and legal frameworks of a particular object;
- a high degree of defectiveness of legislation in the determined sphere, which cannot be overcome by fragmentary improvement of the context of particular sources.

There is a need to propose a definition of economic power as a phenomenon of functioning of economic relations, which is a basic type of social power that arises and exists within an economic system in relations between its subjects. These subjects exercise strong-willed influence, which is peculiar by nature, the content, and intensity, over economic behavior of counteragents, the order of functioning of economic institutions for the purpose of usage of inherent advantages in order to provide own interests.

In this context, a goal of the economic and legal state consists in formation of the legal economic order based on control, division, balancing, and harmonization of private economic power relations in the economic sphere in order to provide economic democracy.

A phenomenon of economic power may be divided into the following types:

- a) by a set of subjects – into sole and aggregate (consolidated and spontaneous);

- b) by a type of economic assets – into financial, resource, production, infrastructure, technological, etc.;
- c) by nature of interests – into private and public;
- d) by the scale of the influence – into micro- and macroeconomic.

The author determines that private macroeconomic power is defined as a type of social economic power on the macroeconomic level of functioning of a market economic system. The private macroeconomic power manifest itself in the process of concentration of economic assets in organizational and legal forms determined by the law, where an economic organization at the expense of formation of market advantages gain opportunities of the significant influence on economic behavior of counteragents, other subjects of the economic system, the state of macroeconomic balance in order to implement own strategy of development, including through a conflict with other bearers of economic power.

The author also indicates that a sphere of exercising private macroeconomic power may be divided into the following groups: between business entities; between economic entities and asset owners, who are involved in property basis of economic activity; between economic entities and employees; between economic entities and consumers of goods and services.

The author indicates that governmental macroeconomic power consists in the imperative order of application of own sovereign rights in the economic sphere, particularly through:

- establishment of the normative and legal basis of economic relations;
- exercising public regulation of relations in the economic sphere;
- establishment of the order of implementation of budgetary and tax relations in the economic sphere;
- establishment of the order of usage of economic assets possessed by the government;
- providing activity of economic entities of the public sector of the economy;
- establishment of relations between public and private partnership and non-governmental economic entities.

Division of economic power between economic entities is a purpose of a government economic policy and one of its economic functions, which must provide the constitutional economic order, economic diversity and competitiveness, economic democracy and state sovereignty. Control, division and balancing economic power between its main bearers in all the important segments of the national economic system should be carried out by the government through formation of a mechanism of their interrelation in the regime of deterrence and counterbalances.

A system of division of economic power should be based on mechanisms of division between political, economic, and information powers and mechanisms of

division of economic power within the very economic system, namely between public and private macroeconomic powers, between private macroeconomic powers, between private macroeconomic powers of the very economic entities.

UDC 004:377.4

*O. M. Vinnyk, Doctor of Sciences (Legal Sciences), Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Professor of Commercial, Air and Space Law Department Institute of Law,
National Aviation University*

ISSUES OF LEGAL SUPPORT OF E-BUSINESS

Concepts of *electronic commerce, a virtual office, electronic governance, electronic forms* of an agreement and securities, *a web-site* of a company or an authorized agency, which contain information on their activity, etc., are common for contemporary entrepreneurship, which cannot be imagined without electronic means of doing business (with the use of information and communication technologies). In turn, such process contemplates corresponding legislative enshrinement of conditions and a procedure of application of electronic resources in the economic sphere. Nevertheless, there is no act, which consolidates similar statements. The Law «On Electronic Commerce», which was adopted in 2015, proposes narrow meaning of a concept of electronic commerce. Electronic commerce is defined as relations aimed at gaining profit, which arises during carrying out legal transactions related to acquiring, change, and termination of civil rights and obligations, which are remotely conducted with the use of information and telecommunication systems; as a result, parties of such relations acquire property rights and obligations. In other words, this concept encompasses only one component of doing business, namely relations regarding selling goods, work, and services for a fee. At the same time, it does not take notice of organizational aspects and activity of authorized agencies regarding organizing business.

Simultaneously, a concept of «commerce» is traditionally defined as entrepreneurial activity, i.e. activity related to production of particular goods in order to sell them for profitable payment, which should provide self-funding of a business entity. Therefore, in countries with a dualistic system of private law, codes that regulate relations in the entrepreneurial sphere are called commercial (France) or trade (Germany, Japan). Thus, electronic commerce may be considered as functioning of business entities based on application of electronic means of communication in

the process of the mentioned activity and fulfillment of obligations regarding registration, licensing, certification, and paying taxes, etc., and relations with authorized agencies and self-regulatory organizations. Taking into account these circumstances, there is a need to use a concept of electronic business (**E-business**) as doing any business activity in global telecommunication networks, particularly on the Internet.

Although electronic business elements pervade almost all entrepreneurial activity and functioning of its subjects, such business in the pure state does not prevail. Expansion of electronic business elements are reflected in normative and legal acts, which include *the Law «On Electronic Commerce»*, which establish the order of carrying out electronic legal transactions with the use of information and telecommunication systems, determines rights and obligations of parties of relations in the sphere of electronic commerce, Laws «On Electronic Documents and Electronic Workflow» and «On the Electronic Digital Signature» (they are related to the Law «On Electronic Commerce», but were adopted earlier), and also *legislative acts*, which regulate other relations (that are not concerned with electronic resources), particularly:

- Economic Code of Ukraine;
- Tax Code;
- Air Code;
- Law of Ukraine «On the Cabinet of Ministry»;
- Law of Ukraine «On the Permit System in the Economic Sphere»;
- Law of Ukraine «On Joint-stock Companies»;
- Law of Ukraine «On Public Procurement»;
- Law of Ukraine «On State Regulation of the Security Market in Ukraine»;
- Law of Ukraine «On Access to Public Information»;
- secondary legislation on *electronic governance*.

Analysis of the above-mentioned statements of the current legislation indicates that business entities, which exist in a particular organizational and legal form (particularly, JSCs), are controlled by a bearer of public interests (a government/a body of local self-governance), are public authorities (including authorized agencies in a particular market or regarding certain aspects of doing business), must have own web-site, which contains information that must be made public. Nevertheless, the mentioned statements are incomplete, since they do not comprise norms on compulsory timely (*including a timetable*) updating information posted on the site and consequences of non-performance of improper performance of such obligation. The legislation regarding *elimination of administrative berries for export of services with the use of electronic means of communication*, which are enough critically perceived by practitioners, will be amended soon. The Verkhovna Rada final-

izes projects of other laws related to usage of electronic resources, including «On Electronic Trust Services», «On Electronic Communications». Consequently, a number of legislative acts, which regulate relations related to E-business and E-regulation, rapidly increase. Hence, it is generally problematic to deal with such amount of acts.

Moreover, protection of a copyright to publish works on the Internet is one of the most important issues. O. V. Ponomarenko notes that a digital form used in such network enables to promptly and simply change work (where necessary), «nevertheless, an author cannot protect himself from expansion of reproductions from a primary copy». «Personal information of the author can be changed in the on-line regime the same way». «Autonomy as a property of the Internet means an opportunity of a consumer to act anonymously», which includes an opportunity «to liquidate any trace of person's activity in this network». At the same time, there is an issue of usage of the Internet on someone's name, which is stipulated by emergence of IP-addresses and special software «being able to hide IP-addresses of users or indicate a fake address instead of real one». Factually, a person, a right of which has been violated on the Internet, frequently cannot indicate a subject being responsible for compensation of the damage. Since this issue can be hardly solved by purely legal means, goals of optimization of legal regulation of E-business relations are of particular importance through disunity of corresponding (including the above-mentioned) norms in numerous legislative acts.

Statements regarding doing business and its organizing (including conformity with legislative requirements) with the use of electronic resources need consolidation in one legislative act. Probably, these requirements may be enshrined in an extended version (compared to current one) of the Law «On Electronic Commerce», which must determine the main frameworks of doing E-business and its organizing, including electronic commerce in the narrow sense (as selling results of entrepreneurial activity for payment). Accordingly, the law should determine obligations of business entities and authorized agencies, particularly obligations of creation of a web-site (a web-page) for publishing information being subject to public release, timely amendment of such information, responsibility and other consequences for violation of such obligation (including an opportunity of recognition of agreements that were concluded on the basis of untimely updated information on a web-site or a web-page (i.e., information that has misled a counteragent) to be invalid). This will provide:

– transparency and understandability of legal regulation of *E-business* for ordinary participators and consumers, which are not able to frequently request expensive services of business-lawyers; hence, such opportunities will adhere to a social direction of the Ukrainian economy, which must be provided by the gov-

ernment in accordance with statements of the Constitution of Ukraine [25, Part 4, Article 13] and the National Strategy of Conducting Development of *a Civil Society* in Ukraine for 2016 – 2020 aimed at formation of appropriate conditions for effective interaction of the government, the civil society, and business in order to ensure modernization of Ukraine, enhancement of welfare, and creation of equal opportunities for everyone;

– further development of *an information society*, including *improvement* of legislation for regulation of information relations (information legislation), particularly its *codification* [27, Paragraph 2, Chapter III].

UDC 346 (4)-057.21

*O. P. Podtserkovnyi, Head of the Department of Business Law and Process,
the National University «Odessa Academy of Law»,
Doctor of Legal Sciences, Professor, Corresponding Member
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*

MATTERS CONCERNED WITH TRAINING LAWERS OF A BUSINESS AND LEGAL FIELD IN WESTERN COUNTRIES

Contemporary phenomena such as unavoidable strengthening of the government role in the modern economy, stimulation of investments in a national economy, the increase of requirements for safety and environmental friendliness of production activity, the fight against monopolies, the financial abuse, and offshorization, further development of international economic integration in combination with stormy informatization of a society certainly influence quality and standards of legal education.

Particularly, almost every university of Europe, the USA, and Canada, which teach lawyers, has Bachelor's and Master's programs in economic and business law.

At the same time, it is nearly impossible to find Master's programs in civil law literally. Internet-reviews of educational programs of the world universities contains links on programs «in the sphere of civil law», usually «private law». For example, the webpage LLMdirectory.com generalizes various LLM-programs in the sphere of civil law. However, considering the contents of respective programs, e.g. at the University of Washington, which tops the list, we may conclude that a classification of its services is specified in a program of «financial and business law», «ecological law», «law of intellectual property», etc. (LLM Program : The George Washington University Law School). At the same time, if we consider universities, which

propose LLM-programs in economic (business) law, a respective list will be incomparably ramified as well as will be directly related in a title and the contents of courses to economic (business) or commercial law.

Such state of educational programs in law in European countries is concerned with pragmatism of western scientists, which stipulates specialization of training lawyers in certain spheres of the social life. Civil law is not directly identified with any sphere in an integral form. It is concerned with all the spheres, beginning with family relations and ending with international collision norms. Orientation towards training lawyers of certain areas of the social life is a prerogative of complex areas of law being able to overcome blinkered legal thinking, to present normative statements in unity aimed at integral solving a certain life problem. The contents of programs in business and economic law entirely comply with this complexity.

System and legal discrepancies between countries of different legal traditions are significant obstacles for training lawyers according to programs in «civil law» compared to programs in business or economic law.

The author means that scientists of English and American law systems (accordingly, legal schools of leading world universities) do not indicate civil law as such. However, there are distinctions between common law and civil law as normative basics of legal systems of English-American and Roman-Germanic law respectively. Consequently, training professionals in «civil law» at universities of countries of the English-American system of law cannot be provided. A concept of civil law is indicated only in countries of the continental system of law and particular mixed or dualistic systems of law (for instance, the law of Canadian province Quebec). This dilemma is not concerned with economic, business, or commercial law. In the contemporary globalized world, «the rule of the game» increasingly tends towards unification and unity. Uniqueness of business rules would factually mean exclusion of the country, which single-handedly implements them, from the general world economic space. None of governments can allow such process.

As a result, programs for training lawyers of an economic and legal (business) area are implemented at each university of the USA, Great Britain, and Europe, which train legal experts. Particularly, the Harvard Law School proposes a program of studying business law alongside with international and comparative law programs, a criminal justice program. Nevertheless, they do not take notice of civil law (Law and Business: Program of Study Faculty Leaders: Harvard Law School). For instance, analogical programs are studied at the Oxford Law Faculty or the Faculty of Law at the University of Zurich. In this context, concepts of business, economic, and commercial law are widespread directions of training legal experts.

If we take into consideration a fact that universities of the USA and Great Britain are far beyond universities of continental Europe in the rating of training lawyers

(the first of European universities are the 25th in the respective rating) (International Encyclopaedia of Laws), a factor of less attention to classical civil law compared to business and economic law in the world educational process becomes even more tangible.

For instance, it is no accident that a known publishing house Kluwer Law International has issued multi-volume encyclopedia International Encyclopedia for Commercial and Economic Law (International Encyclopaedia for Commercial and Economic law), which generalizes normative and legal statements of commercial and economic law of twenty-three world countries. The Encyclopedia includes volumes in twenty-five fields of law, beginning with an encyclopedia for a civil process, containing encyclopedias for insurance law, ecological law, and even cyber law, and ending with an encyclopedia for transport law (International Encyclopaedia of Laws).

Foreign education of lawyers has one more peculiarity. In Ukraine and other post-soviet countries, student's books in civil and trade law of foreign countries as the conventional thing continue to be issued. However, it is almost impossible to find a combination of these categories in western legal science, even in countries of continental law. Foreign jurists do not tend towards general universalization of knowledge, highlighting specialization according to a subject criterion. There are rather combinations of economic, commercial, or business law and contractual, corporate, or anti-trust law, patent law or product safety law, consumer protection law, tax law, or other related special disciplines.

Thus, assuming universal and complex features under conditions of globalization and economic integration, contemporary economic law becomes a more valid element of development of educational space. Such quality arises owing to unification of rules of doing business in the world economic space and formation of inter-country economic unions, which propose single criteria of public and private restriction of economic activity freedom. Needs of education of experts of the very economic law, which orients towards legal providing macroeconomic and microeconomic relations under conditions of globalization, requires Ukrainian pedagogues to take a fresh look at needs of training experts of an economic and legal field and to get rid of an approach to education of «universal» jurists, which is irrelevant and uncompetitive.

REFERENCES

LLM Program : The George Washington University Law School . – Retrieved from: <http://www.llmdirectory.com/courses/LLM-Program-GWU-Washington-DC-USA>

Law and Business: Program of Study Faculty Leaders: Harvard Law School.– Retrieved from: <http://www.law.harvard.edu/academics/degrees/jd/pos/law-and-bus/>

International Encyclopaedia for Commercial and Economic law. – Retrieved from: <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?area=Looseleafs&mode=bypub&level=4&values=Looseleafs~IEL+Commercial+and+Economic+Law>.

International Encyclopaedia of Laws. – Retrieved from: <https://ielaws.com/>

UDC 346.5:338.2 (477)

V. A. Ustymenko doctor of Legal Sciences, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Merited Lawyer of Ukraine, Director of the Institute of Economic
and Legal Research of the NAS of Ukraine

A CONTEMPORARY ECONOMIC POLICY IN UKRAINE AND LEGAL MECHANISMS OF ITS IMPLEMENTATION

Matters concerned with enhancement of quality of public administration of the economy based on principles acknowledged by the European Union are kept under constant review of both scientists and practitioners. Nowadays, matters regarding formation of the modern legal fold being able to provide large-scale reformation of the Ukrainian economy, its accelerated reconstruction under resource, time, and other constraints should be brought to the fore. First of all, an issue of a mechanism of providing the legal influence on processes in the Ukrainian economy is of considerable importance.

At the same time, when it comes to the economy, there is a need to take into account an ownership form, which dominated in economic relations. Considering information from different sources, the author may conclude that shares of public ownership (including municipal) and private ownership accounts for 20% and 80% accordingly. Respective proportions exist in the context of the correlation between public (including municipal) and private sectors of the economy.

The mentioned circumstances stipulate a possible answer to the posed question: the government must use all advantages of economic incentives and substantiated preferences in order to encourage business entities (large, middle-sized, and small business) to invest in the Ukrainian economy.

It must be recognized that carrying out restructuring of the Ukrainian economy at the expense of budgetary funds is impossible. Accordingly, there is a need of the search of additional funds. Strengthening a fiscal pressure is the only means, which

is applied by the government for the purpose of transfer of additional funds to the budget. Practical experience has shown that such measure leads to nothing but restraint of economic activity of business entities.

A conception of receiving money should be changed to a conception of earning money. Hope related to providing essential critical monetary mass for economic transformations by international charity programs is an illusion rather than reality.

How can the government earn money and, simultaneously, provide means on strengthening the economy? It is possible in terms of formation of unordinary conditions for involvement of investments into various sectors of the economy (real, financial sectors and an IT-sector). Now, there are legal instruments for involvement of investment funds. Nevertheless, there are particular disadvantages, which cause the restraint of the investment increase.

Particularly, normative acts determine frameworks of public and private partnership in Ukraine as a legal form of involvement of investments. Foreign experience shows that governments were able to resume various industries of the economy and founded new types economic activity within partnership programs. Nevertheless, it is worth taking into account that this process is a result of government work on formation of peculiar conditions for implementation of the partnership agreements. A regime concerned with taxation of economic activity of a private partner is one of such conditions. In foreign countries, a government guarantees consistency of taxation terms for a private partner during all the period of running economic activity.

This is an important factor of involvement of investments in the economy of the leading world countries. At the same time, the domestic legislation of Ukraine does not provide such guarantees.

By the way, a special regime of economic activity should become a key leverage of involvement of foreign and domestic investment funds. When it comes to domestic experience of involvement money in free economic zones, a majority of critics claim that these zones are only fronts for money laundering and tax evasion.

Such phenomena occur at a time, when experience of a majority of the world countries demonstrates opposite processes. Rather, a government should take notice of an issue of tax evasion and commitment of other crimes as a consequence of negligence of the very government through particular governmental officials. In terms of appropriate effective control, the special regime in Ukraine will not differ from the same regime in the USA, Germany, and China by its efficiency. Economists should not complain about consequences. They should eradicate root causes.

In 2005, having tried to terminate the misuses of tax, custom, and other preferences on the part of business entities, the Verkhovna Rada of Ukraine repealed beneficiary terms of investment and innovative activity through adoption of the

Law of Ukraine «On the 2005 State Budget». Simultaneously, the Verkhovna Rada of Ukraine did not even try to estimate possible economic consequences. Such thoughtless step led to factual ceasation of a process of development of an innovation economy in Ukraine.

The positive effect of involvement of innovations in the Ukrainian economy was considerable. Particularly, results of carrying out innovative projects within technological parks are amazing. For instance, the Public Council of Heads of Technological Parks reports that during 10 years of existence of the parks they have implemented 119 innovative projects, created 3553 new workplaces, founded manufactures for production of innovative products with a total capacity of more than 2 billion hryvnias per year, sold 12.6 billion hryvnias of innovative products, including 1.7 billion hryvnias for export. Three leading technological parks have provided 97% of these results at the expense of carrying out projects adopted before 2005.

Without creating preferential conditions for development of innovation-based production, the state is condemned to be a supplier of raw materials, which provides needs of economically developed countries. The state turns from a producer and exporter of advanced technologies to an importer of them, financing economies of other countries. The author may not agree with such approach. A. A. Hrytsenko fairly points out that technological backwardness of the state economy inevitably leads to the necessity of adaptation to different fragments of the world economy as an industrial and agrarian supplier of raw materials on the basis of market laws. The author accepts an opinion of the scientist, who states that formation of an innovation type of economic development is the pledge of success of implementation of measures aimed at effective solving a complex of social and economic problems of a society.

Such result can be achieved under conditions of full-fledged usage of the potential of the special regime determined by the Ukrainian legislation.

Obviously, domestic mentality perceives the special regime of economic activity as the state of social relations, where the government fails to receive particular monetary funds in the form of direct payments to the budget. However, it is worth taking into consideration a synergetic effect arising in the process of formation of peculiar conditions for running economic activity by an investor, namely creation of new workplaces, technical re-equipment of production, expansion of the logistics base, launching production of high-technological products, etc.

Finally, the government «wins» and achieve a new level of production development and economic restructuring.

At the same time, it is important to take into account the necessity of implementation of measures for system restructuring the Ukrainian economy. The choice

of methods and means of solving urgent issues in different sectors of the Ukrainian economy should be made with the use of programs and prognostications, taking into account a strategic direction of country development. Hence, it is worth supporting a view of V. K. Mamutov on the necessity of enhancement and application of the General State Plan of Development of the Ukrainian Economy, which was presented more than once in scientific literature and mass media.

Thus, the author may conclude that a balanced state economic policy is an essential condition for development of Ukraine. The government should exercise the policy with the use of different legal means, effectiveness of which has been affirmed in legal systems of the leading world countries.

At the same time, the government might use all advantages of economic incentives and substantiated preferences in order to encourage business entities (large, medium-sized, and small business) to invest funds in the Ukrainian economy.

Full-fledged usage of the potential of the special economic regime determined by the valid legislation of Ukraine will form preconditions for accelerated restructuring the innovation economy.

The choice of methods and means of solving urgent issues in different sectors of the Ukrainian economy should be made with the use of programs and prognostications, taking into account a strategic direction of country development.

UDC 349.6:342.4

*D. D. Zadykhalo, PhD (Legal Sciences), assistant lecturer,
the Department of Civil, Economic and Ecology Law, Poltava Law Institute,
Yaroslav Mudryi National Law University*

CONSTITUTIONAL AND LEGAL FRAMEWORKS OF THE SPHERE OF ECOLOGICAL RELATIONS

Excessive activeness of transformations is inherent to the current stage of constitutional lawmaking. Such process is concerned with a system of political relations in general and specification of constitutional division of powers between bearers of the highest bodies of state authorities, the balance of which in the one or another configuration determines a national model of a public administration form. Such relations encompass «rebooting» a judiciary and implementation of a decentralization model, including strengthening the authority of local communities, particularly in the public sector.

Simultaneously, the author thinks that the legislator does not take considerable notice of a number of extremely important spheres of the social life in the current existing version of constitutional and legal regulation. Such spheres largely encompass an economic sphere, a system of information relations, and an ecological dimension of the social life. The society and the government cannot confine itself to several norms of constitutional and legal regulation, even maximally generalizing ones, in each of the mentioned spheres.

Really, Articles 13, 14, 16, 50, and 116 of the Constitution of Ukraine may be directly attributed to norms related to protection of environment in the broad sense (including natural resources and ecological safe relations). Thus, the author means institutionalization of property rights to natural resources and a procedure of the exercise of the property right, institutionalization of a government obligation to provide ecological safety, to maintain the ecological balance, to protect the gene pool of the people of Ukraine, and institutionalization of human rights to safe environment. Institutionalization of the mandate of the Cabinet of Ministers of Ukraine for the exercise of a policy in the sphere of nature protection, ecological safety, and environmental management in norms of the Constitution of Ukraine is important.

Having considered a triad of the main components of an ecological law subject, namely natural resources law, law of environmental protection, and law of ecological safety, the author concludes that there are legal relations, which are institutionalized in the Constitution of Ukraine. Among them are natural resources relations (fixed in Articles 13 and 14 of the Constitution of Ukraine), ecological safety (Articles 16 and 50), and all the mentioned components in the form of state powers for providing an ecological policy (Article 116).

May we consider such form of constitutional and legal institutionalization of ecological relations as sufficient and effective ones under conditions of development of the global ecological crisis? Are actualization and instrumental and legal frameworks of a mechanism for solving ecological problems on the part of the state and the society sufficient? Obviously, they are not sufficient. Effectiveness of constitutional and legal regulation should consist in:

- comprehensiveness and systemacy of legal institutionalization of the main elements of a regulated sphere of social relations;
- determination of goals and orientation of the legal influence;
- providing instrumental expediency of the content of a mechanism for realization of corresponding relations;
- providing stability of constitutional and legal norms at the expense of unification of basic concepts and means and, at the same time, a necessary level of detail-

ing, which enables to involve opportunities of jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine in the area of estimation of conformity of current legislation development with statements of the Constitution of Ukraine;

– determination of topography of the main sources of the current legislation, etc.

It is important to take into account that the Constitution of Ukraine should institutionalize interrelated ecological objects, which integrate into a concept «environment» as well as an «ecological system» as a system of ecological relations, which contains a human, a society, a state, forms of economic activity, institutions of environmental protection and ecological safety, etc. Such system should also take into consideration the global spread of the ecological crisis, ecology as such, and existence of the close cause and effect relation between ecological relations and an economic system.

The Constitution of Ukraine also aims at institutionalization of a system of ecological relations as a complex of social institutions, the main of which is a system of legal regulation of ecological relations, including accentuation on instrumental opportunities of law and legislation.

Thus, the constitutional and legal regulation of ecological relations should contain the mentioned components of own regulatory phenomena. The author thinks that some elements of social relations in the ecological sphere and legal mechanisms of implementation of these elements should become the main objects of constitutional and legal institutionalization. They are as follows:

1. The global ecological crisis and its territorial peculiarities.
2. An ecological function of the state.
3. An ecological policy of the state.
4. An ecological doctrine of the state.
5. Legal frameworks of usage of natural resources.
6. Legal frameworks of environmental protection.
7. Legal frameworks of providing ecological safety.
8. Organizational and legal, economic mechanisms of the state influence on environmental protection.
9. Legal regime of ecological economy.
10. International collaboration of countries in the sphere of environmental protection.
11. A system of sources of ecological legislation.

It is worth mentioning that social mechanisms of solving economic, ecological, informational, ethnocultural, and many other vitally important issues are directly related to effective functioning of political relations, because the state has been and

remains the main instrument of solving social issues. At the same time, ecological, economic, and informational issues and relations increasingly assume independent and fateful importance for social development. Therefore, it is time for revision of the role and place of ecological problematics in the structure of the Constitution of Ukraine and, respectively, the role and place of the Constitution of Ukraine in the process of development of the ecological legislation and activity of public bodies in the ecological sphere.

UDC 346.13.(094)

*Yu. I. Ostapenko, PhD. (Legal Sciences), assistant lecturer
of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

AN ECONOMIC SYSTEM AND ECONOMIC LAW: WAYS OF IMPROVEMENT OF THE NATIONAL LEGISLATION

Globalization as an objective process determines cardinal changes of basic frameworks in the society life, which is manifested in changes of the content of the main legal concepts and categories as well as in reconsideration of their functional purpose that finally results in transformation of normative, subjective, intellectual and psychological, active, and resultative components of legal systems. Taking into account dynamism of processes, the increase of amounts of informatization, and complication of the structure of law, we may state that formation and structuring transformational segments, modernization of state and legal institutions, norms, and relations at the world, macro-regional, and internal state levels stimulate and accelerate processes of universalization of different sectors of law.

Obviously, these processes lead to reduction of relevance and falling into obsolescence of a traditional approach to structuring law and corresponding legislation in meaning and systematization aspects, especially in comparison with consolidation and consistency of actions, formation of a single mechanism of common functioning of integral segments with common goals. Thus, there is a vital need for inherently complex legal sectors. This process should be a «typical» direction of a legislative policy and lawmaking activity in Ukraine under contemporary globalization conditions. This will enable to accelerate integrational processes and to

solve many legal issues and complications in the national context as well as global one.

Therefore, the complex nature of structural growths in a legislative system is a trend, a key to development, i.e. it becomes a natural creation of single complex legislation. Under modern conditions and in terms of the mentioned approach to modernization of legal regulation, there is a need to supplement the considered measures by intersectoral reorganizing acts (since they contain traditions and customs). The above-mentioned facts affirm that the very prospects, rates, and a general vector of social and economic progress of national economies are to some extent influenced by world globalization processes and an ability of national economies to meet global challenges. Nowadays, there is a situation, in which a number of economic (by their nature) relations lie beyond the scope of a subject of a particular sector. That is to say, they are intersectoral.

From the standpoint of a system approach and in the context of economic and legal regulation, economic activity is regulated by inter-agrarian, constitutional, ecological, financial, administrative, civil, and labor law and legislation. This is just within the national economic system. At the same time, market relations consider it as a whole, because the correlation (interrelation) between law and the economy can be characterized in this way: goals, purposes, and principles of market relations are established by the law; the state (in laws) marks out a list and amounts of taxes, minimal salary; legal norms determine responsibility for violations in the economic sphere.

Certainly, the legislation can encourage as well as restrain development of economic relations. Marx wrote: «Consequently, there are two types of power in front of us: on the one hand, power of ownership, i.e. owners, on the other hand – power of the state». Nevertheless, it should not be assumed that any of the mentioned elements is of paramount importance. According to Marx, an economic system of a society (the basis) forms regardless of the will and consciousness of humans. It functions according to own laws and influences the system of law and legislation only in the end.

Summarizing the above-mentioned facts, the author states that the economic system of our country becomes subject to legislative regulation under market conditions, globalization processes of integration of Ukraine into the EU. It is entirely justified, because only legal means provide the following processes: a) conditions for normal development of the market economy and market relations; b) equitable distribution (re-distribution) of incomes between different strata of the population and countries through a system of taxes, state and European budgets, and special social programs. Therefore, the EU as well as each particular country pro-

duce and exercise an economic (industrial and agrarian) policy, which means system application of legal means of the influence on behavior of participators of economic relations, particularly business entities, local communities, employers, investors, consumers, etc.

Summing up the discussion, the author may add that an economic system as an integral complex of economic relations can function as an integral object of legal regulation. The author make such conclusion, taking into consideration a feature such as «integrity» of the latter, which is inherent to any system. It logically contemplates its functioning because of the interaction between all its elements owing to «self-regulation» of all system-creating relations between these elements. Consequently, there is a strong need for development of a single legal model for systematization of economic relations in general. It is necessary because under modern conditions a system of law and legislation are divided into separate components (areas). They encompass homogenous (according to private and legal or public and legal nature), namely civil, financial law as well as complex (economic, agrarian, ecological (natural resource) law. The done research of the mentioned areas enables to conclude that economic law as an independent category is not indicated.

This gap becomes very noticeable especially in comparison with an increasing share of an economic sphere as an integral object of social management.

In general, the author may confidently emphasize relevance and the necessity of indication of the science such as «economic law» for the purpose of: a) exercising a single economic policy of the state; b) macroeconomic governmental regulation; c) the external influence on the national economy, which is explained by the necessity of taking into account exercising an economic policy by other countries, international economic organizations, and the influence of conjuncture of external markets; c) development and implementation of universal criteria of recognition of successfulness, taking into consideration specificity of traditions of the national economy as such. For example, the author means providing innovativeness of economic development, implementation of alternative energy as a dominant source of energy, structural rebuilding the national economy, overcoming depression and economic degradation of regions, etc.

Thus, the author defines an «economic system» as a complicated complex of social productive relations, which provide economic activity based on determined frameworks of coordination between its subjects and participators of the economy, using a dominative way of division of results of its functioning, which determine a degree of effectiveness of the national economy.

UDC 346.5:005.591.6

*V. Ye. Vakim, PhD. Student of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

METHODOLOGY OF APPLICATION OF SPECIAL REGIMES FOR INNOVATIVE ECONOMIC ACTIVITY

Attraction of financial investment flows is a goal of a majority of economic organizations all over the world. This stipulates peculiar demand for innovative scientific developments. Involvement of them in business activity increases economic efficiency and competitiveness of an enterprise. Integration of scientific achievements and new technologies into production and other spheres of economic activity benefits development of a national economy as a whole. This fact is affirmed by the world experience. The experience indicates that the rapid increase of economic indices is inherent to countries, which provide involvement of innovations in key industries. These countries also conduce to transition of the production base of these industries to new techno-economic paradigms.

Those companies, which rapidly and actively implement innovations, take advantages under a market economy. This enables to expand distribution markets, to conquer a new market niche, and to temporarily occupy the dominant position in a market of new products in case of creation or implementation of principally new projects. Such process is directly related to an opportunity of gaining significantly higher profits compared to other companies.

Under contemporary economies, innovative processes function within so-called national innovative systems, which are a complex of organizationally, economically, and legally interacting subjects of scientific, technical, and innovative activity, other companies, establishments, organizations, which conduct, provide, and/or conduce to conduction of scientific researches, development, commercialization, and practical application (in the real sector of an economy) results of intellectual activity and innovative objects within national borders. Nevertheless, innovative activity and, particularly, activity related to implementation of innovative products is extremely commercially risky. Such risks may not always be neutralized at the expense of current private and legal institutions such as insurance. Therefore, implementation of legal regimes, which would play the role of specific compensators of possible expenses, provides state support for scientific researches and their further transformation into profitable projects or competitive products.

Consequently, special regimes of innovative activity should encompass either all chains of a national innovative system or the most determinative ones for the purpose of protection of a final result, i.e. technological re-equipment of a national production base.

Let us consider development of legislation in the sphere of innovative activity in the case of implementation of industrial parks, which are one of types of special economic zones in the world experience. Nowadays, there are more than thirty types of special economic zones in the world, which have different functional purposes, usually narrowly focused. Governments apply various types of special economic zones, depending on a strategy and aims of an economic policy, which may consist in development of touristic, banking, insurance, export, and transit types of economic activity, stimulation of high technology sectors of an economy, etc.

Industrial parks are one of the most widespread types of special economic zones created in economically developed countries as well as developing countries. They create conditions for productive work of independent companies, which are usually interrelated by common chains of production. There is significant positive experience, when industrial parks become a considerable factor for involvement of powerful investors and advanced technologies in regions. Such process conduces to formation of new workplaces and the increase of budgetary revenues.

In Ukraine, networks of industrial parks were conceived in 2006. The Law «On Industrial Parks» was accepted in 2012. Experts think that this particular form of production organizing could become a driving force of the Ukrainian economy. Nevertheless, success in this sphere has been not yet achieved. In 2013, 12 industrial parks were registered in Ukraine. Only four of them demonstrate minimal results. The others are at the project stage.

Imperfection of legislation in the sphere of formation and functioning of industrial parks has led to a number of uncoordinated matters and issues, which include the following: issues of land relations at the time of setting up industrial parks and implementation of projects within their boundaries; providing legal guarantees of rights belonged to a state or local communities in the process of providing land plots for formation and functioning of industrial parks; excessive requirements of legislation (taking a license) for initiators-business entities and managing companies (an owner of the power grid) in the context of providing connection of industrial park members to the power grid of an industrial park; absence of a strict regulation of procedures of inclusion of industrial parks in a corresponding register, monitoring and analyzing efficiency of functioning; restriction of an opportunity for formation of industrial parks in territories, where property complexes and buildings, which are not used or cannot be used for creation of industrial parks, are located; participation of local state administrations and bodies of local self-governance in

processes of formation and providing functioning of industrial parks; issues of determination of forms and mechanisms of governmental support of creation and functioning of industrial parks.

A contemporary legal policy of the government in the economic sphere contemplates a set of peculiar measures of the influence on formation and functioning of industrial parks. According to the existing Law of Ukraine «On Industrial Parks», industrial parks are a territory provided with necessary infrastructure, where industrial park members may undertake economic activity in the sphere of a processing industry or scientific and research activity, activity in the sphere of information and telecommunications in terms determined by the law and an agreement on undertaking economic activity within an industrial park. Setting up and functioning of industrial parks is provided due to governmental support. For example, bodies of public authority and local self-governance annually make proposals on a project of the State Budget of Ukraine and projects of solutions on corresponding local budgets regarding financial support of setting up industrial parks. In order to support creation and functioning of industrial parks, the government provides managing companies and initiators of creation with interest-free loans and irrevocable target financing for setting up industrial parks.

Nowadays, only particular elements of Ukrainian innovative infrastructure function. This fact causes such governmental standpoint regarding support and stimulation of the national innovative system. The national innovative system of Ukraine does not conform to modern market requirements and does not allow for setting up a final cycle of innovative activity in the industry – from creation of innovations to implementation of them in production.

Stimulation, support, and monitoring activity of industrial parks are aims of the legislator. These aims can be achieved due to implementation of a special regime of industrial park activity. Having analyzed stages of innovative cycles, we can argue that there are stages of research and development, technological designing, production, exploitation of innovative products, and others within boundaries of an innovative park. Consequently, components of a special legal regime should influence the very phases of an innovative cycle, taking into account what economic sphere is substantive for one or another industrial park.

This enables to improve regulation of issues concerned with functioning of industrial parks in Ukraine, providing effectiveness of an instrument for involvement of investments in the national economy for modernization and development of industrial production, which will provide balancing interests of business entities, a state, and corresponding local communities.

Consequently, providing efficiency of subjects of innovative activity is a further stage of development of legislation on innovative activity. It is necessary to pre-

cisely determine phases of an innovative cycle, which need interference and application of measures of public administration and sets of those economic and legal means, which maximally perform functions, particularly a function of a stimulator of innovative and economic activity in a corresponding phase of an innovative cycle. Indication of certain industries, sectors of innovative activity, and development of special regimes based on taking into account peculiarities of subjects, a direction of activity, the interaction with associated spheres of business activity enable to provide efficiency of the national innovative system.

UDC 346:352.07-047.22

*V. S. Veltsen, PhD. Student of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

ISSUES OF APPLICATION OF THE ECONOMIC LEGISLATION ON PUBLIC AND PRIVATE PARTNERSHIP IN THE SPHERE OF PROVIDING AIRFARES

International Airport «Kharkiv» – is one of the most important enterprises of the capital of Slobozhanshchyna region of Ukraine and should be the basis for leading Ukrainian and world aircraft companies. Undoubtedly, transition of Ukraine to a new phase of the sustainable social and economic increase and orientation towards European integration require rapid development of the entire transport system of Ukraine. The Kharkiv airport is advantageously situated. Therefore, the airport can be an air gate of Ukraine and its capital as well as the airport, which fights for a position of an international hub that will provide a transfer service for passengers in the region from the Moscow air cluster in the north to the Istanbul one in the south. Start to this large-scale reconstruction project was given on 1 April, 2008, when the company «New Systems AM» (part of the DCH group, its president – well-known Ukrainian businessman, investor and general coordinator of Kharkiv for EURO 2012 program – Oleksander Yaroslavskiy) won the tender for the rental of a complete property complex of the Kharkiv airport.

The reconstruction project includes the construction of a new terminal, reconstruction of the existing one, construction of a new runway and major repairs of the airport terminal apron facilities. A technological scheme of passenger service was designed by the renowned German company «Airport Research Center», which has extensive experience in designing major airports in Europe. Adjustment of this

design to the Ukrainian regulatory requirements has been carried out by Kharkiv design organization «Arkstone». The company also reconstructed a hotel attached to the International Airport Kharkiv and created a modern parking garage. The project is funded by a private investor – a company «New Systems AM» (DCH group) and by the state budget of Ukraine. A share of DCH – 508.8 million of hryvnias (construction of a new passenger terminal, restoration of the existing terminal, reconstruction of the airport adjacent square, construction of parking lots, construction of a temporary reverse terminal, complete modernization of the airport infrastructure, purchase of special transport). A share of the state at the project equals 1.42 billion of hryvnias (construction of a new runway, apron and aircraft parking areas, a new rescue station, air traffic control tower, replacement of the existing light signaling system and the aircraft landing control system). That is to say, implementation of public and private collaboration and partnership for the purpose of concentration of resources for mixed financing of aviation infrastructure development has become a development instrument.

After reconstruction, the International Airport «Kharkiv» will become the first airport in Ukraine, which will operate a super modern luggage handling system (lhs) (capacity – 960 pieces of luggage per hour for international flights and 600 pieces of luggage per hour for domestic flights) put forward by the world leader in this area – Vanderlande Industries. Distinctive feature of this BHS – mobility, which has an ability to extension and creation of additional points of registration and arrival terminals.

In 2009, a five-year contract between «New Systems AM» and SITA – a leading operator in the market of information and telecommunication solutions for aviation industry was signed. This contract provides an opportunity of delivery and full integration of information and technology solutions for the new terminal.

New terminal will be equipped with a necessary number of state and custom border crossing channels as well as with aviation safety control facilities and facilities securing comfortable movement of disable people.

Nevertheless, beginning of a hybrid undeclared war negatively influenced further implementation of a strategy of development of the international airport «Kharkiv». In turn, this process caused decline of attractiveness of Ukraine for potential passengers owing to conduct of hostilities, a complicated social and political situation in the country, an economic crisis and decline of the purchasing power of the population in contrast to more successive and dynamic development of competing airports. Nevertheless, the international airport «Kharkiv» has strengths, which include beneficial location, possible further annulling a visa regime with the European Union countries, deferred demand for airfares, which may be met after stabilization of a situation in the country, strengthening positions of

Ukrainian aviation companies (particularly the basic aviation companies), existence of an opportunity for extension of infrastructure without considerable additional expenses, etc.

Therefore, it is important for the airport to resume further implementation of the strategy in order to achieve the status of a developed international hub, the increase of passenger and cargo traffic in Kharkiv region, and growth of income. The main factors of implementation of the strategy encompass: a) a powerful basic air carrier following the hub strategy; b) a flexible motivation system of air carriers aimed at development of new directions, a long-distance program, transfer passenger flow; c) development of a sphere of non-aviation activity; d) providing operational efficiency in the process of servicing transfer passengers, providing minimal time of docking. Prior directions of further development consist of the following: collaboration with aviation companies in the context of stimulation of opening new directions of flights and maintenance existing routes in order to renovate a passenger flow and to increase a share of a transfer passenger flow; development of infrastructure for servicing transfer passengers; implementation of measures concerned with enhancement of a level of passenger servicing, primarily in the context of providing non-aviation services; strengthening measures regarding support of a security level; cost cutting, including the decrease of costs of services; approximation to a profile of successful foreign airports without growth of the debt burden (application of outsourcing).

Implementation of progressive transport technologies contemplates streamlining a scheme of a cargo flow on the basis of transport logistics and construction of national and international logistic systems, which enable to coordinate traffic of material, information, and financial flows according to principles «door-to-door» and «exactly on time»: formation of a network of interrelated logistic centers and multimodal terminals; formation of legal frameworks for mixed (combined) transportations and the interaction between various types of transport and other structures related to capacity in transport junctions; implementation of modern information technologies of data exchange, a system of exchange of trade and transport documentation, electronic workflow; implementation of navigation technologies, including satellite technologies, means of radar navigation and identification of a vehicle location based on the Galileo Global European System, et al.

Active investment activity is an instrument of stable development of the transport industry. Ways of providing investment activity are as follows: implementation of public and private partnership in order to concentrate resources for mixed funding development of aviation infrastructure, implementation of mechanisms of providing long-term subsidiary loans for investing.

A mechanism of public and private partnership was already applied in reconstruction of the international airport «Kharkiv». In this case, there was a peculiar form of partnership with participation of three parties: a government, bodies of local self-governance (on the side of the state) and a private partner. In turn, existence of two subjects on the side of the state complicate public and private partnership and requires more regulation. This experience was applied in the case of the international airport «Kharkiv». It can be also applied for reconstruction of airports in other cities of Ukraine, particularly in Vinnytsia, Cherkasy, and Kherson.

Today, the Law of Ukraine «On Public and Private Partnership» does not take into account peculiarities related to objects of aviation transport. Therefore, this basic law should be modernized and considerably amended. In addition, there is a need to create a number of special laws, which should regulate relations in certain sectors of the economy, including in airfares.

UDC 346.543:330.341.1

*K. M. Vrublevska, PhD. Student of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

PURPOSES OF A STATE LEGISLATIVE POLICY IN THE SPHERE OF REGULATION OF INNOVATIVE INVESTING

Under modern conditions of development of a market economy in Ukraine, the considered issue assumes significant importance. On the one hand, there is a need to modernize and improve the technological basis of the domestic industries. On the other hand, the domestic market of innovative products is in the phase of development. Its mechanisms do not sufficiently conduce to effective distribution of intangible resources.

There is strong pressure for responding to scientific and technical achievements and its effective application in favor of national interests. National interests needs prompt and effective measures, which will be aimed at preservation of scientific and technical potential and its effective usage for overcoming crisis phenomena in economic development.

Nowadays, investing should be considered as an important element of market and economic turnover together with organizing production and selling goods and services. At the same time, the necessary legislative basis has not been developed. Particularly, there is a need for systematization and codification of investment

legislation. Nevertheless, the scientific community has not paid significant attention to this issue.

Development of relations in innovation and investment spheres urgently needs convergence of the corresponding normative basis in a single mechanism of providing innovative investing.

Legal regulation of an innovative and investment complex is one of determining and prior goals of development of the legal economic order in Ukraine.

Imperfectness of particular statements of the Ukrainian legislation and inconformity of normative acts have led to absence of effective legal regulation of social relations in the sphere of innovation investing. Such state of the legislation forms additional obstacles in functioning of these relations in the practice of running economic activity.

Rapid development of the investment and innovation legislation has raised the question of codification of the mentioned pieces of the economic legislation. Nevertheless, it is worth mentioning that the legislation development does not occur separately from each other. Convergence of these pieces, which is demanded by modern economic relations, is an important aspect of legislation development.

There is a need to amend the normative and legal basis, namely to solve the following matters: a) legal institutionalization of innovative investing; b) formation of an economic and legal concept; c) providing lawmaking development of certain legal forms; d) determination of special legal regimes; e) establishment of qualification requirements for an innovative product to be invested.

Thus, innovative investing at the current stage of economic law development is a complex institution of investment and innovation law, which should become an element in the system of law and legislation, and an appropriate legal mechanism of implementation, which should include the following blocks:

- 5) determination of composition of such members;
- 6) contractual legal and corporate legal forms of innovative investing;
- 7) determination of necessary legal regimes of innovative investing;
- 8) determination of organizational and legal forms of those special objects, which form infrastructure of innovative investing.

Under conditions of absence of codification of the innovation and investment legislation, which objectively tend to include such complex institution in the legislation, there is a need for independent development and legislative institutionalization, adoption of the Law «On Innovative Investing in Ukraine».

Nevertheless, the legislator does not take considerable notice of precise defining and institutionalization of legal forms for innovative investing. Particularly, the Law of Ukraine «On State Regulation of Activity in the Sphere of Technology

Transfer» has contained respective norms. At the same time, they were excluded eventually instead of amendment their sense and specification of respective statements in other normative and legal acts.

The multidimensional nature of the sense of contracts on transferring innovative products indicates their comprehensiveness, which is not confined to a simple sum of terms of other agreements, namely own result of performing the contract – transferring or giving the right to usage of an innovative product. Now, the Ukrainian legislation does not comprehensively regulate turnover of innovative products. There are no special legal norms, which would establish rules and requirements for regulation of innovative products. Such fact explains a situation, when agreements intended for managing property rights to intellectual property rights are used for managing innovative products, which are included in intellectual property objects as a central element.

The author may indicate general criteria of innovative investing agreement: an object of the agreement is an innovative product; a subject is economic usage of an innovative product in production activity; this activity should be commercial, since it is aimed at gaining profit, royalty or other payments (activity oriented towards achieving social or other intangible effect do not comply with the economic nature of investing; it is chargeable, because investor interests are provided at the expense of profit.

Riskiness is a common feature of investment agreements. It is related to long-term usage of investments in entrepreneurial activity. Therefore, it is necessary to clearly stipulate rights and obligations of agreement parties.

An investment policy is one of components of the economic and legal policy, which, in turn, is included into the content of the government economic policy. Nowadays, the investment policy is one of the most important and actual vectors of implementation of the government economic policy.

Structure re-building the economy is possible due to exercising an effective state innovative and investment policies, which are components of an economic and legal policy that, in turn, is an element of the government economic policy in general.

Development of a classification of agreements aimed at transferring an innovative product and development of a classification of innovative investing agreements is necessary.

At the modern stage of economic law development, innovative investing is a complex institution of investment and innovative law, which should become a component of the system of law and legislation and an appropriate mechanism of implementation.

UDC 346.11

*T. A. Lavreniuk, PhD. Student of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

PRINCIPLES OF ECONOMIC LAW IN A MECHANISM OF ECONOMIC AND LEGAL REGULATION

The leading role of principles in law is obvious. The values of principles of law consists in their ability to determine the content of a legal system and its structural elements, to be means for defining legal norms, and to be a direct regulator of legal relations, including overcoming gaps in law.

Principles of law influence a process of lawmaking as well as a process of law enforcement.

Depending on a sphere of activity within a law system, the principles of law are divided into underlying and general principles (being inherent to law in general), inter-sectoral and, respectively, sectoral, sub-sectoral, and institution principles.

Determining principles of economic law, it is worth mentioning that economic law is a complex industry of law and integrates public legal and private legal frameworks of normative regulation.

As we know, division of law into public and private ones is based on the following interests: public (state and social); private (particular persons). Respectively, there are different methods of legal regulation (imperative one for public law and dispositive for private one) and types of legal regulation (specially permitted regulation for public law and generally permitted for private law).

Certainly, such dichotomy of rights should be used as a basis of principles of economic law, depending on a type of those relations being subject to legal regulation.

For instance, the principle of freedom of contract and the principle of freedom of entrepreneurship are manifestations of the dispositive method, which is applied for legal regulation of private and public relations. At the same time, legal relations, which are of the public interest, mainly requires application of the imperative method of legal regulation and existing corresponding principles such as prevention of the abuse of monopoly power in a market, anti-competitive practices, unfair competition, etc.

Simultaneously, it is important to correctly determine existence of private or public interests in real legal relations and to find the optimal balance between them.

The private interest underlies a right to entrepreneurial activity. At the same time, providing a regime of freedom of entrepreneurial activity should be acknowl-

edged as the basic public interest. This interest should be a basis for various private legal relations. Correspondingly, a mechanism of providing freedom of entrepreneurial activity as well as a mechanism of restriction of this freedom should underlie the principle of freedom of entrepreneurial activity – one of leading principles of economic activity. Nevertheless, this duality should exist solely for the purpose of protection and providing other private and public interests.

The principles of economic law must provide the ideal balance of boundaries for governmental intervention in the economic sphere. Under conditions of systematically programmed competition between dispositiveness and imperativeness in regulation of economic relations, the method of dispositiveness should be generally prior.

It is necessary to determine an extent of governmental intervention in the economic sphere, having improved legislative technics of outlining their principle.

Regulating principles of economic activity, Article 6 of the Economic Code of Ukraine establishes principles of prohibition of unlawful intervention of governmental authorities, bodies of local self-governance, and governmental officials in economic relations.

Such formulation seems to be not completely appropriate, since an extent of intervention of governmental authorities, bodies of local self-governance, and governmental officials in economic relations have been not precisely determined. In turn, this provides unrestricted freedom for officials and results in the increase of a number of such interventions through adoption of corresponding legal acts.

Prohibition of unlawful intervention in economic activity and determination of a precise extent of such intervention requires legislative regulation and institutionalization on level of the principles of economic law.

Application of an idea of providing social orientation of the economy, which is indicated in Paragraph 5, Part 1, Article 6 of the Economic Code of Ukraine, as the basis for determination of the extent of intervention of governmental authorities, bodies of local self-governance, and governmental officials in economic relations seems to be not completely appropriate. Such idea is a very general property of the economic system, i.e. a term with wide latitude, which can lead to arbitrariness and unrestrictedness of such intervention.

A principle of providing freedom of entrepreneurial activity, which determines protection and providing other private and public interests as a case of such intervention, should be the basis for determination of the extent of intervention of governmental authorities, bodies of local self-governance, and governmental officials in economic relations.

There is a need to determine and legislatively institutionalize a comprehensive list of circumstances, under which intervention of governmental authorities, bodies

of local self-governance, and governmental officials in economic relations will be possible, in the main codified document rather than in particular piecemeal legislative acts and the theory of law. Such actions will be subject to precise legal qualification in each case.

At the same time, governmental officials must interfere in economic relations through the prism of the general principle of proportionality (includes three criteria: means intended for achieving a purpose should comply with this purpose; the officials should choose means, which least restrict a right of a business entity, among all the appropriate; loss of a business entity incurred on account of restriction of the right should be proportional to a benefit from achievement of the purpose).

Indicating the conceptual basis of the principles of economic law, it is worth mentioning that it should be based on general principles of functioning of a market economy.

The economic principle should become the principle of law if abusing the economic principle can produce legal effects. In such case, there is peculiar «convergence» of economic and legal principles.

There is a need to take considerable notice of a matter concerned with appropriate institutionalization of the principles of economic law in the Economic Code of Ukraine. Otherwise, they may remain on the level of ideas, views, and conceptions.

In the current Economic Code of Ukraine, there is Article 5, which regulates constitutional basics of the legal order in the economic sphere, Article 6, which indicates general principles of economic activity, Article 44, which regulates principles of entrepreneurial activity. Nevertheless, there is no article, which precisely regulates the very principles of economic law.

Obviously, it is a disadvantage, which indicates absence of a system approach to this issue.

The principles of economic law requires to be classified and systematized in the system of economic law.

In the process of regulation of the principles of law, it is important to use perfect legislative techniques for the purpose of formation of maximally understandable, precise, unambiguous, and non-contradictory rules.

Thus, in order to declare the principles of economic law as well as to apply them in the practice, the legislator must perform the following actions: conceptually define them, taking into account contemporary economic and legal reality; systematize and set out them in the Economic Code of Ukraine; formulate them precisely and clearly in such a way that they will be obvious for everyone rather than need additional explanations.

All the mentioned proposals will enable to extend and enhance the functional nature of the principles of economic law.

UDC 346.2:330.33

*Ya. O. Meniv, PhD. Student of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

AN ISSUE OF LEGAL QUALIFICATION OF BUSINESS ENTITIES OF A LARGE BUSINESS

The economic law and the legislation apply a number of qualification criteria for division of business organizations into types. Firstly, they apply criteria, which consider legal aspects of functioning, particularly division of enterprises into enterprises of unitary and corporate types, enterprises of different ownership forms, etc. The legislator also marks out peculiar types of enterprises such as foreign enterprises and enterprises with foreign investments, et al.

Simultaneously, the economic legislation contains an already formed approach to indication of so-called small business entities alongside with legislatively determined medium-sized and large business entities.

It is worth mentioning that the economic law of Ukraine gives special treatment to small businesses, which is stipulated by taking into account their functions in the national economy. That is to say, the government exercise a policy aimed at stimulation of development of small business activity. Thus, a purpose of small business consists in: possessing high innovative potential, realization of which enables to create a new market and achieve competitive advantage even in comparison with large business entities; prompt market reactions; providing an internal market with goods and services (enterprises of large and medium-sized businesses are export-oriented and a vector of small business activity, which is oriented towards satiety of the national market, maintains the economic balance in the country); small business mobility; facilitation of competition development; rapid recoupment of expenses and freedom of market choice; an ability to operatively create workplaces.

Thus, these advantages have stipulated the significant interest in the small business on the part of the government. This fact is a precondition for development of a strategy on support and subsidization of the small business and implementation special regimes of economic activity on the legislative level.

Consequently, the contemporary economic and legal framework of small entrepreneurship in Ukraine has been thoroughly developed. The Law of Ukraine «On Development and State Support of Small and Medium-sized Entrepreneurship in Ukraine», which has been adopted in 2012, contemplates a wide range of planned

measures regarding stimulation of small business development and implementation of a special regime of functioning for it. Thus, the government actively improves regulation and facilitation of small business activity. Moreover, science effectively works in this direction, developing methodological frameworks for creation of a complex economic and legal conception of governmental support of small entrepreneurship in Ukraine.

Nevertheless, there is a completely different situation regarding a governmental policy regulating large business entities, activity of which is potentially progressive. Large companies are a framework of the national economy, its main representative on the world stage, the most important partner and an opponent of the government in the process of exercising an industrial policy. These particular business entities produce a major share of a general commodity amount of a certain industry of the national economy. Moreover, only large business organizations are able to organize production of the national product that will be competitive and integrated in the world market. Nowadays, it is of particular importance, particularly because of commitment of Ukraine to enter into the WTO. Economic benefit from activity of large business entrepreneurship is manifested in the form of possessing powerful concentrated capital and other assets, an opportunity of involvement of considerable amounts of foreign investments, formation of a huge number of workplaces, the influence on pricing in the country, et al.

Thus, there are a number of specific public interests related to economic activity of large business enterprises. Therefore, the author can state that there are lack of norms in the Ukrainian legislation aimed at regulation of functioning of the large business and lack of conception of governmental support for large business entities as an important factor of market economy development in our country. The reason is that owners of large business organizations are bearers of economic power, which allows the large business to influence formation of the legislation and to lobby their interests at public authorities. Obviously, it is beneficially for the large business to stay in the shadows, to be an insufficiently regulated economic phenomenon. This explains almost complete lack of development of this matter on the legislative level.

Consequently, the governmental policy, including economic and legal one, should take into account the necessity of usage of positive economic potential being inherent to the vary economic organizations of small business, neutralization and elimination of social negative aspects of its activity. All these opportunities may be implemented at the expense of a substantiated governmental policy and accurately applied appropriate legal measures.

Thus, there is a need to enhance functioning of the legal economic order, and an economic mechanism of regulation of processes concerned with activity of bear-

ers of macroeconomic power. The mentioned goals can be solved through improvement of corresponding industrial legislation, which, in turn, forms preconditions for effective collaboration of the government with powerful potential of the large business through formation of a program of common activity. Primarily, these programs will protect public interests of the country.

UDC 346.7:656.2

*I. M. Rudiaha, PhD. Student of the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv*

CORPORATIZATION AND PRIVATIZATION OF ASSETS OF JSC «UKRZALIZNYTSIA»: A POSSIBLE MODEL OF HOLDING RELATIONS

Ukraine belongs to that category of countries, which possess a wide range of objects of movable property and real estate. Using a large amount of assets in spheres of transport, communication, heavy industry, mining, and chemical industry, public authorities can significantly influence a process of functioning of the entire economic system.

Therefore, processes of corporatization and privatization in Ukraine assume considerable importance at the modern stage of development of productive forces and relations of production. Providing effective usage of the state property and the increase of revenues of the state budget from state-owned companies are strategic goals for the leadership of the country. Moreover, relations of state ownership are intersectoral and encompass many spheres to be regulated.

Many countries have gone through processes of corporatization and privatization. Corporatization and privatization of state property is one of ways of achieving these goals. The Laws of Ukraine, the Decrees of the President of Ukraine, the State Program of Privatization, the Orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and other normative and legal acts regulate legal, economic, and organizational basics of denationalization and privatization of property belonged to state-owned companies.

It is worth mentioning that privatization of property of state-owned companies is a very complicated social and economic process. It is concerned with vital interests of employers of all the spheres of economic activity.

For example, according to the Statute of the joint-stock company «Ukrainska Zaliznytsia» adopted by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Matters of the Joint-stock Company «Ukrainska Zaliznytsia» of 02.09.2015 No.735, the joint-stock company «Ukrainska Zaliznytsia» is a legal entity founded as a joint-stock company formed through merger of Ukrzaliznytsia, other enterprises, establishments, and organizations of the railway transport, in which the government possesses 100 presents of equity.

This raises the question of what norms should be applied in determination of a form of ownership over property transferred to a statutory fund of a created joint-stock company, i.e. general norms, which are concerned with property of partnerships, or special norms of the legislation on privatization.

Problematic matters arise in a case where the government is a founder of a joint-stock company and a statutory fund of the company comprises government property. It is not clear, how the joint-stock company becomes a subject of collective ownership over property transferred to the statutory fund if its founder is only the government, which possesses 100% of statutory fund shares at the time of foundation rather than a group of citizens and legal entities.

The answer is partly to be found in special norms of the Civil Code of Ukraine, which is concerned with changes of a state form of ownership. Therefore, they must be applied in such case. Particularly, Article 345 of the Civil Code of Ukraine contemplates that natural and legal persons can obtain an ownership right to state property only in a case of privatization. Simultaneously, Part 3 of Article 145 of the Civil Code of Ukraine states that a legal regime of property of a business entity being at the state disposal may be changes only through privatization of state-owned company property.

Therefore, the joint-stock company founded on the basis of property of a state-owned company through corporatization can be eligible for property transferred by the government to the statutory fund if it will be furtherly privatized.

Thus, the author considered a possible variant of privatization of JSC «Ukrzaliznytsia» assets transferred by the government to the statutory fund. Nevertheless, it is worth mentioning that there is a prohibition on implementation of such process according to the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On a List of Objects of Intellectual Property Rights, which are not Subjects to Privatization» of 02.06.2016 №1409-VIII.

As regards corporatization, it is one of types of denationalization of state property and a preparatory stage for further privatization. In other words, it is corporatization of state-owned companies and preparation for selling a particular portion of shares.

In previous articles, the author paid attention to an organizational and legal form for railway transport enterprises such as a state-owned holding company that exercises a single economic policy, which is provided by a single control center. Thus, there is a purpose, which joins members of such organizational and legal form, namely meeting needs of the government, legal and natural persons for railway transportation, which is carried out by public railway transport.

Activity of each member of the holding, which performs functions determined by a holding company, results in achievement of those goals and a purpose of activity, which are determined by a parent company. Moreover, a holding may include legal persons, which directly participate in production activity and are indirectly related to providing achievement of positive results by other participants (for instance, medical establishment, educational centers).

In a case of corporatization of the rail industry assets in the form, which is aimed at formation of a state-owned holding company, one part of assets of rail industry enterprises, which stipulates its monopoly position, would be owned by the government and other part of assets and production capacities would be privatized. This would help to involve private investments and to organize activity in a competitive manner without abusing activity of corporate enterprises.

Carrying out corporatization of assets would be the most effective under the following conditions:

- taking into account the scale of railway infrastructure (providing unified management of the sector on the part of the state-owned holding company; sub-holdings and subsidiaries continue to locally implement a direction of economic and managerial policies determined by the main company as a single, complicated, and multi-functional complex);
- taking into account specificity of a functional purpose of railways and rail transport enterprises;
- existence of a complex of public interests (providing traffic safety, quality passenger transportations, preservation of cargoes, etc.).

Moreover, foundation of a holding model of managing assets of rail transport enterprises as one of effective models of management enables to protect integrity of an asset complex of a company, a single system of management, and, in turn, to separate a part of assets, which can be used to form a competitive environment through privatization (corporatization) of a part of shares. Such action will be one of ways of providing an appropriate level of maintenance and development of railway infrastructure for performing activity in the transportation sphere.

UDC 346.3:005.591.43

K. S. Kosinova, Master, Personnel Training Institute for the Bodies of Justice of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

A PHENOMENON OF OUTSOURCING ACTIVITY AS AN OBJECT OF ECONOMIC AND LEGAL REGULATION

The main feature of the current period of economic development is globalization. Under complicated political and economic conditions, enterprises try to search new forms of collaboration, including with foreign partners, the most effective ways of development, reduction of expenses, which, in turn, will lead to enhancement of competitiveness. As a result, outsourcing as a legal and economic phenomenon becomes increasingly common.

It is worth mentioning that outsourcing is primarily considered as an economic rather than juridical phenomenon. Nevertheless, there is no single approach to defining this concept. Firstly, scientists think that outsourcing is an instrument of optimization of activity of an organization specialized in a corresponding industry. Another group of scientists point out that outsourcing is a way of optimization of activity of enterprises due to concentration on the main subject and transfer of non-core functions and corporate roles to external specialized companies. According to a definition, which is presented in a consolidated platform of knowledge on the outsourcing industry «The Outsourcing Professional Body of Knowledge» that has been developed by the international association of professionals in the outsourcing area, outsourcing is long-term outcome-oriented business collaboration with an external supplier of services. This definition highlights advantages of collaboration for a customer. Either way, the author may conclude that outsourcing is confined to the following definition: concentration of own efforts on activity and issues, which are the main for a particular company, and transfer of secondary and other functions to outsourcers, i.e. specialized companies. Therefore, it can be concluded that economic optimization of expenses for production of goods is the main incentive for usage of outsourcing.

Analyzing outsourcing from the standpoint of law, the author may conclude that the juridical doctrine does not also have an opinion regarding understanding of this phenomenon. V. Vytko points out that there are no reasons to indicate an agreement of outsourcing as a separate type, since any specific characteristics being relevant for classification are absent. Moreover, relations arising from such agreement are entirely encompassed by agreements on execution of works and providing ser-

vices. H. Korniiichuk also thinks that a customer factually buys a service from an outsourcer if a customer entrusts an outsourcer to fulfill a service in accordance with an outsourcing agreement.

According to the second position, an outsourcing agreement is a combination of civil, labor, and economic elements. Many scientists point out that concluding an outsourcing agreement consists in concluding a mixed agreement, which combines elements of civil, economic, and labor law. That is to say, from the standpoint of civil understanding of this agreement, an outsourcing agreement is either an agreement of providing services or a contract for services, or a contract for staff leasing, etc. Taking into account a labor aspect, it is worth mentioning that amendments to the Code of Laws about Labor, which were enshrined in the Law of Ukraine of 28 December 2014, led to exclusion of Part 4 of Article 24 that determined permission for an employer to perform his obligations as a reason for emergence of labor relations. Therefore, such labor element of an outsourcing agreement is not relevant. Since this agreement is concluded between economic entities, activity of which is subject to regulation by economic law norms, an economic component consists in the specific content of parties. T. Korshunova mentions that execution of employer functions is simultaneously controlled by two organizations – a supplier, who must provide appropriate quality for services and a customer, who must receive services and pay for them according to agreement terms.

There are numerous criteria, which enables to indicate different types of outsourcing. Hence, outsourcing may be classified in the following way: a) according to importance of functions, which is transferred to other companies, outsourcing is divided into strategic, when a company transfers the main functions, and tactic, when a company transfers supplementary and axillary functions; b) depending on the location of a company of a customer, scientists indicate insourcing, off-shoring, off-shore and on-shore outsourcing; c) according to activity, outsourcing is divided into production outsourcing, outsourcing of business processes (marketing logistics, staff management, security services), outsourcing of knowledge (collection of information, analysis and decision-making, creation of intellectual property), IT-outsourcing (service and technical maintenance, creation, servicing, and maintenance of web-sites, etc.), outstaffing, which is divided into leasing, selection of temporary staff, and outsourcing of staff.

It is worth highlighting that outsourcing is of considerable importance for development and strengthening the national economy. Let us consider advantages of outsourcing in a case, when domestic companies are executors. Outsourcing to some extent solves issues related to an insufficient amount of workplaces, since execution of assignments given by foreign companies need involvement of

a greater number of labor resources. As a result, population employment grows. Secondly, studying new technologies by staff leads to the increase of quality of labor resources. In other words, innovativeness is implemented in the national economy. Thirdly, outsourcing may be considered as means of involvement of domestic companies in transnational companies and world market entry. When domestic companies transfer of a part of functions to other companies, optimization of expenses, which forms favorable conditions for development of business, is one of advantages. In addition, outsourcing gives access to services of the world class and to new technologies, which increases competition within the domestic market.

Taking into account legal forms of outsourcing, it is presented through agreements for services and execution of work. Therefore, an outsourcing agreement is always an agreement for services or execution of work. Nevertheless, such agreements are not always outsourcing agreements. Therefore, the question is, when does such agreements perform an outsourcing function? O. Zozulev mentions that outsourcing is a strategy of managing a company. It is the main discrepancy between an outsourcing agreement and related contracts. Parties of an agreement become participators of integration processes, which are related to specialization. That is to say, the mentioned agreements are types of a partnership interrelation between several companies, which can be performed permanently or temporary. At the same time, outsourcing becomes a lifecycle of a company.

In Ukraine, the modern market of outsourcing is not considerably developed. This fact is concerned with instable political and economic conditions, absence of the legal basis of regulation of an outsourcing agreement, mistrust and a low level of awareness of new forms of doing business and a low level of competition of domestic enterprises. Companies frequently transfer functions such as marketing, logistics, accounting to outsourcing in Ukraine. However, IT-outsourcing is the most perspective sphere related to high professionalism of labor resources and low prices compared to a foreign market. Nevertheless, we may hardly expect rapid development of the market and world market entry without governmental support and exercising an effective regulatory and incentive economic and legal policy. In such case, it would be appropriate to give an example of India, which has become a leader of outsourcing due to an effective government policy. The government has determined perspective directions of development of an industry of information technologies and begun to create expert and production zones with subsidiary regimes of taxation. In addition, the government permanently increases a level of education and qualification of professionals, adopts laws, which guarantee protection of intellectual property rights, non-disclosure of a commercial secret and provide tax subsidies that attract foreign investments.

Consequently, the author may conclude that outsourcing assumes growing importance under conditions of globalization. It is an effective method of involvement of foreign capital, development of domestic business, the increase of competition and world market entry. Nevertheless, Ukraine may fail to become one of leaders of providing IT-services without an appropriate government policy. Moreover, it is expedient to form a certain legal regime for those companies being of considerable importance for the Ukrainian economy in order to form favorable conditions for their development and, as a result, strengthening the economy.

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ДЛЯ ЮРИСТІВ¹

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Економічна теорія» для студентів юридичних вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальністю «Правознавство».

Посібник містить 14 глав, які висвітлюють найбільш важливі проблеми сучасної економічної науки: предмет і метод економічної теорії; виробничі можливості і соціальну сутність виробництва; економічний та юридичний зміст власності; еволюцію економічних систем та основні категорії ринкової економіки (ринок, підприємництво, конкуренцію тощо); економічну поведінку домогосподарства і фірми як основних суб'єктів мікроекономіки; особливості ринків економічних ресурсів; механізми функціонування макроекономіки; структуру та тенденції розвитку міжнародної економіки.

Зверну увагу на те, що до посібника з економічної теорії включено низку питань, які стосуються майбутньої професійної діяльності студентів-юристів. Це насамперед огляд наукових здобутків юристів – лауреатів Нобелівської премії з економіки; проблеми розвитку юридичного підприємництва та функціонування юридичної фірми; методологія визначення цінності юридичної послуги і ціноутворення в сфері юридичного бізнесу, організації та оплати праці юристів та ін. Вивчення економічної теорії завдяки цьому сприятиме більш глибокому розумінню студентами-юристами інших економічних та юридичних дисциплін: економіки підприємства, міжнародної економіки, цивільного, господарського, фінансового, трудового й адміністративного права.

Авторами обрано вдалу форму викладення матеріалу: усім економічним термінам надаються їх англійські відповідності, а тексти доповнюються рисунками (графіками) і таблицями, що сприяє кращому розумінню студентами змісту посібника.

Посібник призначено для студентів економічних і юридичних вищих навчальних закладів, аспірантів, викладачів, науковців, а також тих, хто самостійно вивчає курс економічної теорії.

Рецензент – доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Є. М. Воробйов

¹ Економічна теорія : навч. посіб. / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, О. С. Марченко та ін. ; за заг. ред. Л. С. Шевченко. – Харків : Право, 2016. – 268 с.

ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТОРГІВЛІ¹

Сучасний світогосподарський розвиток характеризується взаємопов'язаними процесами зростання соціально-економічної ролі сфери послуг як рушійної сили нової економіки знань та перетворення інновацій у пріоритетний фактор суспільного прогресу. Діяльність підприємств торгівлі, з одного боку, сприяє поширенню та впровадженню інноваційної продукції, є каналом інформації щодо попиту на інновації та їх пропозиції, забезпечує наближення та взаємодію творців і споживачів інноваційних продуктів та технологій. З другого боку, інноваційний розвиток торговельних підприємств є основою як їх конкурентоспроможності та ефективності, так і сфери послуг та економіки в цілому, а їх висока інноваційна активність – це важлива умова задоволення суспільних потреб у сучасний період та у майбутньому.

Виходячи з цього, підготовлена авторським колективом науковців ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» та Київського національного торговельно-економічного університету монографія «Інноваційний розвиток підприємств в сфері торгівлі: світові тенденції та практика в Україні» є актуальним комплексним науковим дослідженням інноваційного розвитку торговельних підприємств на макро- і мікроекономічному рівнях на етапі становлення інформаційного суспільства та формування мережевої економіки, розкриває теоретичні засади, фактори, механізми, напрями та заходи удосконалення інноваційної діяльності в сфері торгівлі. Слід підкреслити, що у сучасних економічних джерелах теоретико-методологічні та методичні засади інноваційного розвитку торговельних підприємств не отримали ще всебічного розкриття. Монографія за її змістом, структурою, обсягом та глибиною теоретичного узагальнення є фундаментальним науковим твором, якому притаманні актуальність, теоретична обґрунтованість та новизна, практичне значення щодо розв'язання проблем інноваційного розвитку сфери торгівлі в умовах сучасних глобальних та інтеграційних викликів.

Монографія складається із семи розділів, у яких викладені теоретико-методологічні та методичні підходи до інноваційного розвитку торговельних підприємств в умовах економічної глобалізації та регіоналізації господарських відносин, мережевої економіки та ІКТ. Основний акцент зроблено на обґрун-

¹ Інноваційний розвиток підприємств в сфері торгівлі: світові тенденції та практика в Україні : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова, Н. М. Попадинець та ін. ; за заг. ред. С. А. Давимуки; ДУ «Ін-т регіонал. досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 432 с.

туванні концептуальних підходів та методичних рекомендацій щодо формування та впровадження інноваційного механізму розвитку торговельних підприємств в Україні.

У першому розділі монографії на основі теорій інноваційного розвитку Й. Шумпетера, М. Кондратьєва, Г. Менша, С. Кузнеця, П. Друкера, Е. Тоффлера обґрунтовано зміст та критерії інноваційної активності підприємств, особливості інновативності та інновацій сфери торгівлі, інноваційної торговельної технології, види та типи інновацій торговельних підприємств. Значний інтерес викликають положення розділу, що розкривають можливості торговельних мереж щодо залучення інновацій, ініційованих споживачами. У розділі проаналізовано методичні підходи до управління інноваційним розвитком підприємств сфери торгівлі, зокрема CRM-системи, що забезпечують визначення та аналіз споживчих переваг як основи вибору стратегії інноваційного розвитку торговельних підприємств.

Другий розділ монографії присвячено аналізу світових тенденцій інноваційного розвитку і на цій основі характеристиці головних напрямів інновацій у сфері торгівлі, серед яких досліджено розвиток мережевого ритейлу як нового елементу світового споживчого ринку. Розкрито засади такого сучасного виду роздрібно торгівлі через Інтернет, як «Інтернет речей», що базується на інфраструктурі відносин – міжособистісних, міжкомп'ютерних, між людиною і комп'ютером та забезпечує оптимізацію ресурсів, витрат, часу руху товарів від продавця до покупця. Всебічно проаналізовано торговельні ТНК та зарубіжний досвід інноваційного розвитку торговельних підприємств.

Стан, фактори та перспективи інноваційного розвитку сфери торгівлі в Україні проаналізовано у третьому розділі монографії. Слід підкреслити, що інформаційний матеріал, наведений у розділі, отримав всебічний аналіз, систематизацію, що дозволило авторам обґрунтувати низку положень та висновків щодо зазначених проблем. Охарактеризовано основні тенденції розвитку підприємств роздрібно торгівлі в Україні, фактори, що його стимулюють або обмежують. Обґрунтовано необхідність пошуку та впровадження інноваційних технологій, стратегій розвитку ІКТ, інноваційних змін в управлінні діяльністю підприємств торгівлі. Проаналізовано стан інвестиційного та фінансового забезпечення розвитку торгівлі, розкрито головні мотиви інвестицій у інноваційний розвиток підприємств. Аргументовано є думка авторів щодо поширення трансферу технологій у сфері торгівлі, розробки та впровадження інноваційних проєктів розвитку торговельних підприємств.

У четвертому розділі монографії на основі SWONT-аналізу інноваційного розвитку українських торговельних підприємств виявлено низку проблем, пов'язаних з недостатньою інноваційною активністю у сфері торгівлі, об-

грунтовано чинники та обмеження її підвищення, доведено необхідність переорієнтації загальної стратегії з мінімізації витрат на досягнення конкурентних переваг, використання організаційних структур мережевого типу. Слід підкреслити, що зазначені висновки є обґрунтованими та відповідають сучасним тенденціям розвитку світового ринку. У розділі також охарактеризовано типи інноваційних стратегій торговельних мереж, проаналізовано умови їх впровадження в Україні, обґрунтовано концептуальні засади інноваційної політики підприємств торгівлі.

Інноваційний механізм розвитку торговельних підприємств розкрито у п'ятому розділі монографії. Авторами розроблено концепцію інноваційної системи торговельного підприємства (ІСТП), у якій визначено мету і принципи побудови та функціонування ІСТП, її структуру, у складі якої виокремлено підсистеми генерації знань, яка включає креативний центр, систему управління інтелектуальним потенціалом підприємств; освіти, надання торговельних послуг, інноваційної інфраструктури, економічної політики, інноваційного менеджменту та соціальної відповідальності. Обґрунтовано завдання і заходи досягнення цілей ІСТП. Слід підкреслити, що у сучасний період дослідження інноваційних систем мікроекономічного рівня є, переважно, прикладними та фрагментарними. Тому розробка концепції ІСТП є, по-перше, науковою новацією авторів монографії, по-друге, теоретичною основою системних досліджень у цій сфері.

Також у розділі розкрито систему інноваційного менеджменту торговельних підприємств, зокрема такі її складові, як: івент-менеджмент, цикл PDCA, заходи сприяння творчості, формування корпоративної творчої культури. Проаналізовано інтеграційно-мережевий потенціал підприємств торгівлі, ефективність та результативність їх інноваційного розвитку.

Шостий розділ монографії присвячено обґрунтуванню напрямів посилення інноваційного розвитку підприємств сфери торгівлі. Розкрито передумови інноваційного розвитку України, світові глобальні та інтеграційні виклики, що стоять перед країною. На цій основі визначено проблеми формування інноваційного середовища, розкрито державні стратегічні пріоритети розвитку сфери послуг. Також у цьому розділі розкрито коло питань, що виникають у зв'язку з формуванням сучасної екосистеми торговельних підприємств та їх інформаційно-технологічної інфраструктури. Всебічно обґрунтованою є розроблена авторами модель технологічного менеджменту як складової ІСТП.

Основні питання, що висвітлені в сьомому розділі монографії, стосуються формування кадрів для сфери торгівлі, що є найважливішою умовою та чинником її інноваційного розвитку. У цьому контексті особливий інтерес становить авторський підхід до визначення шляхів формування та менеджменту

інтелектуального капіталу інноваційного розвитку, механізму інноваційної діяльності в університетах. Також всебічно розкрито необхідність, труднощі та напрями вдосконалення системи підготовки кадрів для торговельно-економічної діяльності з метою розвитку їх креативності та інноваційності.

У цілому монографія виконана на високому теоретико-методичному рівні, є завершеним самостійним науковим дослідженням, присвяченим аналізу та розв'язанню актуальних проблем інноваційного розвитку торговельних підприємств, має наукову і практичну цінність. Результати дослідження можуть бути використані науковцями, викладачами і студентами, працівниками державних установ, підприємцями, керівниками та фахівцями підприємств сфери торгівлі.

Рецензент – доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О. С. Марченко

СВІТОВИЙ ДОСВІД УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ¹

У видавництві «Право» вийшла друком монографія доктора економічних наук, професора, завідувачки кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Л. С. Шевченко «Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком».

Структура монографії оригінальна і дає можливість обґрунтувати три блоки наукових проблем:

1) суспільні економічні інтереси та відповідальність у сфері вищої освіти, а саме: економічні функції вищої освіти; особливості вищої освіти як суспільно-приватного блага, роль держави як гаранта освітньої безпеки суспільства, формування та застосування ефективних норм освітнього права; форми громадського контролю якості освіти;

2) інноваційні пріоритети розвитку університетської освіти, зокрема: причини та шляхи комерціалізації результатів інноваційної діяльності університетів, захист їхньої інтелектуальної власності; трансформацію дослідницьких університетів у підприємницькі; процеси транснаціоналізації та глобалізації вищої освіти;

¹ Шевченко Л. С. Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком / Л. С. Шевченко. – Харків : Право, 2016. – 188 с.

3) менеджмент університетської освіти. Цей блок питань є найбільшим і охоплює стратегічний менеджмент університетів та всі функціональні напрями освітнього менеджменту: маркетинг менеджмент, кадровий, фінансовий та репутаційний менеджмент.

Слід погодитися з автором у тому, що «ефективність університетської освіти багато в чому залежить від методів управління освітніми закладами», а в Україні потрібно запроваджувати світовий досвід освітнього менеджменту. У зв'язку з цим на особливу увагу в монографії заслуговує третій розділ, присвячений обґрунтуванню стратегічних орієнтирів розвитку університетів, розробленню та реалізації університетських стратегій; ролі прогнозування вищої освіти та проведення Форсайт-досліджень у цій сфері. Наскільки мені відомо, авторка монографії першою порушила ці питання у вітчизняній науковій літературі і запропонувала конкретні заходи із запровадження стратегічного менеджменту у вищій школі. Не менш цікавими і корисними для управління ВНЗ є напрацювання з освітнього маркетинг-менеджменту.

Нові підходи сформульовано також щодо кадрового менеджменту університетів, зокрема укладення довгострокових контрактів із викладачами, посилення стимулюючої функції контрактів, альтернативних моделей поведінки керівництва університетів стосовно вторинної зайнятості викладачів, необхідності подолання такого явища, як «академічний інбридинг».

Важливою складовою монографії є дослідження фінансового менеджменту університету. У західних країнах, окрім державних (бюджетних), широко використовуються альтернативні джерела фінансування університетів. Для українських вишів це теж актуально, тим більше, що визначена Законом України «Про вищу освіту» фінансова автономія ВНЗ залишається не реалізованою. Авторка монографії пропонує ефективні шляхи подолання ресурсної залежності університетів від держави, у тому числі такий, як створення ендамент-фондів, що значно посилює інноваційність дослідження.

Працю завершують роздуми щодо сутності та чинників репутації університетів, необхідності застосування інструментів репутаційного менеджменту.

Монографія буде корисною для викладачів, науковців, студентів економічних і юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів, фахівців у галузі економіки освіти, керівників ВНЗ, усіх, хто цікавиться сучасними економічними та управлінськими проблемами вищої освіти в Україні.

Рецензент – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна В. М. Соболєв

ВИМОГИ
ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЗБІРНИКУ
«ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРАВО»

Загальні правила подання статей

1. Мова статті – *українська, англійська, російська*; обсяг – 8–15 аркушів (до 30 тис. знаків), включаючи рисунки, таблиці, графіки та бібліографію.

2. Для публікації статті необхідно подати до редакції:

– *рукопис статті*, роздрукований на принтері, вчитаний і підписаний усіма авторами (2 примірники у форматі А4);

– *електронний варіант статті* на магнітному носіїві (CD);

– *рецензію* доктора/кандидата наук за фахом видання (для статей докторів наук рецензія не подається);

– *витяг* із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку (для авторів поза НЮУ імені Ярослава Мудрого);

– *розширена (від 2000 до 3000 знаків із пробілами) анотація статті англійською мовою* в електронному й паперовому вигляді; відповідно до наказу МОНмолодьспорту України від 17.10.2012 р. № 1111 англomовний варіант має включати всі обов'язкові структурні елементи фахової статті (постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, формулювання мети статті, виклад основного матеріалу дослідження, висновки з даного дослідження) (*див. додаток 1*);

– *ліцензійна згода автора* (або співавторів) на розміщення статті в мережі Інтернет на офіційних сайтах Університету (nlu.edu.ua), збірника (econtlaw.nlu.edu.ua), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (www.nbuv.gov.ua) та Наукової Електронної Бібліотеки (РФ) (www.elibrary.ru) (*додаток 2*);

– *фотографія автора* (співавторів) статті форматом 4×5,5 з розширенням *.jpg, якості 600×600 dpi.

3. Редколегія залишає за собою право відхиляти матеріали, повертати їх на доопрацювання, скорочувати й редагувати. У разі потреби може передавати рукопис статті на рецензування членами редколегії. Матеріали, подані з порушенням указаних вимог, не публікуються, авторам не повертаються. Не допускається використання сканованих або сфотографованих схем, рисунків, таблиць тощо.

Технічні вимоги

Текст статті має бути набраним у текстовому редакторі WORD шрифтом Times New Roman, кегль 14, з міжрядковим інтервалом 1,5 з берегами: ліворуч – 3 см, праворуч – 1,5 см, угорі та внизу – 2 см.

Вимоги щодо оформлення статті (див. додаток 3):

- у лівому верхньому куті першої сторінки зазначається шифр УДК;
- наступний рядок (використовується шрифт Times New Roman, кегль 14, з міжрядковим інтервалом 1,5) – *відомості про автора (співавторів) мовою статті*: прізвище, ім'я, по батькові (шрифт напівжирний), науковий ступінь, вчене звання, повна назва посади, установи, де працює чи навчається автор (співавтори); місто, де розташована організація, вказується, якщо у її назві відсутнє посилання на нього; e-mail автора, ORCID ID;
- у правому верхньому куті першої сторінки розміщується *фото автора* (авторів);
- нижче по центру наводиться *назва статті мовою статті* (використовується шрифт Times New Roman, кегль 14, з міжрядковим інтервалом 1,5, напівжирний).

Якщо стаття містить матеріали досліджень, що проводилися в межах грантів, цільових програм, фундаментальних або прикладних досліджень за рахунок видатків державного бюджету або за фінансової підтримки інших установ, рекомендуємо вказувати цей факт у виносці до заголовка статті. Такі роботи заслуговують на особливу увагу та схвалення журналів, що включені до наукометричних баз. Наприклад:

* Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961) та фундаментального дослідження «Науково-теоретичні проблеми формування, розвитку та інституційної побудови правової економіки в Україні» за рахунок видатків державного бюджету (№ державної реєстрації 0115U000326);

- далі – *анотація* обсягом до 50 слів і *ключові слова* (5–7) мовою статті (використовується шрифт Times New Roman, кегль 12, з міжрядковим інтервалом 1,5).

Для статей, написаних на економічну тематику, під «Ключовими словами» вказується JEL Classification (кількість – від 1 до 5, в одному рядку. Наприклад: JEL Classification: I23, M21).

Більш детально: http://en.wikipedia.org/wiki/JEL_classification_codes;

- далі – текст статті (див. вимоги щодо структури статті);
- далі – список використаної літератури (див. вимоги до списку використаної літератури);
- далі – під заголовком **References** транслітерація бібліографічного опису джерел. Слід звернути увагу: а) джерела англійською мовою необхідно оформити за міжнародним бібліографічним стандартом APA (стандарт APA <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>); б) транслітерувати бібліогра-

фічний опис джерел, написаних українською мовою, слід згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» (див. Приклади); в) бібліографічний опис джерел, написаних мовою, що використовує кириличний алфавіт, необхідно транслітерувати латинськими літерами.

**Приклади
транслітерації бібліографічного опису джерел,
написаних українською мовою:**

1. Нематеріальна економіка: управління формуванням і використанням інтелектуального капіталу : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2014. – 404 с.

Shevchenko L. S., Hrytsenko O. A., Kaminska T. M. (2014). Nematerialna ekonomika: upravlinnia formuvanniam i vykorestanniam intelektualnoho kapitaly. Kharkiv. Pravo.

2. Юридична фірма: пошук моделі ефективного менеджменту : наук.-практ. вид. / Л. С. Шевченко, С. М. Макуха, О. С. Марченко та ін. – Х. : Право, 2014. – 204 с.

Shevchenko L. S., Makukha S. M., Marchenko O. S. (2014). Yurydychna firma: poshuk modeli efektyvnoho menedzhmentu. Kharkiv. Pravo.

3. Шевченко Л. С. Конкурентна діагностика юридичної фірми: світова практика та її запровадження в Україні / Л. С. Шевченко // Екон. теорія та право. – 2016. – № 1 (24). – С. 76–86.

Shevchenko L. S. (2016) Konkurentna diahnostyka yurydychnoi firmy: svitova praktyka ta yii zaprovadzhennia v Ukraini. Ekonomichna teoriia ta pravo.1 (24)

4. Бенько Т. Що на часі в юридичному менеджменті? Світ vs. Україна [Електронний ресурс] / Т. Бенько, С. Новікова // Юрид. газ. – 2011. – 7 черв. (№ 23 (284)). – Режим доступу: <http://legmark.com.ua/ua/insights/publication/articles/article-06>.

Benko T., Novikova S. (2011). Shcho na chasi v yurydychnomu menedzhmenti? Svit vs. Ukraina. Yurydychna hazeta. 23 (284). Retrieved from: <http://legmark.com.ua/ua/insights/publication/articles/article-06>.

– далі – *відомості про автора (співавторів) російською мовою, якщо українська є мовою статті (українською мовою, якщо російська є мовою статті)*: прізвище, ім'я, по батькові (шрифт напівжирний), науковий ступінь, вчене звання, повна назва посади, установи, де працює чи навчається автор (співавтори); місто, де розташована організація, вказується, якщо у її назві відсутнє посилання на нього (використовується шрифт Times New Roman, кегль 12, з міжрядковим інтервалом 1,5);

нижче по центру наводиться назва статті російською мовою, якщо українська є мовою статті (українською мовою, якщо російська є мовою статті) (використовується шрифт Times New Roman, кегль 12, з міжрядковим інтервалом 1,5, напівжирний);

– далі – анотація обсягом до 50 слів і ключові слова (5–7) російською мовою, якщо українська є мовою статті (українською мовою, якщо російська є мовою статті) (використовується шрифт Times New Roman, кегль 12, з міжрядковим інтервалом 1,5).

Якщо англійська є мовою статті, то після списку використаної літератури додаються відомості про автора (співавторів) та назва статті, анотація і ключові слова українською і російською мовами. Розширена анотація надається українською мовою.

Вимоги щодо структури статті:

Стаття повинна мати належний теоретичний і науково-прикладний характер, відповідати вимогам постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15.01.2003 р. № 7-05/1.

Структура наукової статті:

– **постановка проблеми** в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

– **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор статті, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття;

– **формулювання цілей** статті (постановка завдання);

– **виклад основного матеріалу** дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– **висновки** з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в даному напрямі.

Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 і відповідно до вимог ВАК України за формою 23 (Бюлетень ВАК. – 2009. – № 5).

Заголовок «СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ» (шрифт Time New Roman, кегль 12, розріджений на 2 пункти, вирівнювання по центру). Використана література подається мовою оригіналу загальним списком за порядком її згадування в тексті у квадратних дужках (наприклад, [1, с. 22], або [1], або [1; 5]).

При підготовці рукопису не слід користуватися для форматування тексту пробілами, табуляцією тощо; не слід використовувати у тексті колонтитули, ставити переноси вручну, користуватися автоматичним переносом.

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word, формули необхідно готувати в редакторі формул Microsoft Equation Editor 2.0.

Робота редакції з авторами

1. До статті можуть бути внесені зміни редакційного характеру без згоди з автором (авторами).

2. Остаточне рішення про публікацію приймає редакційна колегія.

3. Точка зору редакційної колегії може не збігатися з точкою зору авторів статей. За зміст і достовірність наведеної в статтях інформації відповідальність несуть автори статей.

4. Матеріали, які надійшли до редакції з порушенням зазначених вимог, не реєструються й не розглядаються, а повертаються авторам для доопрацювання.

Автор (співавтор) статті несе відповідальність за правильність і достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому особисто, точність викладених у роботі фактів (даних) та якість перекладу цитат з іношомовних джерел (за наявності).

**ЗРАЗОК АНОТАЦІЇ
ДО СТАТТІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

Розширена анотація
статті Петренка Віктора Миколайовича на тему: «Актуальні напрями державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю»
(це речення подається українською мовою).

V. M. PETRENKO

Doctor of Sciences (Economics), professor, professor of the Economic Theory
Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

An extended abstract of a paper on the subject of:

**ACTUAL DIRECTIONS OF STATE POLICY IN THE SPHERE
OF FIGHT AGAINST CYBERCRIME**

Problem setting. (Постановка проблеми) *English text.*

Recent research and publications analysis. (Аналіз останніх досліджень і публікацій) *English text.*

Paper objective. (Формулювання цілей) *English text.*

Paper main body. (Виклад основного матеріалу) *English text*

Conclusions of the research. (Висновки) *English text.*

Short Abstract for an article (Коротка анотація до статті)

Abstract. (переклад анотації до статті, 3–5 речень).

Key words: (переклад ключових слів).

Переклад здійснено: _____ П. І. Б., посада, установа, печатка

Додаток 2

Редакційній колегії
збірника наукових праць
«Економічна теорія та право»

Від _____

П. І. Б.

місце роботи, посада

науковий ступінь, вчене звання

Телефон _____

E-mail _____

Ліцензійна згода на публікацію

№ _____ від _____

Прошу розглянути питання про можливість публікації моєї статті

« _____ »
(назва)

у фаховому наукометричному збірнику наукових праць «Економічна теорія та право».

З порядком розгляду та умовами опублікування статей ознайомлений, згоден.

Гарантую, що матеріали, запропоновані для публікації:

– створені мною особисто;

– є оригінальними і раніше не публікувалися в інших друкованих виданнях;

– не знаходяться на розгляді для публікації в інших друкованих виданнях.

Даю згоду на видання статті у паперовій формі та розміщення повного тексту статті в електронній формі в мережі Інтернет на офіційних сайтах Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (nlu.edu.ua), збірника (econtlaw.nlu.edu.ua), Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (www.nbuv.gov.ua) та Наукової Електронної Бібліотеки (РФ) (www.elibrary.ru).

« ____ » _____ 201__ р.

_____ / _____ /
підпис розшифровка підпису

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК

В. М. ПЕТРЕНКО

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків
адреса електронної скриньки
ORCID ID:

ФОТО

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

Розкрито зміст ...

Ключові слова:

JEL Classification: (для статей з економічних проблем).

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Формулювання цілей.

Виклад основного матеріалу.

Висновки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ REFERENCES

В. М. ПЕТРЕНКО

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ БОРЬБЫ С КИБЕРПРЕСТУПНОСТЬЮ

Раскрыто содержание...

Ключевые слова:

V. M. PETRENKO

Doctor of Sciences (Economics), professor, professor of the Economic Theory
Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

**ACTUAL DIRECTIONS OF STATE POLICY
IN THE SPHERE OF FIGHT AGAINST CYBERCRIME**

Problem setting (*English text*).

Recent research and publications analysis (*English text*).

Paper objective (*English text*).

Paper main body (*English text*).

Conclusions of the research (*English text*).

Short Abstract for an article (Коротка анотація до статті)

Abstract: (*переклад анотації до статті*).

Key words: (*переклад ключових слів*).

Підписано до друку з оригінал-макета 10.03.2017.
Формат 70×100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 16,3. Обл.-вид. арк. 11,7. Вид. № 1642.
Тираж 100 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80

Видавництво «Право»
Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

пропонує до Вашої уваги нове видання

«Велика українська юридична енциклопедія» у 20-ти томах

Енциклопедія підготовлена академіками та членами-кореспондентами Національної академії правових наук України, науковими співробітниками її установ, вченими Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, провідними науковцями Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, інших юридичних наукових установ та юридичних університетів і факультетів з усієї України.

Перший том «Історія держави і права України» є систематизованим зводом знань про суспільний, державний лад, джерела й основні інститути права, які характеризують багатовікову історію українського державотворення.

Другий том «Філософія права» містить основні поняття і проблеми філософії права як світоглядно-методологічної основи правознавства, а також історію головних філософсько-правових ідей із давнини до наших часів, містить відомості про видатних вітчизняних та зарубіжних філософів права.

**Ціна 1-го тому – 390 грн, 2-го тому – 470 грн,
подарункового видання – 500 та 600 грн відповідно.
З питань придбання звертатися до видавництва «Право»
за тел.: (057) 716-45-63; (050) 409-08-69; (057) 716-45-53
E-mail: sales@pravo-izdat.com.ua
www.pravo-izdat.com.ua**